

Irodalmi tükör / szépirodalom

Molière: Amphitryon – Előjáték (Fordította: Szálinger Balázs)	3
Ferencz Győző: Utólagos gondolatok a maribori Európai Költői Tornáról	8
Karát Anita: Biz Maskin a fürdőben, Biz Maskin sorban áll, Skarlát	12
Szoós József: Anyám álmat látott	13
Göncz László: Tűszok	16
Zágorec-Csuka Judit: Enigma, A szeretet temploma, A titkok kertje, Találkozás a fényvel, A szent föld	20-21
Szücs Katalin: Gyermekek versek felnőtteknek; manótánc, áll a bál, dublini est	22-23
Sándor Zoltán: Albán cukrászda	24
Gyimesi László: Szentgróti elégia, Nagyanyám törvénye, A holnap költészetéhez	28-29
Somogyi Zoltán: Valamit tenni, A jelentéktelen Pierre Durand szárnalmas életének és megalázó halálának krónikája, ami az aljas Florian Mereno gondatlanságából következik be, nagy nyilvánosság előtt	30 33
Villányi G. András: Indiai versek és töredékes útinapló (Buddha és Bódi-fa, Gordiusz, A kobra, Vándorbot, Herr Lorenz audienciája öszentségével, Manikarnika és szaxofon, Pratap, Namaszté, India)	37-39 40-45
Török Ádám: Gaia szívében, Légy-ott	46-47
Tóth Imre: A Nap munkái	48

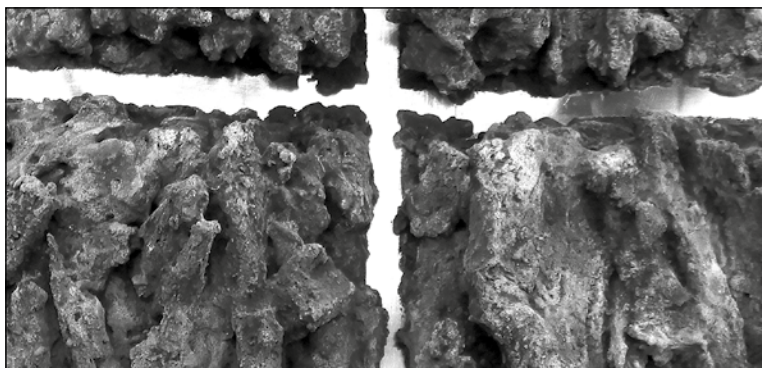
Tanulmány / kritika

Szakolczay Lajos: Próféta, balettcipőben – Füst Milánról – Születésének 125. évfordulójára	49
N. Pál József: Semmi sem olyan, mint régen (Szabó István életének és művének tanulsága – történelmi háttérrel)	51
Cséby Géza: Keszthely grófja	58
Somogyi Zoltán: Nyolcvanasok (Farkas Balázs <i>Nyolcasok</i> című kötetéről)	62
Marczinka Csaba: A dunántúli lord (Békássy Ferenc összegyűjtött versei és szerelmes levelei)	65
Szemes Péter: Egy tudós tanár életművéből (Márkus Ferenc <i>Nyom nélkül elöppenni nem hagyta</i> című könyvéről)	67

Színház / tánc / képzőművészet

Szemes Béla: Kegyetlen emberi játszma – „humoros” kivitelezésben (Martin McDonagh <i>Vaknyugat</i> című előadásáról)	71
Gelencsér Milán: „Próbáltunk csinálni komédiát” (Kaj Ádám és az Sz-projekt Úr és sofőr előadásáról)	74
Zugmann Zoltán: Szlovén-magyar táncos fórum Hosszúfaluban	78
Szabó Ferenc SJ: A könyörület festője: Georges Rouault (1871-1958)	80
Bence Lajos: 70 éves lenne a nemzetközi híró lendvai grafikusművész A természet dolgai jobban érdekelték, mint az emberek	84
Kostyál László: Németh János, a Kossuth-díjas fazekas	89
Péntek Imre: Közös dolgaink Lengyel-magyar művészeti párbeszéd a zalaegerszegi városi kiállítóteremben	93
Péntek Imre: Tisztelet a „göcseji tulipánnak” Pécsi Gabriella emléktáblájának zalaegerszegi avatóján*	96

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza – Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) – főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) – főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) – munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers
Somogyi Zoltán – próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Kaj Ádám – fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Magyar Művészeti Akadémia
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

nka **MM**
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

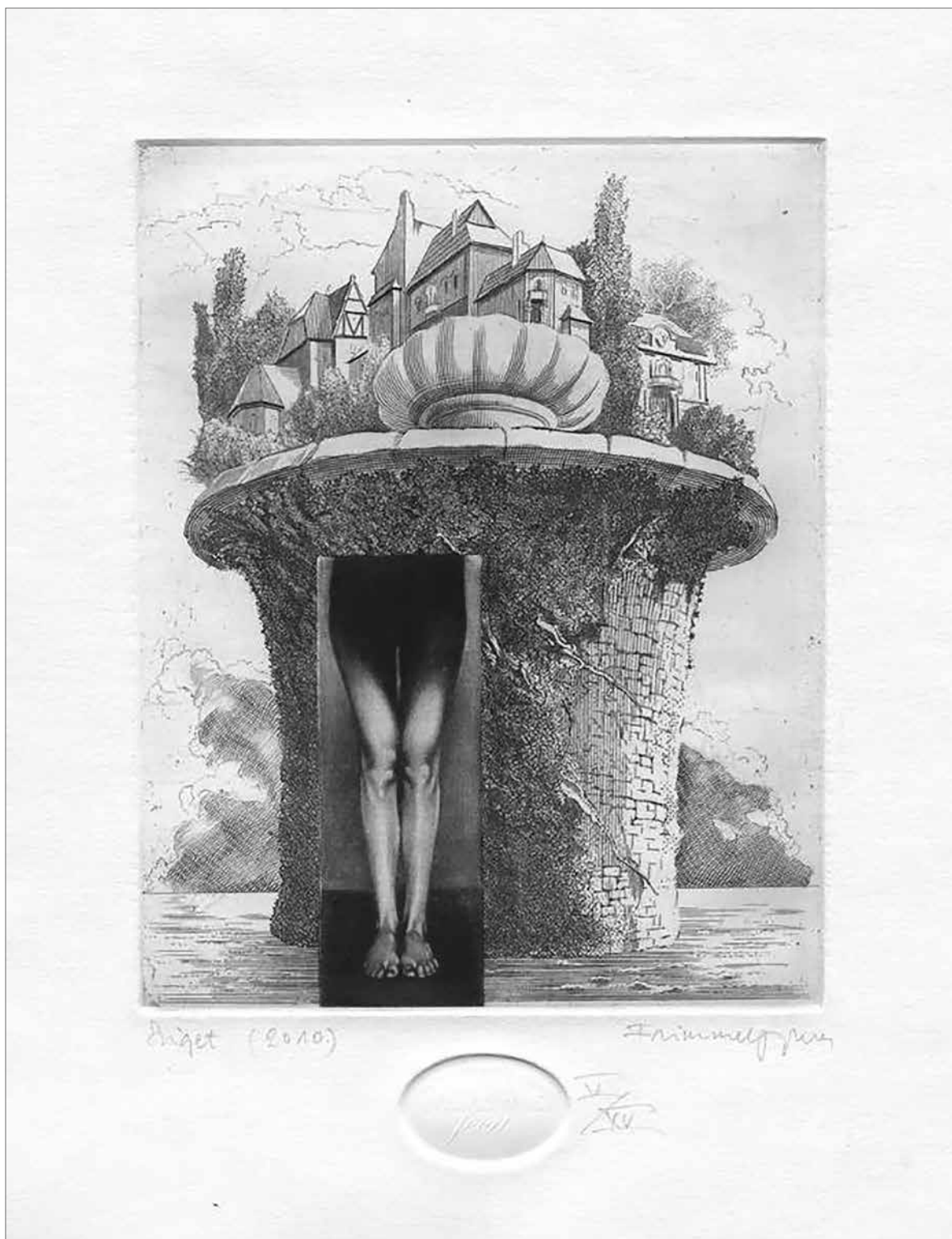

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlaszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda Kft.
8900 Zalaegerszeg,
Hock János utca 92/b
E-mail: info@guranyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

FRIMMEL GYULA: Sziget

Molière

Amphitryon

(vígjáték)

ELŐJÁTÉK

MERKÚR

Gyönyörű Éjszaka, volna kedves megállni.
Kérést hozok... talán pontosabb úgy, hogy óhaj.
Két szó, nem több - de ezzel a két szóval
Jupiter kéri, nem akar ki.

ÉJSZAKA

Ó! Hú! Maga az, Merkúr isten?!
Milyen cseles... Magam se tudom, kinek hittem.

MERKÚR

Pedig nincs semmi csel, csak lepihentem itt,
Annyi a feladat, amit Jupiter rám rak.
Ezt a kedves felhőt húztam ide nyugágyanak,
És önre vártam így.

ÉJSZAKA

Ugyan, Merkúr tréfál, választ sem érdemel:
Az istenek közül ki fáradhatna el?

MERKÚR

Mert mi vasból vagyunk?

ÉJSZAKA

Nem, de fontos a látszat!
Ha nem vagyunk abból: annak kell látszani,
És bizonyos szavak használata csak árthat,
Istenszájból rossz hallani.
Ami olcsó és parlagi,
Ott van az az emberi szájnak.

MERKÚR

Maga aztán könnyen beszél,
Szépséges éj, hiszen megvan ez a kis hintó,
Ügyes lovak húzzák, meg kell hagyni, ez így jó,

Viszi, ahova kell, nem dobja meg a szél.
De én nem kaptam ám hasonlót!
Átkaimból tehát sosem tudja elég
Elérni a költők fejét,
Úgy van, megérdemlik a mocskok!
Ostobák, és szabályaik
Pont úgy is lettek kőbe vésve:
Minden isten kap valamit
Az isteni megjelenésre.
Na de ki maradt ki megint?
Merkúr! Csak Merkúr gyalogoljon!
Pont én. Ja, éppen az istenek hírnöke,
Csak ő menjen gyalog, lógjon ki a töke,
Úgy van, pont én járjak gyalog.
Nem furcsa ez? Nekem nem adtak
Semmit, hogy gyorsabban haladjak.
Jó a költő - de halva jobb.

ÉJSZAKA

 És ön meglepődik ezen?
 A lapokat ha költők osztják,
 Be-becsúszik egy-egy baromság,
 Mindegyik olyan szertelen.
Ön: érzékeny, s talán egy kissé feledékeny:
Tollas a lába, ezt nekik köszönheti.

MERKÚR

 S ki a távot gyorsan veszi,
 Nem fárad el? Ezt csak úgy kérdem.

ÉJSZAKA

 Hagyjuk, Merkúr, minek firtatni?
De halljam a részleteket!

MERKÚR

 Jupiter kéri, hogy ha azt lehet,
Szíveskedjék sötét lepellel eltakarni
 Egy kis ügyet, ami pont annyi...
 Kis ügy. Nem több, nem kevesebb.
A dolgait talán nem kell már bemutatnom,
Gyakran otthagya az eget, a földre ront,
Hogy földi bájakért öltjön új alakot.
Ha kívánja: neki mindegy, hogy lány vagy asszony,
S olyan szív még nem dobogott,

Melyre az ő szava ne hasson.
Most Alkméné szeme sebezte meg,
S míg távoli síkságokon a férje,
Amphitryon hadat vezet
A thébai királyság győzelmére,
Ő fölvette a férj alakját odalent,
Hogy enyhülést nyerhessen végre
Kínjaira azzal, minél nincs édesebb.
A házasok tüze, mondjuk úgy, ideális:
A királyné szűzen maradt,
Nem volt nászéjszaka: akkor indult a had.
Épp ez a nagy esély ültetett bogarat
Jupiter fülébe, s ő kitalálta máris,
Hogy mi lesz az új feladat.
Ez esetben a terv szinte biztos beválik.
Bár nem minden nőt hatna meg
És nem mindegyiket vinné egész az ágyig
A férj alakja - tudja, hát itt:
Igen. S ezzel élni lehet.

ÉJSZAKA

Hát én, magunk között, furcsállom Jupitert,
Hogy mi ebben a jó? Én ezt sehogy sem értem.

MERKÚR

Belekóstol ezer helyzetbe odalent,
Neki még ez is jól áll. Mért, nem?
Lehet akármilyen félelmes ez a rang,
Az én szememben ő csak egy nyomorult lenne,
Ha kukán ülne mint a felhők fejedelme,
És nem próbálna fel olykor új arcokat.
Úgy hiszem, hogy kevés annál butább dolog van,
Mint rázogatni a nagyságunk rácsait,
S ha még a szerelem hívása is vadít:
A nagyságnál bizony nem zavar semmi jobban.
Jupiter a gyönyört nyilván jól ismeri,
S a fényes glóriát az égben hagyni bátor,
Ha behatolni úgy könnyebb neki.
Képes kilépni önmagából,
S kinek testébe lép, félig sem isteni.

ÉJSZAKA

Jó, a felhők fölül, innen nézve még elmegy,
Hogy csak embernek látjuk őt,

És átél lelkesen minden átélhetőt,
 És ünnepel, ha ünnepelnek.
Látszik, hogy élvezi, örömmel játszik embert,
És ez még rendben is van - emberek között.
 De hogy Jupiter mint bika,
 Kígyó, gólya száll le a tájra...!
 Nekem erős. Talán hiba.
Nem az ő szintje ez. Még jó, hogy pletyka tárgya!

MERKÚR

 Nem értem, hogy mi baja van.
Ő meg ilyen, kis csintalan.
 És ez nagyon finom mulatság.
Hogy mit mért tesz, jól tudja Jupiter;
 Mozdulataival és érzelmeivel,
Tudja, mindenki nyer, még a marhák se marhák.

ÉJSZAKA

Jól van, akkor halljam a lényezet.
Ha működik a csel, s beteljesül a vágya,
Rendben, isteni lesz. De én mit tehetek?

MERKÚR

Hát hogy a lovai... most ne siessenek.
Lángol a szerelem, hadd lobogjon a lángja!
 Legyen leghosszabb éjszakája
 Ez a világnak, ha lehet.
A megnőtt szív csak nagyobb helyen fér el,
 Késleltesse hát a pirkadatot,
 Mert ha a Nap fénye ragyog,
 Máris számolnunk kell a férjjel.

ÉJSZAKA

 Erről van szó! Rohadt egy feladat,
 Amire a nagy Jupiter kér.
 Talán nincs is korrektebb ennél...
 Erre nincsenek szép szavak.

MERKÚR

 Ifjú istennő, és nahát,
 Mégis milyen kis régimódi.
 Tudja, mai szolgálatát
 Az aljanép szokta leszólni.
Tudja, mi úgy vagyunk, csodás helyén az égnek,

Bármit teszünk: ott lent az lesz a jó.
A dolgaink örökké élnek,
S azok neve a változó.

ÉJSZAKA

Kérem, ilyen ügyek terén
Maga sokkal jártasabb nálam.
Nekem minden megbízásban
Hinnem kell, ilyen vagyok én.

MERKÚR

Nana, Éjszaka, kedvesem...
Álljunk meg itt, de csak egy szóra,
Híre alapján nem hiszem,
Hogy olyan roppant finnyás volna.
Ön a bizalmasunk minden éghajlaton,
Már sok kis ügyünknek alányúlt,
Kábé kvittek vagyunk. Én azt hiszem, nagyon
Nincs mit egymás szemére hányunk.

ÉJSZAKA

Kérem, hagyjuk a vádakat,
Tartsuk eszünkben, mi a rangunk!
Csak hogy az emberek alattunk
Nehogy vérszemet kapjanak.

MERKÚR

Viszontlátásra. Én most a földre megyek.
Ott Merkúrt levetem, hogy új alakot öltsek.
Mefogom a király szolgáját, s: ő leszek.
Sosias a nevem, elég jó ötlet.

ÉJSZAKA

Jól van, én is elkezdem pihenőmet.
Hallják lantomat az éjszakai egek!

(Szaida Khaled-Abdo nyersfordítása alapján fordította Szálinger Balázs)

Utólagos gondolatok a maribori Európai Költői Tornáról

Mariborban az ezredforduló óta a Pivec Könyvkiadó (Založba Pivec) minden évben költői versenyt tart, és ez hamar Szlovénia talán legnagyobb költői rendezvényévé nőtte ki magát. Amikor pedig 2012-ben Maribor Európa Kulturális Fővárosa lett, ezt azzal ünnepelték meg, hogy a tornát európaivá, pontosabban közép-dél-kelet-európaivá tágították, és a szlovén mellett bosnyák, horvát, magyar, olasz és szlovák költőt is meghívtak. A nemzetközi zsűri egyik tagja pedig osztrák volt. Tavaly már harmadik alkalommal tartották meg az eseményt. A versenyt meghívásos előválogatás előzi meg, a maribori kiadó magyar részről a Pannon Írók Társaságával és a Pannon Tükör szerkesztőségével lépett kapcsolatba. Péntek Imre, Szemes Péter, Bence Lajos kéri fel a költőket a részvételre, majd rangsorolják a beérkezett pályaműveket. A Pivec Kiadó három nyelvű antológiában, szlovénul, angolul és a megírás nyelvén jelenteti meg a verseket. A torna győztese megkapja az Európai Költészet Lovagja címet, amelyet egy igen komoly súlyú kovácsoltvas rózsza jelenít meg tárgyi formában, és pénzjutalmat is kap, az európai közös valutában, euróban. A díjátadásról közvetítést ad a szlovén televízió, az újságok is beszámolnak róla, interjúkat készítenek, azaz valóságos kulturális médiaesemény a vetélkedés. Zalaegerszegen idén március 28-án költői estet rendeztek a magyar résztvevőknek, akik közül tehát egy jutott ki a maribori döntőre.

Az olvasó talán megbocsátja, ha a száraz adatok után személyes dolgokkal is előhozakodom. De hát úgy esett, hogy első alkalommal engem is felkértek a szervezők, küldjek be verset, és a magyar zsűri ezt juttatta ki a maribori döntőre, ahol a nemzetközi zsűri végül ennek a versnek adta a vasrózsát. Így lettem *Egy kikerülhetetlen hibáról. A múltkonstrukció balladája* című verssel az Európai Költészet Lovagja (szlovénul Vitéze). A verset szlovénre Jože Hradil, kedves barátom, a magyar irodalom kitűnő fordítója és a 2013-ban magyarul megjelent *Képek arc nélkül* című önéletrajzi regény szerzője, angolra pedig Christopher Whyte, a hol Budapesten, hol Ljubljanában élő skót író, költő ültette át. Nekik köszönhető a díj.

A gálaesten ott ült a nemzetközi költők karéja, felolvasták verseiket anyanyelvükön, miközben kivetítőn olvasható volt szlovénul és angolul. Keveset mondok, hogy meglepett az első hely. Ebben a versenyben az volt a jó, hogy az eredmény (a pénztől függetlenül, amely szép, de nem akkora összeg, hogy az ember mindenáron meg szeretné nyerni) mindegy volt. Amúgy is azt gondolom, bármiféle versenyen nem elegáns dolog győzni, sokkal jobb nem nyerni. Hát még olyan versenyen, ahol a teljesítmény nem is mérhető, és főleg nem összemérhető. Van abban valami közönséges, elsőnek lenni. De hát így alakult. Csodálkoztam: istenem, nekem adni egy díjat Szlovéniában, milyen nagyvonalúak. Mennyire előrébb vannak! De csodálkozásom elsősorban mégis másnak szólt.

Ha engem kérdeznek, a díjat Mujo Musagić sarajevói bosnyák költőnek adom, *Új barbárokra várva* (Čakajoč na nove barbare) című verse pontosan az volt, amire egy ilyen versenyen, ebben a városban díjat kellett volna adni. A vers mottója, mint az kitalálható, Kavafisztól származik, és versben a nagy alexandriai görög költőt nemcsak megszólítja, hanem finom pasztizsjátékkal hangját is megidézi. Amúgy nem játékos vers. Végtelen szomorúság hatja át, az egykori Jugoszlávia széthullásának minden emberi nyomorúsága megszólal rezignált, szelíd, fájdalmas hangján. És ott állt a meggyötört, megtört, sokat látott öreg költő, méltósággal viselt kopott öltönyében, felolvasta versét, amely a szavak hatalmáról, de nem a saját, hanem Kavafisz szavainak hatalmáról szólt, és a végén kavafiszi sötét iróniával azt kérdezi, mi lesz, ha valóban erőt vesz az új barbárok a szó hatalma, és elmennek, akkor vajon mi jön a nyomukban? Félelmetes gondolat.

Később megértettem, hogy az én versemet is politikailag értelmezték. Bár azt hittem, arról írtam, hogy az emberek hogyan alakítják újra saját élettörténetüket, emlékeiket, amikor egy új szerelmi kapcsolatban azt akarják igazolni maguk és a társuk számára, hogy milyen elemi módon tartoznak össze. Csakhogy mire minden ízében kidolgozzák ezt a másikhöz igazított új múltat, a kapcsolat láthatatlan repedések mentén óhatatlanul széthull. A bírálóbizottság ezt az egykori Jugoszlávia közelmúltjának allegóriájaként olvasta, ezért jutalmazták.

A következő évtől aztán meghívtak a nemzetközi zsűribe. És legutóbb, 2013-ban végül mégiscsak bosznia-hercegovinai költő lett a győztes, Senka Marić Šarić, *Jól van* (Dobro je) című versével. Az erőszakos pusztítás felfoghatatlanságáról szól egyszerű, csupasz, visszafogott nyelven. Arról beszél, hogy nem lehet mit kezdeni a pusztítással, az erőszakkal, akár természeti, akár történelmi. Az embernek erre valójában nincs reakciója. Ha túléljük, eszünk, iszunk, és azt mondjuk, jól van.

Ezúttal tényleg úgy gondoltam én is, jól van. A szlovéniai nemzetközi költői verseny ugyanis az európaiság eszméjét képviseli, sőt, erősíti a maga eszközeivel. Ez pedig túlzás nélkül az egyik legfontosabb, égetően fontos dolog egy olyan térségben, ahol mindig és mindenütt jelen vannak olyan erők, amelyek ezt az eszmét politikai célok mentén készek eltorzítani, lejáratni, meghazudtolni és nevetségessé tenni, továbbá gátlástalanul uszítani ellene; és ahol viszont olyan erők nincsenek, amelyek fel akarnák világosítani az állampolgárokat arról, hogy mit is jelent az egyesült Európához tartozni, miért olyan sérülékeny ez az eszme, de miért jelent mégis reménykeltő választ egy olyan földrészben, ahonnan az elmúlt évszázadban két világháború indult ki, hogy korábbi évszázadok kontinentális háborúiról ne is beszéljünk, és ahol mindig van érdek és akarat kártékony ideológiákkal szítani véres konfliktusokat. Szlovénia egész kulturális életét, Maribor városát és a Pivec Kiadót köszönet illeti, hogy az Európa Kulturális Fővárosa címet arra használták, hogy felkarolják az európaiság gondolatát, és ezt nem egyszeri alkalomnak tekintik, nem kampánycélokra szolgált, hanem folytatják.

És ezzel még valamit hangsúlyoznak. Tudjuk, hogy a soknemzetiségű birodalmak felbomlása után az összezárt, kis lélekszámú kultúrák megvetően átnéznak egymáson, távolabbra szegeznek tekintetüket, mintha nem is akarnának tudni a gyűlölt, megvetett, lenézett szomszédról. Így volt, így van ez az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaival. Jellegzetesen posztkoloniális minta ez: a szegyélt környezetről tudomást sem venni. Nem értve, hogy ez a fölényérzet a provincializmus legfeltűnőbb bizonyítéka. Az érettség, a felnőtt felelősség jele az érdeklődés, az elfogadás, a közeledés azokhoz, akik amúgy közelebb nem is lehetnének. Ebből mutatott példát Szlovénia.

Ez lenne a regionalizmus. A regionalizmus az európaiság eszméjének része. John Hewitt (1907–1987) belfasti író költő József Attila, Radnóti Miklós kortársa volt. Az első világháborút követő helyzetben, amikor Írország rég áhított függetlensége polgárháborúba torkollt, amikor Észak-Írországot leválasztották és az Egyesült Királyság része maradt, amikor tehát az angol-ír, katolikus-protestáns, ír köztársasági és északír ellentétek szabdalják többszörösen is keresztbe a(z), mondjuk így, ír nemzetet, vagy az ír nemzet eszméjét, Hewitt a regionalizmus gondolatában vélte megtalálni a helyes választ. A kötődés a helyhez: ez oltja ki a konfliktusokat. Mindenki születik valahová, mindenki él valahol, minden embernek joga van egy helyhez, és ez fontosabb, magasabb rendű és mélyebb tartalmú kötődés, mint az ideológiák, az etnikumok, a vallások és egyebek. Azok egy-egy hely történelmében egyszerre jelen vannak, megférnek együtt, és aki egy helyhez kötődik, nem sajátíthatja ki, nem áll módjában, lehet ugyan katonailag területet elfoglalni, de azt, ami a hely szelleme, ezzel legfeljebb pusztítani lehet csak, vagy azt sem, az agresszió is beépül a hely rétegeibe, majd ráhordódik más. Feledhető nem lesz. De nincs erőszak, ami valóban ki tudná sajátítani. Magyarul erről Radnóti tudott sokat. A regionalizmus nem azonos a provincializmussal, épp ellenkezőleg. A régió azt jelenti, hogy egyszerre többféle határ van, földrajzilag is, szellemi értelemben is, de mindegyik átjárható.

Sajnos nem állítható, hogy ez a gondolat áthatotta volna az íreket, ahogy déli szomszédainkat sem. És persze a magyarokat sem. Nyilván soha senkit. Úgy látszik, teljesen mindegy, hogy a politikai akarat éppen szétszabdal vagy éppen egybekényszerít kultúrákat, agresszióra, gyilkolásra mindkettő ürügy. Mégsem

gondolom, hogy az északír krízis, ez a változó intenzitású, elhúzódó polgárháború, amely az 1960-as évek végétől mintegy három évtizeden át követelt áldozatokat, vagy akár az 1990-es évek jugoszláv háborúja érvénytelenítene azt a feltevést, hogy a regionalizmus egyszerre jelent ragaszkodást egy sajátnak hitt értékrendszerhez, és tanít meg elfogadni azoknak a jogát egy helyhez, akik ugyanott más hagyományt gondolnak magukénak. A regionalizmus tehát maga az európaiság, mert tudatosítja, hogy minden négyzetméternyi terület szétválaszthatatlanul egymásra hagyományozódott történelmi, kulturális rétegekből áll, és mert minden négyzetméternyi terület csakis nyelvek sokféleségével írható le.

Erre aligha van alkalmasabb kifejezésforma, mint a költészet, amely a nyelv rétegzettségének tudatos és igényes használata. Persze, ahogy egy angol költő, a Hewittal egy évben született W. H. Auden (1907–1973) a nagy ír költő, W. B. Yeats halálára írt versében fogalmazott, méghozzá egy igen vészterhes évben, 1939-ben: a költészet hatására nem történik semmi. És valóban, Auden ezt már annak az évnek szeptemberében tapasztalhatta. A költészet soha nem akadályozta meg háborúk kiobbantását, soha nem vetett véget tömegmészárlásoknak. De ez talán nem is várható el tőle.. Hogy mire lehet használni, azt a maribori költészeti ünnep megmutatja: például arra, hogy Közép-Dél-Kelet-Európa régiói nyelvüket és kultúrájukat egymás felé kitérjék, nyugodt és értelmes beszélgetésbe bocsátkozzanak.

Enteriőrök a „Közös dolgaink” című
lengyel – magyar kiállításról MIROSLAV RYMAR plakátjaival

Karáth Anita

Biz Maskin a fürdőben

szülés után a test elesett
fonnyadt részek váltják egymást
dús miegymásokkal
sebek emlékeztetik a fájdalomra
félálomban átélt testamentumom
torzít e a tükör amikor belenézek
vagy ez lennék én aki
világra hoztam másaim
beleolvad fáj gyönyörűn

Biz Maskin sorban áll

azon a helyen a paradicsomban
ahol a csodálatos tulajdonságokat osztották
igen hosszú volt a sor
Biz Maskin gondolt egyet és egy fa tövében
mehúzta magát míg lement a nap
aztán az úr végül észrevette őt is és rámosolygott
neked már csak ez maradt
jó lesz válaszolta Biz és álomra hajtotta fejét

Skarlát

vége lesz tudom
nem adódnak jobb körülmények a léthez
nincs már láz csak csúf nyomai a sebnek
szebb emlékek amik fájnak olyan nagyon
hogyan nem lehet kimondani sem őket
a karóra bőrszíján gyógyszerfolt
szobaszag letaposott sarkú papucs az ágy alatt
ha vége lesz majd szóba hozlak aztán

Soós József

Anyám álmod látott

(Göcseji capriccio)

A szülőföld mifelénk szűk világ. Alig karnyújtásnyi.
A tekintet egyetlen körülfordulással szemügyre veheti.
Olyan a táj, mint a félig nyitott tenyér. Isten tenyere.
Óv és véd. Óv és véd, de el nem enged! Hordozza az
ember, mint a keresztet.

Egyébként nyitva van. Nyitva van felül, s fölötte az ég
épp akkora, amennyi ott elfér. Semmi nincs rögzítve,
kikarózza.

Aki menni akar, nyargalhat mint az ördögszekér, aki
szállni akar, lebeghet, mint a pitypang ejtőernyős
kommandói.

Az alföld nagy, határtalan horizontú végtelensége be
van zárva a lélekbe. A lelkünk mindig szabad.
Ettől szabad!

Amikor megmutatták szülőházamat, nem ismertem rá.
Abban a házban csecsemőként éltem. Egyetlen emlék
sem köt hozzá.

Hosszú, tornácos, zsindeletetős ház volt, zsaluval
ellátott ablakszemekkel. Két szeme volt, mint az embereknek.
Azzal bámészkodott az utcára. Ott a Fölvégen
minden ház így bámészkodott az utcára.
Éjszaka lehúzták a zsalut, ilyenkor aludt a ház is.

Jobban szerettem gyermekkorom színterét,
Szurkosszer szeder- és szilvafáit, pipáló házait.
Mást nem is csináltak a rengeteg erdő szélén,
a fenyvesekre futó telkeikkel,
mint pipáltak és ráértek. A házak.
Egyformaságuk mesébe illő. Jó emberek lakták őket.

Az anyakönyv a temető. Aki itt élt, oda van beírva a
sárga agyagdombon gyertyán élősövényvel kerített
anyakönyvbe. Végleg.
Nevék és arcok kavarnak bennem. Rég halott emberek
nevei és arcai. Ez a feltámadás.

Az igazi.
Énekszót hallok:
„A zalai zöld erdőben van egy tó.
Abban úszik három gyászos koporsó.
Két szélsőbe nem ,tom ki babája van,
Középsőbe tudom, hogy az enyém van.”-

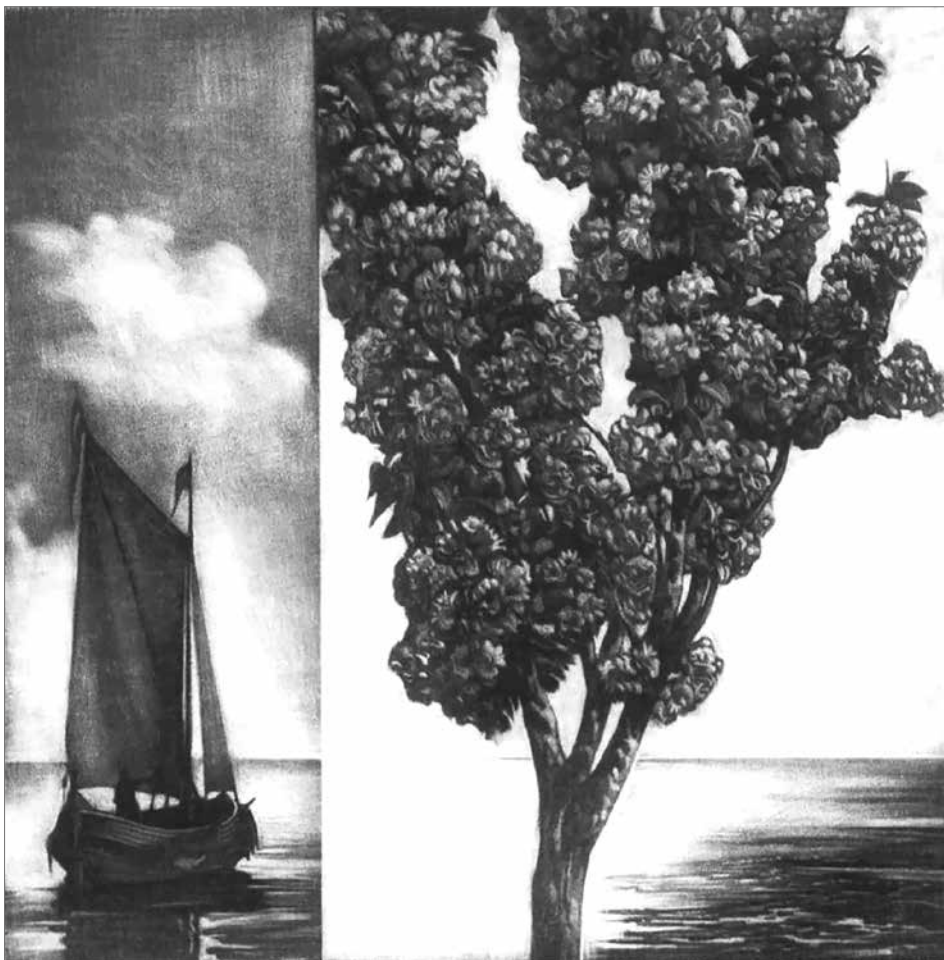
Kukoricafosztás a pajtában. Esteledik. A megbarnult
angyalhajjal futtatott kukoricacsövek hideg
tapintásúak. Látom a fejkendős néniket, kalapos
bácsikat, és a nóta nem hallgat el.
Együtt énekeltek és siratták a babájukat.
A középső, gyászos koporsóba.
Mindenki a magáét.

Leginkább a padlás poros csendjét szerettem.
Az egyik szegletben katonaláda, hombár, arrébb
rokka, mellette kender állt halomba.
Azt hiszem, azt a kendert sohasem fonták meg.
Pizkosszürke illata volt, mint a tömjénnek.
A búza a tapasztott földön hevert, óriási kupacokban.
Perzselő nyarak delén hűs búzaszemek között
hemperegtem. Ha beleturkáltam a száraz, csiklandó,
zizegő magba, mindig kincsre leltem.
Elfeledett gyümölcsöket lehetett előbányászni.
Almát, körtét, persze inkább csak vackort, amit a búzadomb érlelt.
Az ízére nem emlékszem.
Találtam döglött egeret is.

Kisgyermekként Péter bácsihoz szerettem volna
hasonlítani. Péter bácsi kétméteres óriás volt.
Örökké rettegett, hogy mindent elpusztít, amihez hozzáér.
Még a cserép borospohár is összeroppant az ujjai
között. Azt mondták, hogy szeret nagyokat mondani,
de ez nem volt igaz.
Csak nem tudott kicsit mondani!
Soha senkit nem ütött meg.
Amikor elbúsulta magát, rákönyökölt a kocsmapultra,
Mucsi primást a vállára ültette: „Ide húzd a fülembé füstös!”
És húzatta, míg a lelke megnyugodott.
Soha nem láttam Péter bácsi sírját. Talán nincs is sírja,
csak elhamvadt az Időben.
Anyám azt mondta, Péter bácsit én találtam ki magamnak
nagyapáim helyett, mert őket nem ismertem.

Nem tudom, mi az igazság.
Később, amikor már messze kerültem a háztól,
anyám álmot látott: Azt álmodtam, hogy sáros,
iszapos ár hömpölyög le a patakon és elöntötte a házat!
És jött a távirat, hogy apám meghalt.
Aztán anyám ismét azt az álmot látta, és akkor meghalt nagyanyám.
Majd meghalt Annus néném, Ilus néném, Mariska néném.
A sáros, iszapos ár mindenkit magával ragadott.
Anyám nem álmodott többet, és a ház lakatlan maradt.

FRIMMEL GYULA: Díszcseresznye – mezzotinto

Túszok

Szemerklét az eső. Talán hó is akadt az apró, sűrű ködre hasonlító cseppek között. A novemberi hidegben türelmetlenül topogott a lány. Nem az időjárás zavarta, a rossz látási körülmények inkább kedvére voltak. De még mindig nem érkezett meg a suszterinas, akinek hírt kellett hoznia Istvánról. Titokzatos módon csak Kollár cipész főutcai műhelyébe érkeznek hírek a határ másik oldaláról. A hatóság emberei éberen figyelik a környéket, zaklatják a mestert és segédeit; kevés sikerrel. Az öreg egykor a zsandárok eszén is túljárt, ezekkel még könnyebben kibabrált. Nem lehet pontosan tudni, meddig terjednek a kapcsolatai, de sokfelől hallani, hogy a haszon érdekében mindkét oldallal együttműködik. És ma délelőtt üzent Máriának, hogy estére legyen a parkban, mert az inasa hírt visz Istvánról.

A lány otthon azt mondta, hogy egy barátnőjéhez megy. Ezt az aggódó szülők természetesen nem hitték el, hiszen az elmúlt napokban ők is látták gyötrődését és bánatát, mégsem szóltak semmit. Lányuk már a polgári iskolában is határozott, magabiztos egyéniség volt, s döntéseit mindig önállóan hozta meg. Szerelmi ügyeibe a szemérmesebb természetű szülők végképp nem akartak beleszólni. Apja egy alkalommal annyit mégis megjegyzett, hogy István jobban is vigyázhatott volna, amikor tisztességesnek aligha mondható ügyekbe keveredett. Ezzel Mária egyet is értett, hozzátéve, hogy a fiú nem jókedvéből vállalta ezt.

Most nagy várakozással ment a javasolt helyszínre, mert már tíz napja semmi hír nem volt Istvánról. Azóta állandó szorongással küszködött. Nem kételkedett benne, hogy kedvese elhatározásánál valamilyen kényszerhelyzet állhatott elő, de talán ki lehetett volna térni valahogy előle. Azt sem tudta pontosan, hogy milyen feladatot kapott, mert csak annyit mondott neki a fiú, hogy fontos híreket közvetít, amikről senkinek nem szabad beszélnie. Félt is emiatt, mert nagyon szerette Istvánt. Szakítani az istenért sem tudott volna vele, hiszen kamaszkorától rajongott a fiúért. A szerelem a legtöbb embernél a félelemnél is nagyobb úr, és így volt az ő esetében is.

A néhány kilométerre húzódó országhatárt a túloldalon felszántották és elaknásították, a gyilkos mezőt pedig szögesdrót háló fogta közre. A vasfüggönyként emlegetett szörnyű akadályon talán még a madár sem repülhetett át. Mégis akadtak néhányan, akik kényszerből vagy más indíttatás okán rést találtak rajta, és a halálveszély ellenére is különböző küldetéseket teljesítettek.

Mária nem tudta pontosan, hogy kinek a megbízásából dolgozik István, mert hát nem árulhatott el részleteket. Arról azért megnyugtatta, hogy nem csempészet van a háttérben. Eddig csak egy-két alkalommal volt távol néhány napot. A legtöbbször feladatvállalása csupán néhány órát vett igénybe. Ezúttal azonban már tíz napja nem jött meg. Valakitől olyasmit hallott, hogy a magyarországi oldalon több kémét és csempészt elfogtak, és valahova elhurcolták őket. Mária elképzelte a fiút a határörök gyűrűjében. Ez a gondolat nem volt annyira szörnyű, mert csak sikerülne neki szabadulni. Attól azonban nagyon megrémült, mikor maga előtt látta, hogy István taposóaknára lép és a levegőbe repül. El akarta magától taszítani a szörnyű gondolatot, de nemigen sikerült neki.

Ahogy húzódott a várakozási idő, mert a suszterinas csak nem érkezett meg, Mária idegessége a kétségbeesésig fokozódott. Már nem topogott és nem járkált, fel-le futkosott a parkban. Egyszerűen képtelenné vált leplezni a belső feszültséget. Egy ideig szerencséje volt, mert nem járt arra senki. Az rossz időjárás a csökkent láthatóság miatt is szövetségese volt. Amikor már sokadszor rohant el az egyik vastag törzsű vadgesztenye mellett, valaki hirtelen megragadta a bal karját, és a fa sötétebb oldalára rántotta. Nem a suszterinas volt.

- Egy szót se, ha azt akard, hogy Istvánnak ne történjen baja! – suttogta egy parancsoló hang magyarul.

- Ki az? Ki maga? – rebegette Mária halára ijedve valamivel hangosabban.

Megleپő volt számára, hogy a férfi magyarul beszél. Annyit felfogott helyzetéből, hogy valami belügyes lehet.

- Nem megmondtam, hogy ne üvöls! Épp eleget szórakoztam azzal, hogy senki se lásson meg. Figyelj rám! Gyere velem, ha a szeretődöt még élve akard látni, és meg ne próbálj menekülni! – mondta az ismeretlen határozottan és előhúzta a pisztolyát.

Mária reszketett a félelemtől. Se a férfi vonásait, se a hangját nem ismerte. Ahhoz azonban nem fért kétség, hogy nem az itteni magyar nyelvjárást beszéli. Rögtön arra gondolt, hogy a másik oldalról érkező idegennel van dolga. Bizonyára a határ felé vezet majd, amitől még inkább megijedt. Annyira azért ura volt a helyzetnek, hogy nem tett meggondolatlan lépést.

- Hová visz? – kérdezte félénken, az előbbinél halkabb hangon.

- Messzire megyünk. Hogy hová, azt nem mondhatom meg. Engedelmeskedj, ha jót akarsz! István ott lesz – válaszolt az ismeretlen, és intett Máriának, hogy induljon.

A lány egyre biztosabb lett benne, hogy merre viszik. Időnyerés céljából meg akarta kérdezni, hogy miért a dombok felé vonszolja a férfi, de egyelőre magába fojtotta a szót. Gyorsan lépkedett a magas, hosszú, sötét kabátot és bőrsapkát viselő ember mellett. Az idegen szeme folyamatosan a környéket fürkészte, de közben a lányt is figyelte, nehogy szökni próbáljon. Mária attól félt, hogy nem is Istvánhoz vezetik, hanem csak el akarják csalni valahová. Arra is gondolt, hogy kiáltani fog, amikor észrevesz valakit az úton. A zord időben azonban senkivel sem találkoztak. Néhány perc múlva már a város feletti dombok közt jártak. Mária hirtelen megállt.

- Nem Istvánhoz hajt maga engem! Nem megyek én sehová! Engedjen haza – mondta remegő hangon, és közben elsírta magát. Nem folytathatta, mert az idegen akkorát lökött rajta, hogy csak szerencsével tudott talpon maradni. Rászegelte a pisztolyt. Mária belátta, hogy nincs visszaút, vállalni kell a bizonytalanságot, ami akár az életébe is kerülhet. Azzal nyugtatta magát, hogy ahogy neki nincs más választása, bizonyára István is így volt, amikor először kényszerítették valamire. De a fiút feltételezése szerint a jugoszlávok zaklatták, az ő rabul ejtője pedig kétségkívül magyarországi...

Eddig az események váratlansága miatt gondolkodni sem volt ideje, most azonban feltámadt benne az önvád. Miért nem maradt otthon, miért hallgatott a cipész üzenetére? Egyre bizonyosabb lett benne, hogy a mesternek szerepe volt István sorsának alakulásában és ennek következtében az övében is. Az is bántotta, hogy mennyire aggódhatnak most drága szülei, és milyen bánat éri őket, amikor szembesülnek eltűnésével. Ha csak valamilyen csoda folytán nem érik hozzájuk üzenet, azt sem fogják tudni, hova lett a lányuk.

Még az utat sem tudta megfigyelni. A szőlőskertek közötti borospincék szörnyekként tűntek fel a ködös, nyirkos levegővel elárasztott sötétben. Az egyik épület mögül hirtelen egy újabb ismeretlen lépett melléjük. Fogva tartójával rövid ideig suttogtak egymás közt, majd hármában folytatták az utat. A két férfi előről és hátulról közrefogta a lányt. Csendben meneteltek, még mindig többnyire szőlővel beültetett parcellák között. Mária számára az itt-ott feltűnő magányos fák is félelmetesek voltak.. Azt képzelte, hogy mindegyik mögül figyel valaki. Ilyenkor gyorsan elkapta tekintetét.

Már túl voltak jó két kilométeren, amikor a lány lábai egyszer csak nem bírták tovább. Éppen egy pocsolyát akart átlépni, amikor összerogyott. Néhány percig alig bírt mozdulni. Távol voltak már a város zajától, a környéken senki sem lakott. Az esős, nyirkos novemberi estén amúgy is kevés volt az esélye, hogy véletlenül arra téved valaki, ezért kísérői nem voltak durvák. Az utóbb csatlakozott férfi felsegítette,

az ő vállára támaszkodva lépdelt tovább. Nemsokára elhagyták a szőlővel beültetett dombokat, és sűrű erdőben folytatták az utat. Mária csodálkozott, hogyan tudnak olyan biztonságosan haladni, hiszen ő a koromsötétben jóformán az orráig sem látott. Az ösvény ráadásul annyira keskeny volt, hogy helyenként éppen csak elfértek két terebélyes fa vagy szúrós bokor között. Talán jó negyedórát botorkálhattak a sötétben, amikor foglyul ejtője megállt és a lányhoz fordult.

- Arra kérem, hogy maradjon teljesen csendben. Ne sóhajtson, ne köhécseljen és főleg ne szóljon egy szót sem, mert az mindannyiunk számára végzetes lehet

- Félek. Nagyon félek! – suttogta Mária.

- Ha engedelmeskedik, nem lesz semmi baj. De ha megszólal, vagy zajt üt, lelövöm. Bár nem szeretném – folytatta az első férfi.

- Mit kell tennem? Ígérem, bármit megteszek. – mondta alig hallhatóan a lány.

- Körülbelül harminc lépésnyire tőlünk, ott az országhatár. A magyarországi oldalon a taposóaknak miatt nagyon kell vigyázni. Elég pontosan tudjuk, hogy merre kell menni és hová szabad lépni, de addig el kell jutni. A jugoszláv határőrök ráadásul mindig a közelben ólálkodnak. Sejtik, vagy talán tudják is, hogy itt az egyik átjárható rés a szögesdróton. Most a társam kicsit távolabb megy, és letör egy faágat, hogy elterelje a figyelmüket. Mi ketten kivárjuk, míg ők elindulnak a zaj felé. Akkor gyorsan megközelítjük határt, és mikor már ott leszünk, magát a hátamra veszem, nehogy véletlenül aknára lépjen. A magyar határőrök tudják, hogy jövünk, ott már nem lesz gond – magyarázta a pisztolyos.

A leány dermedten hallgatta. Megértette, hogy mi a teendő, és már azzal is tisztában volt, hogy az apja által többször emlegetett, hírhedt magyar államvédelmi alakulat foglya. De számára is az volt a legfontosabb, hogy sértetlenül átjussanak a határon, aztán a többi majd csak alakul valahogy. Istvánra gondolt, és minél hamarabb mellette szeretett volna lenni. Jelezte, hogy mindent megértett, és kész a közreműködésre. A főnökféle belügyes utasította társát, hogy indulhat.

A másik kísérő eltűnését követő percek idegtépő várakozással teltek. Máriának eszébe jutott, hány ilyen tragikus végű kísérletről hallott. Volt rá példa, hogy a szerencsétlen ember taposóaknára lépett, és a robbanás következtében szörnyethalt. De ártatlanokat is lőttek le mindkét oldalon. Az egyik közeli faluban múltkor egy kislány tévedt a mezőn dolgozó szülei mellől szederszedés közben véletlenül a tiltott sávig, ahol az egyik jugoszláv határőr, állítólag mert elszunyókált és hirtelen felébredve megijedt, meglepetésében agyonlőtte a gyereket. Mária maga elé képzelte, hogy őket is észreveszik és mielőtt bármit tudna mondani, eldördül a fegyver. És látta azt is, hogy míg kísérője hátán kapaszkodik, a férfi megbotlik a sötétben, és mindketten egy taposóaknára zuhannak.

Hosszas várakozás után reccsenést hallottak a várt irányból, majd sietős léptek zaját. Éles hang hallatszott a ködből, szerbül: „Stoj, ali pucam!”, „Állj, vagy lövök!”. Két lövés is dördült, de hogy eltaláltak volna valakit, arra nem lehetett következtetni, mert síri csönd következett. Egy kis ideig még mozdulatlanul álltak a helyükön, majd a férfi megragadta a leány karját, és gyorsan elindultak a határvonal felé. Mintegy ötven méter után hátára kapta Máriát. Lassan, óvatosan haladtak előre. Néhány lépés múlva letette a leányt, mert egy kerítéshez értek. Hason kúszva, a szögesdrót egyik falába mellett tátongó nyíláson sikerült a másik oldalra jutniuk. A férfi ott ismételten a hátára vette terhét, és még az előbbinél is óvatosabban lépkedett előre. A taposóaknak felett jártak. Hirtelen újabb kerítés következett, megint átmásztak egy lyukon.

Átjutottak a vasfüggönyön, át Magyarországra. Tettek még néhány lépést, aztán valaki megállította őket. A kísérőjét egy ismeretlen hang Halál néven szólította. A belügyes válaszolt, és megerősítette, hogy ő érkezett meg a lánnyal. Kezet nyújtott egymásnak és sietve indultak ki a határsávból. Nem kellett messzire menni, mindössze háromszáz méterre egy kisebb tüzet ült körül néhány katona.

- Köszönöm a türelmét és a megértését! Sok szerencsét kívánok az életben! – nyújtott kezét búcsúzóul a lánynak foglyul ejtője. A tűz rávetülő fénye körülbelül harmincesztendő, markáns férfiarcot mutatott. Válaszolni már nem tudott a lány, mert addigi kísérője sarkonfordult és szapora léptekkel indult egy távolabb álló katonai terepjáró felé.

Máriához jó ideig senki sem szólt, majd egy tiszt került elő, és intett neki, hogy kövesse. Szintén dzsippel a közeli határőrlaktanyába vitték a lányt. Ott egy üres terembe vezették, melynek közepén asztal állt, három székkal. Rövid ideig ismét magára hagyták. Újra bizonytalanságérzet vett rajta erőt, hangosan zokogni kezdett. Néhány perccel később nyílt az ajtó, és megjelent két katonatiszt. Mária nem ismerte a rendfokozatokat, így fogalma sem volt, kikkel lehet dolga. Leültek az asztal mellé, és neki is intettek, hogy foglaljon helyet.

- Hogy hívják? – kérdezte nagyon nyugodt hangon a látszatra idősebb tiszt.

- Slápsi Mária – felelt csendesen a leány.

- Öszintén sajnálom, hogy közünk van az idehozatalához, de nem mi tehetünk róla. A vőlegényére kellett volna jobban vigyáznia, akkor nem kerül ilyen helyzetbe – magyarázta a férfi.

- Én nem tudom, mit vétett István, és azzal sem vagyok tisztában, hogy mi ez az egész, ami körülöttünk történik. Én igazán szeretem a vőlegényemet, akit becsületes embernek ismerek gyermekkorunk óta. Megtudhatom, hogy hol van most, mert már tíz napja nincs hír felőle? – kérdezte Mária valamivel magabiztosabban.

- Ne várja tőlünk, hogy hosszan magyarázzuk a mai politikai helyzet furcsaságait. Mi itthoniak nagyot csalódtunk magukban, magyarokban, odaát, hogy bedőltek Titónak. A maga Istvánja is azt vélte becsületesnek, hogy saját nemzetét jelenti fel, az itteni történéseket súgja be a jugoszlávoknak! – váltott indulatosra a tiszt.

- Én... én nem tudom, hogy miben vétett István. De meg vagyok róla győződve, hogy kényszerből tette azt – válaszolta könnyeivel küszködve Mária.

- Én meg inkább úgy gondolom, hogy érdekből vagy haszonszerzés céljából, netán érvényesülési vágyból állt kötélnek. A vallatásakor sokkal inkább ez derült ki. De most majd meglátjuk, hogy milyen legény valójában. Néhány pillanatra behozatom őt ide, hogy lássák egymást. Aztán hosszabb ideig nem találkozhatnak. Ne féljen, magának nem esik bántódása és jó helyen lesz. Istvánnak azonban ezentúl nekünk kell egy-két feladatot elvégeznie, ha újra magával akar lenni. Az is bebizonyosodik nemsokára, hogy őszintén szereti-e, vagy a határ másik oldalán már megfeledkezik az ő Máriájáról?

A fiatalabb tiszt kiment a helyiségből, és kiáltott valamit a folyosón. Néhány másodperc múlva bevezették Istvánt. A fiú sápadt volt, ütések nyomait lehetett látni a homlokán és az állán. Nagyon meglepődött. A rangidős tiszt intett, hogy megölelhetik egymást. Beszélni nem szabadott. Kis idő után Istvánt kivezték a szobából. Mária hangosan zokogni kezdett.

Csak ezek után tudatosult benne, mennyire kiszolgáltatottak és milyen reménytelen a helyzetük. Foglyok mindketten és egymás túsza. Pedig a bűnük csupán annyi, hogy a vasfüggöny árnyékában, véletlenül a könyörtelen hidegháborús forgatagba kerültek. És ezért, oly sok hasonló sorsú társukkal együtt, emberként és kisebbségi sorsú magyarként, határon innen és túl egyaránt megalázták őket. Akkor már jobb annak, aki méltóságát őrizve aknára lép, öngyilkos lesz vagy lelki szorongásaiba zavarodik bele.

Zágorec-Csuka Judit

Enigma

Hova tűnt szemeid fénye?
Miért hervad el üdeséged,
tűzhelyed melege, szíved
lüktetése?
Miért kell így elmenned?
Észrevétlenül,
tehetetlenül,
magányosan,
rád szakadt
kereszteddél,
észrevétlen
lovasként.
Mea culpa.
In nomine Christi.
Amen.

A szeretet temploma

Valahol messze földön
párducok és oroszlánok
tanyáján az örökkévalóság
templomában megállott
az idő.

Büszke párducok őrzik
tíz körmükkel éjszakákon
át, holdfényben és égő
napon, őrzik ősidők óta
a szeretet templomát.

Isten ölelésében vágat
a fehér paripák serege,
keresve a szépség szigetét,
őserdők mélyén, üres tereken
át, egyedül, csendesen.

A titkok kertje

(Bruce Springsteen-nek)

Vigyél el a titkok kertjébe,
vesd le beázott esőkabátod,
halkítsad le a benned feszülő
zajokat, omoljál önmagadba,
befelé, befelé, befelé,
titkaid kertjébe, mert te
vagy a titkok kertje,
mély vizek kútja,
mély tengerek
rejtekhelye,
te egyedül.

Találkozás a fénnnyel

A reggeli napfény
átszűrődik az öreg
tölgyfa kérgein,
eléri a legelésző
fiatal csikó leheletét
a zöld réteken,
az erdők mélyét,
az aranyba öltözött
egyet, áthatol a rügyet
bontó fák ágain,
felemelkedik a
hófedte hegycsúcsok
szirtjeire, s megáll
a tengerek felett,
áramlik felém,
átjárja a szívem
ütőereit, találkozik
velem, majd lemerül,
s elveszik a naplemente
a sötétségében

A szent föld

(Pál Péternek)

Ne helyezz görbe
tükröt magad elé,
ne gyötörjenek
helytelen válaszok,
lovaglásra máshol
is van hely,
alkalmas,
alkalmatlanabb,
de a szent föld
itt van, s teremhet
neked gyümölcsöt,
apró diót,
édes szőlőt,
cseresznyét,
e föld felemelhet,
de el is temethet.

Szücs Katalin

Gyermekversek felnőtteknek

manótánc

nyár derekán hűs hajnalban
őznyom partján falevélen
három manó egy ültében
tapsikol már örömeiben

ködruhájukról lerázzák
a nedves párafoltokat
szélre kapnak a bozótból
s huss, már ellovagoltanak

homok fölött merre néznek
nagy zöld tenger inda-hosszan
s csábos labdák kerekdeden
bújnak meg az árnyékokban

körtáncot jár apró talpuk
a legelső dinnye körül
szaporázzák dobbant lábuk
és a gyümölcs ketté-pördül

ízes illat árad terjed
zamatos lé csordul csöppen
ugrálnak és tülekednek
éhes népség vad körökben

úsznak és toccsannak nagyot
hancúroznak pancsolnak
s ha megunják – dinnyehéjon
száritkoznak naphosszat

- de még nem unták meg!- usgyí!

áll a bál

domb
hajlatán
égbe
érő
öles
kérges
fák
alatt

zúgó patak vize vár

kavicsokat mos az ár

van mi kerek
van mi tompa
van mi közöttük szögletes
vizes-szürke
szivacs-fehér
hold-opál
parányi
és
vízeres

időt
regél
érintése
bánatomra
kövek
hangján
muzsikál

úgy tűnik
hogy kővilágban
virradatig
áll a bál

dublini est

szárnyat terjeszt a csend
Dublin városára
bársonysötét égen
gomolyog a pára
itt-ott leülepszik
egy-egy fenyőfára

Liffey folyó hídján
zöld sziporka lobban
néhány légbe pattan
más meg nézd csak hol van

folyó mederből feketén
mentaöntet ízű töltet
selymes testét ehethném
keserű és édes
ha szájamba vehethném
íze oly negédes!

Albán cukrászda

A sárga és rózsaszín üdítővel teli edények mögül előlépő férfi három kistányér habos süteményt helyezett a vendégek elé. Enyhén meghajolt, majd eltűnt a hátsó ajtón. Néhány perccel később három nyeles, réz kávéfőzővel jelent meg és egyenként mindenkinek kiöntötte a habos főzetet. Könyékig feltűrt ingujja alatt, bal alkarjáról, a néhai ország egykori hadseregének rövidítése virított sötét bőrén.

A bejárati ajtónak háttal ülő, bársonyzakós férfi nagyot szippantott a friss kávégőzbe.

– Isteni az illata... – mondta, őszülő bajszát mozgatva, és kissé hátravetette kopaszodó fejét. – Köszönjük, Juszuf!

– Szívesen, uraim! Ha bármi másra szükségük lenne, a rendelkezésükre állok – mondta a cukrászdás, sasorra alatt mosolyra kunkorítva ajkait, és az édességes pult mögé vonult.

Miután hármásban maradtak, a bársonyzakós óvatosan beleszürcsölt a forró folyadékba.

– Sose értettem, hogyan tudod ilyen melegen inni a kávé – jegyezte meg a mellette ülő férfi, szemüvege alatt ragyás arcát vakarva. Szürke, magas nyakú pulóver, felette gombolós gyapjúszveter volt rajta.

– Megszokás kérdése. Fiatal koromban folyton rohantam valahová, nem sok idő jutott a hosszú kávézásokra. Az albán cukrászda szépségére is mostanság figyeltem csak föl. Az átlátszó üvegedényekben hőmpolygó limonádé és bóza, az egyedi dzsezvában kétszer felfőzött és findzsában felszolgált török kávé..., a nyelvhez ragadó fagylalt, a sampite, a krémes lepény, a bakláva, a tulumba, a kókuszos stangli, a rózsaiú ratluk, a pörkölt cukorba mártott alma... meg a helyben pörkölt földimogyoró..., a hokedlikkal körülvett asztalok, és a fehér öltözékben kiszolgáló férfiak... mind-mind az identitásunk részét képezik...

– Nagy élvezettel belekortyolt kávéjába. – Minden településen a térségben van legalább egy ilyen hely, és valamennyit az eltűnés veszélye fenyeget, mert manapság mindenki szívesebben megy nyugati mintájú cukrászdába, ahol határtalan a választék a szalagon gyártott sütemények és torták között..., az ember azt se tudja, mit igyon a felkínált italok közül..., szeparéba lehet vonulni vagy fotelekbe süllyedni, és mindig mosolygós lánykák szolgálnak fel, csábos egyenruhában tipegve ide-oda. Annyira művi... Gondoljatok bele, gépből inni a kávé. Egyszer megkóstoltam, azt hittem, nyomban kipurcanok, olyan volt az íze, mint... mint az olvasztott kábelnek... Itt meg itt van ez a finom főzet, de mintha senkit sem érdekelne már... Miért nincs itt rajtunk kívül senki?! A nyilvánosság elé kellene tární ezt a problémát, te újságíróként felvethetnéd a témát...

A vele szemben ülő, ördögőr dzsekit viselő fiatalemberre pillantott.

– Nem is tudom, talán...

– Nem mondtam, hogy azonnal, de ismerd el, hogy izgalmas téma.

– Egyetértek...

– Még szép, hogy egyetértesz, te is ilyeneken nőttél föl! – bökött a kistányéron fehér toronyként magasodó habosra. – A finomságok nem ismerik a határokat... Ugye?! No, de azt mondd, hogyan döntöttél múltkori javaslatunkról?

– Én...

– Remélem, gondolkodtál róla.

– Igen, és...

– Mire jutottál?

– Tudja, nekem ez nehezen megy, nem is tudom, miben segíthetnék, szóval...

– Megsértesz, ha azt gondolod, hogy a lehetetlent várjuk el tőled..., mintha azt sugallnád, hogy amatőrök vagyunk, és nem tudjuk felmérni a helyzetet..., és az embereket...

– Nem... ne értsen félre, nem így gondoltam...

– Persze, hogy nem így gondoltad! Már jó ideje olvassuk a cikkeidet, meggyőződésünk, hogy nagy lehetőség rejlik benned. Éppen ezért lenne szükségünk hébe-hóba a segítségedre... és a véleményedre.

– Értem önt, uram, de... ahogyan már mondtam is, nem állok közel az önök célcsoportjához, hogy bármi érdekessel tudjak szolgálni...

– Ugyan már! – legyintett a bársonyzakós, és felhörpintette kávéját. – Amire nekünk szükségünk van, abban biztosan tudsz segíteni. Feltéve, ha akarsz! És miért ne akarnál?! Te is információkkal foglalkozol, mi is, miért ne cserélhetnénk meg alkalomadtán azokat? Nekünk is jól jön, ha többet tudunk erről-arról, és te is kaphatsz olykor egy-két fülest a munkádhoz. Szóval?

– Nem tudom – vont a vállát a fiatalember.

– Idd a kávédat, mert elhűl!

– I... igen – motyogta, és remegő kézzel belekortyolt kávéjába.

– Hogy van az asszony?

– Köszönöm, megvan...

– Latolgattuk, hogyan tudnánk segíteni neki – mondta a kopaszodó férfi, egy hatalmas darab süteményt tömve a szájába. Bajszára hófehér habcsoppek ragadtak. – Ez kiváló! – lelkendezett nagyot cuppantva, és megtörölte a száját. – Tehát azt mondod, hogy... agrármérnöki diplomája van... Szétnéztünk a környéken, és van itt a városban egy mezőgazdasági intézet, ahová éppen hiányzik egy mérnök. Nem messze onnan található egy óvoda és napközi... Mutasd meg neki – szólt a szemüveges férfinak, aki az ölébe fektetett aktatáskából azon nyomban egy paksamétát húzott elő. – Itt az összes tudnivaló...

A fiatalember belelapozott az elébe helyezett iratokba, majd visszatolta asztaltársai felé.

– Uraim..., mindez sokkal összetettebb... Nekem ez egyszerűen nem megy...

– Megértelek – sóhajtott a bársonyzakós –, van ez így... A tudatlanság..., még inkább a tájékozatlanság gyakran torz képet alakít ki a körülöttünk lévő dolgokról, néha még önmagunkról is. Mutasd meg neki az X aktákat – fordult szvetteres társa felé –, én addig elszórakozom ezzel az ámulatba ejtő sampitével.

A szemüveges alak aktatáskájából ezúttal egy irattartót tett az asztalra, és a bőrkabátos fiatalember elé lökte.

– Nemrég készítettél egy terjedelmes interjút, amelyben... szó mi szó... mély empátiával viszonyultál alanyodhoz, csupa olyanokat kérdeztél tőle, amire ő csupa szépeket válaszolhatott. Tudjuk, alkalmi beszélgetés volt, valami kitüntetést kapott az ipse, ilyenkor nem illik kellemetlen dolgokat firtatni, ugye, de azért... Nos, az itt található anyagokból a következő beszélgetésre jobban is felkészülhetsz barátunkból. Itt van például egy régi diákjának a vallomása arról, hogy a felkészületlen tanulókat mindig azzal gúnyolta, hogy tán hittanon voltak, azért nem tudtak készülni az órára... Ugye milyen érdekes, ha elolvassuk, hogy neked arról vall, milyen sok templomban tartott történelmi előadást a nemzeti múltról... Van ott egy CD is az állami televízió felvételével, amelyen a NATO-t és a Nyugatot oktatja ki történelemből. Tanulságos anyag, a keményvonalas szerb patrióták is jócskán tanulhatnának belőle... – Egy elfojtott kecskemekegés szakította meg gondolatmenetét. – Elnézést, sms-em érkezett – mondta, s nadrágzsebéből elővette mobiltelefonját.

A fiatalember félénken kinyitotta a mappát.

– Nyugodtan lapozz csak bele – szólalt meg ismét a bajszos férfi, kiskanalát a tényérára téve. – Neked

adjuk, hogy szabadidőben tanulmányozgasd. Százsámra akad itt az említettekhez hasonló érdekeségekből. Csodaszőr alak! Hithű kommunista, aki tanítványainak a Vörös Kánaán eljövételéről regél, a háborús örületben karrierizmusból a hatalom szekekrét tolja, a fordulat után pedig hirtelen ráeszmél magyar identitására, amelynek megőrzéséért mindig keményen ki kellett állnia az elnyomó hatalommal szemben... Figyelemreméltó politikai evolúció!

Az újságíró felpillantott a kopaszodó férfira, de nem szólt semmit, némán lapozgatott tovább az iratok között.

– Ahogy így most végignéztam rajtad, megfordult a fejemben, hogy a te ellenállásod tulajdonképpen abból ered, hogy lelkiismereti problémát okozna, ha a sajátjaidról kellene velünk beszélgetned... Jól gondolom? Ha esetleg ez aggasztana, annyit mondhatok, hogy ez butaság..., a nemzeti érzület durva leegyszerűsítése. Gondolj csak bele, államalapító királyotok is idegenekkel paktált, és magasról tojt az ősi hagyományokra... Ennek ellenére úgy imádjátok őt, mintha mindezt isteni sugallatra tette volna, pedig mai szemszögből nézve csak egy keménykezű diktátor volt...

– Kikérem magamnak! – ugrott fel a fiatalember, egész testében reszketve. A bajszos férfira szegezve tekintetét, aki mit sem törődve asztaltársa méltatlankodásával, zakójából egy zsebkendőt húzott elő, és hangosan kifújta az orrát. Csak miután gondosan összehajtogatta, és visszatette a helyére a zsebkendőt, nézett föl a fiatalemberre.

– Üljlél szépen vissza. Senkinek sincs szüksége erre a teatralitásra... Juszuf! Hozz a kedves barátunknak egy pohár vizet! Kissé felizgatta magát.

– Azonnal!

A bőrkabátos fiatalember visszahuppant székébe, és a széthajtott irattartóra könyökölve a mellette lévő fakteres falitükörbe nézett. Fáradtnak és elesettnek látta magát. A fehéringes férfi közben elébe helyezte a vizet. Halkan megköszönte, és beleivott.

– Bármennyire igyekszünk is megszépíteni őket, a tények sokszor könyörtelenek – mondta a bársony-zakós. – Ilyen tény például az, hogy igen lesújtó a véleményed a magyar politikai elitéről...

– Micsoda?!

– Mutasd csak meg neki.

A szemüveges férfi az asztalra helyezte addig kitaróan nyomogatott telefonját, és egy újabb iratcsomót húzott elő aktatáskájából.

– Látod – fordította a papirosokat a bajszos férfi a fiatalember felé –, itt rendszerezve elolvasható minden, amit eddigi találkozásaink során mondtál nekünk kollégákról, ismerősökről, egyes közéleti személyiségekről, köztük néhány igen befolyásos tisztségviselőről is...

A fiatalember megdöbbenően vette kézbe a lapokat. Sokáig hitetlenkedve forgatta őket.

– De én... nem egészen ezeket a dolgokat mondtam..., főleg nem így, ez...

– Ferdítéssel vádolsz bennünket?

– Nem..., de nézze, ez így nem fedi a valóságot...

– Lehet, hogy te nem emlékszel egészen pontosan mindenre, amit mondtál...

– Ez nevetséges...

– Egyáltalán nem az. Ez csak egy egyszerű tény. Felvételünk van róla. A másik tény pedig az, hogy a múlt héten a mi szemszögunkből nézve egy igen érdekes külföldi politikus járt az országunkban, és erről nem tőled, hanem az újságból szereztünk tudomást... Nos, érzed az összefüggést a két dolog között?

– Nem tudom, hol akar kilyukadni...

– Mi sem logikusabb: egy harmadik ténynél, ami nyilván az előző kettő ok-okozati függvénye! Lefordítva: amennyiben a jövőben a második tényhez hasonló eseményekről a médiából szerzünk tudomást, akkor teszünk róla, hogy az első tényről szóló anyag megfelelő kezekbe kerüljön...

– De ami itt van, az... az egyszerűen nem igaz! – csapott a papírokra.

– Az igazság csupán a tények szubjektív megítélése.

– Maguk... maguk most zsarolnak engem...

A bársonyzakós a füle hegyét vakargatva elmosolyodott.

– Az a gond veled, hogy egy leegyszerűsítő prizmán keresztül tekintesz a társadalomra... Jó-rossz, helyes-helytelen, szép-csúnya, fekete-fehér... Újságíró létedre meglehetősen felületes vagy.

A fiatalember egymásra rendezte az előtte heverő papirosokat, majd kiitta a poharában megmaradt vizet.

– Miért pont én?

– Patetikában kifejezetten jó vagy...

– Én... képtelen vagyok erre...

– Badarság... Még mennyire képes vagy! Akarat kérdése csupán...

– Akkor nem akarom csinálni! És felőlem azonnal elhíreszthetik rólam mindenfelé, hogy egy rothadt spicli vagyok, leszarom! – csapott az asztalra. – Mindent felvettél azzal a nyomorúságos telefonoddal?! – fordult a szemüveges alak felé.

– Pofa be! – förmedt rá a bajszos. – Nem árt, ha szem előtt tartod, hogy csak kétféle ember van, aki személyesen ismer bennünket: a barát és az ellenség. Felfogtad?!

– Maga éppen most fenyegetett meg...

– Nevezd, ahogy akarod, két dolgot azonban jó lesz, ha mihamarabb az eszedbe vésel... Egy: nem bújhatsz el előlünk... Munkahelyet válthatsz, lakást cserélhetsz, elköltözhetsz másik városba, mi akkor is megtalálunk... Még az öngyilkosság sem megoldás, tudod...? A napokban hallottuk, hogy édesapád idős fejjel micsoda bizniszbe kezdett. Dicséretes, dicséretes...

– Hagyják ki ebből a családomat, ők...

– Kettő: semmi esélyed sincs szembeszegülni velünk, mert az állam mögénk áll. Mi több: mi vagyunk az állam. A kormányok, politikusok, pártok jönnek-mennek, de mi mindig itt leszünk. Mint esténként a kurvák a téren, ha érted... – Az asztalra támaszkodva előre hajolt, és a fiatalember arcába meredt. – Ha együttműködsz, meg tudunk védeni, ha nem, akkor nem kezkeskedhetünk többé érted... Huszonnégy órát kapsz, hogy meggondold magad – Kollégájára pillantott. – Ha megetted, indulhatunk...

A szemüveges férfi két ujjával megtörölve szája szélét, bólintott, majd nadrágzsebébe csúsztatta telefonját, becsukta az aktatáskát és felemelkedett az asztaltól. A bársonyzakós is felállt, és a fiatalemberre nézett.

– Te is okvetlenül fogyaszd el a sampitédet, nehogy tönkremenjen, nagyon ízletes. És tényleg írhatnál valami szívmengetőt az albán cukrászdáról, mint... méltánytalanul mellőzött regionális sajátosságról. Megérdemli..., kár lenne veszni hagyni... Nemde? Na, fel a fejjel! Viszlát, Juszuf!

– Viszlát, uraim! Várom önöket máskor is!

A bőrdzsekis fiatalember a szeme sarkából nézte végig a két férfi távozását. Miután becsukódott mögöttük a nyikorgó üvegajtó, arrébb tolta az előtte fekvő papirosokat, és maga elé húzta a habos süteményt.

Gyimesi László

Szentgróti elégia

Az elhullt ékkő megkerült.
(Értsd meg, nemhiába
Jöttem a százesztendőös házba.)
Csoda volt, de elveszett,
S hogy most megkerült,
Még hihetlenebb.

Volt-e, van-e egyáltalán?
Csillogó kristálydarab,
Száz szögletbe szorított fény,
Cspadába csalt marcona Nap,
Hazudott gazdagságként
Billeg ébrenlétem szélén.

Miért nézem a felhővert eget?
Az ékkő itt van, foghatom.
Dadognak az odvas ősi fák,
Harsány madárdal ül az ágakon.
Rájuk villan konzerv- és friss napom,
Amíg lehet, ameddig így lehet.

Seregélyek az aranyodi dombon,
Szüret előtti összeröffenés,
A völgyben várossá nőtt falum,
Hallik danánk odáig, az idő-pöngentés?
Nyomom törli az aszfalt szőnyege.
Zene volt-e az, ami most zene?

Ékkő, hazugság, napfény és dalok...
Itt voltam otthon? És most hol vagyok?
A malom-ág csupán kiszáradt árok.
Barátaim halottak. Mi a csudára várok?
Szorongatom a kvarcot, szép darab.
Más Zala habját fodrozzák a halak.

Nagyanyám törvénye

Polcok, almák, üvegek,
Hagyma, fokhagyma télire,
Rizs, cukor, liszt van elég,
De hogy a krumpli végig-e...
A só, gyufa külön csomag,
A gyertya is, három tucat,
Szárzabab, borsó, lencse, ép,
Zsír, olaj, lebbencs, kis izék,
Kész a háborús tartalék,
Csak füstölt sonka kéne még.

A holnap költészetéhez

Adunk majd címet is neki,
S lesz formája, igen derekas,

Csikoroghat, miért ne tenné,
Versünk helyett a vaskakas.

Rákattant már a csend fedele,
Hagyd az üres szó ládikáját!

Tartalma lesz az elmúlásnak,
Mindentudók bárhogy sikálják.

Apró kőmagok gyűlnek köréje,
Még kong belül, de csinos idekint.

Suttogsz-e hozzánk, gépi szél?
Mebontod holnap hantjaink?

Valamit tenni

Szeretnék tenni valamit, ami boldoggá tesz. Szeretnék végre valamit tenni... De két dolog megakadályoz ebben. Egy: nem tudom mi tehetne boldoggá. Kettő: képtelenségnek érzem, hogy bármit is tegyek.

Évek óta nem érzek erőt magamban... tulajdonképpen semmihez. Testem mintha tejbegrízzel töltött zsák volna. Számomra minden egy tortúra. Az evés, a fogmosás, a fürdés, a felöltözés, a lépcsőmászás, stb.

Azt hiszem azt azért nyilvánvalóvá kell tennem, hogy nem vagyok beteg. Nem is haldoklom. Nem jobban, mint akárki más. Hisz valójában persze születésünk pillanatától kezdve mind haldoklunk. Depressziós se vagyok. Tényleg. Az alaptermészetem kifejezetten derűs. Optimista vagyok. Mindenben a jót keresem. A világ szerintem szép, sőt gyönyörű. Remek hely. A melankólia csak a kishitűeket támadja meg. Én nagy hitű vagyok. Nagy a hitem. Csak azt nem tudom mindig egyértelműen, hogy miben. De úgy általában abban, hogy élni jó. És hogy mindent rendbe lehet hozni. Vagy legalábbis minden rendbe jöhet. Mert azt azért nem hiszem, hogy én olyasvalaki lennék, aki rendbe tudna hozni bármit. Sőt, semmit se tudok hozni vagy vinni, úgy igazán. Nem megy a cipekedés. Az izmaim nem alkalmasak rá. Nem emelek, mert félek, hogy sérvet kapok. Az meg, ugye, kicsit sem hiányzik.

Minek ragozni? Azt hiszem az a baj, hogy a normális élet meghaladni látszik a képességeimet. Normálison azt értem, amit az emberek túlnyomó többsége normálisnak tart. Azt tartják normálisnak, ami olyan, mint az ő életük. Az én életem nem szokványos. Illetve az életem nagyon is az, csak talán az életmódom nem az. Ezért nem-normálisnak tartanak. Vagy ha finoman akarják megfogalmazni, azt mondják: fura, különc, habókos. Esetleg: mihaszna, naplopó, semmirekellő, láblógató, here.

Az unokanővéremék szuterénjében lakom szívességi lakáshasználóként. Vagyis nem fizetek se rezsit, se laktórt. Mondhatni kegyelemkenyéren tengődöm. Bár ez nem tengődés, hisz jól megvagyok. Nem szenvedek hiányt semmiben. Az unokanővéremnek nincs gyereke, és nem is akar, viszont a férje elég magas beosztású köztisztviselő. Szóval gazdagok. Vagy azok azért talán nem, de mindenesetre jómódúak. Megengedhetik magunknak, hogy tartsanak egy csodabogarat a pincében. Amolyan érdekesség vagyok, akit néha megmutathatnak a barátaiknak akiket vendégül látnak, és aztán jól megbeszélhetnek velük. Tetszeleghetnek a jótét lélek, és az irgalmas szamaritánus szerepében. Nagyon jól áll nekik különben, és remekül is alakítják.

Néha megpróbálnak nekem állást szerezni a kapcsolataik révén, de én sose fogadom el. Nem érzem kompetensnek rájuk magamat. Azt mondogatom nekik, hogy hová jutna a világ, ha hozzám hasonló dilettánsok dolgoznának komoly, felelősségteljes munkakörökben. Ezt a nézetet ők nem is nagyon vonakodva, akceptálni tudják. Belátják, hogy sok igazság van abban, amit mondok.

Tőlem mindig mindenki azt akarta, csak annyit, *csak*, hogy találjam végre ki mihez akarok kezdeni magammal. De én nem tudom, és nem tudtam soha kitalálni mihez akarok kezdeni magammal. Próbáltam kitalálni, de nem ment. Izzasztó és kimerítő próbálkozások voltak. Az van, hogy egyszerűen nem olyan könnyű ilyesmit kitalálni. Nem is kitalálni kellene igazából, hanem felfedezni magamban a... valamit. A pilótát, az orvost, a péket, a könyvelőt, a manikűröst, vagy valakit. De én nem fedezek fel magamban semmit. A felfedezések veszélyes, és emberfeletti teljesítményt kívánóan nehéz kalandok.

Lehet, hogy öntudatlanul én talán nem is akarok kezdeni magammal semmit? Vagy nem is annyira öntudatlanul? Olyan nehéz önvizsgálatot tartani és belátni magunkról valamit, nem igaz? Az biztos, hogy kedvem épp tényleg nincs semmihez. Most éppen. Meg mostanság is. Illetve úgy általában. De ettől nem érzem jobban magam.

Milyen jó lenne viszont, ha valaki vagy valami kezdene velem valamit, és akkor nem nekem kéne. Elkezdeni valamit, az olyan végtelenül nehéz. Ha már el van kezdve, akkor sokkal könnyebb folytatni. Azt hiszem. Én sosem voltam egy kezdeményező alkat. Félénk vagyok és gátlásos is. Igazi odúlakónak való. Ezért is lehet, hogy csak itt, a pincében érzem igazán jól és otthonosan magam.

Irigylem azokat, akik ösztönösen megtalálják a helyüket a világban. Akik szépen belenőttek a maguk felnőtté válásába. Akik csak úgy, zökkenők nélkül, kezdtek bele a felnőtt élet élésébe. Számomra a felnőtté válás szörnyen kiábrándító és frusztráló. Aki felnőtt, attól azt várják, hogy azonnal kezdjen magával valamit. Sőt egy idő után már beérik azzal is, ha akármit kezd magával, csak kezdjen. Szerváljon. Mint valami hülye, futkározós labdajátékban. De ugyan kinek van ilyesmikhez energiája? Sosem értettem őket.

A felnőtt élet a szememben voltaképpen egy anti-labirintus. Egy egyenes folyosó, amibe beletalálni nehéz, de kitalálni belőle könnyű. Hát nem sugall a felnőtt szó végén az a múlt időre utaló hosszú más-salhangzó, mint két karó, kampó vagy kereszt, végletes, kilátástalan, menthetetlen befejezettséget? Nem? Nos nekem igen. Ezért lehet, hogy amíg a kortársaim felnőttek, addig én lenőttem. Le, ide a szuterénba.

Egyes jóakaróim azzal vádolnak, hogy nem akarok eléggé. Mert ha akarnék, akkor már kezdtem volna magammal valamit. Akkor már belefogtam volna valamibe. Mert minden lehetséges, csak akarni kell. Meg hogy az akarat mindenható, és bla, bla, bla. Badarság. Ilyen ostoba nézetekre én csak legyintek. Szóra sem érdemesek. Ha az akarat mindenható lenne, akkor mindenki mindenható akarna lenni, és csupa istenek népesítenék be a világot. Kész káosz lenne. Lehet, hogy van mindenható akarat, de biztos hogy csak kevés. És ahhoz sem férhet semmi kétség, hogy az én akaratom nem mindenható. Különben is, ahhoz hogy akarjak kezdeni magammal valamit, előbb el kéne határoznom, hogy mit. Ezzel vissza is jutottam az egésznek az elejére.

Más jóakaróim azt mondják, az a problémáim gyökere, hogy nem ismerem magam elég jól. Nem vagyok tisztában a képességeimmel. Vagyis önismereti tréningre kéne járnom. Tréning: micsoda egy hátborzongató szó. Súlyosság képzetét kelti. Olyan lehet, mint egy óloming. Nem tudom elképzelni, hogy nekem valaha is kedvem támadjon tréningezni. Nekem nincs erőm valamire, amihez még járni is kell. Odamenni, meg visszajönni, és ezt rendszeresen, többször is. Örület.

Az unokanővérem férje szerint egy férfi a legtöbbet magáról egy nőn keresztül tudhat meg. De nekem nincs semmi közöm nőkhöz már régóta, ezek szerint nem ismerhetem meg magam igazán soha. Hacsak nem szerzek magamnak egy nőt. De azt meg mégis hogyan csinálhatnám? Nincs szociális életem. Nem járok társaságba, és társaság se jár hozzám. Nem tudok nővel megismerkedni sehogy se. Egy nővel beszélgetni is szörnyen megterhelő, de együtt járni vele, az meg egyenesen halálosan kimerítő. Olyasmi, amihez nekem egyszerűen nincs erőm. Úgyhogy fel kell adnom a magam jobb megismerésére tett, és eleve hamvába holt kísérleteimet.

Minek akarjak változtatni, ha nekem így jó? Na nem vagyok kicsattanóan boldog, az igaz, de nem is vagyok boldogtalan. Kell ennél több? Nem lenne telhetetlenség, sőt, szemtelenség ennél is többre vágni? Vágni talán nem, de kívánni is?

Remekül elvagyok én egyedül. Kicsit sem vagyok magányos. Minden nap hallom a fejem fölött az unokanővéremék járkálását. Akkor meg hogyan is lehetnék magányos?

Igen, jó lenne tenni valamit, amivel boldoggá változtatnám magam, de nem rossz az se, ha nem teszek ilyet. Vagy ha nem teszek semmit. Se ilyet, se olyat, se semmilyen másmit.

És egyáltalán. Miért kell nekem mindig gondolkodni valamin? Anélkül is elég kimerítő a napjaim. Az élet már önmagában is rémesen fárasztó. A napi rutinok végeérhetetlen gyötrelmes sora. Ezt leszámítva viszont minden remek. Szinte kívánni se lehetne jobbat. Nem vagyok telhetetlen. Töreksem, hogy ne legyek az. Én hálás vagyok. Jó életem van. Sokaknak sokkal rosszabb. Például azoknak, akik gyöttrődnek.

A gyötrődés, meg az önmarcangolás halálosan fárasztó dolgok. Aki kifárasztja magát, az legyengül, és hamar megbetegszik, majd pedig meghal. Én kerülök minden fárasztó dolgot. Óvom az egészségem. Sokáig fogok élni, az már bizonyos. Már amennyire ebben az ember biztos lehet. Hisz bármikor történhet tragédia. Én is elcsúszhatok a fürdőben. De ha nem történik semmi váratlan, akkor szép hosszú kort érek majd meg. Soká élvezhetem ezt a remek dolgot, amit életnek hívunk. Élni olyan kellemes.

Megnyugtat az a tudat is, hogy az unokanővéremék gondoskodtak arról, hogy nekem biztos legyen az egzisztenciám akkor is, ha ők meghalnak. Én öröklöm ugyanis a házukat. Vagyis minden maradhat a régiben aztán is, ha ők már nem lesznek. Csak kiadom a fenti részt, és abból továbbra is változatlan módon fenntarthatom az én kis lenti odúmat. És még csak egyedül sem maradok, hiszen az új lakók léptei a fejem fölött távol tartják majd a magány érzését.

Azt hiszem ennyi. Kicsit befejezetlennek érződik, de mit tegyek? Nem akarok csak azért írni még, hogy befejezést találjak ki. Az írás meglehetősen kimerítő tevékenység. És macerás is. Kész nyüglődés nekem. Ezek a gondolatok foglalkoztatnak mostanában, hát ezeket írom le. Épp annyit, amennyi van. És ezt is csak azért csinálom, mert állítólag segít a problémák megoldásában és a jövő tervezésében, ha az ember leírja a gondolatait. Hát nekem nem úgy tűnik, mintha segítene. Egyelőre legalábbis. Talán várni kell. Az nem baj, én tudok várni. Azt nagyon jól tudok. Elképesztően türelmes vagyok. Ez egy komoly erény. Én szinte büszke vagyok a nagy türelmemre.

Az jutott hirtelen eszembe, hogy talán mégis volna valami, amit megtehetnék, és ami boldoggá tenne. Az, ha többé nem erőlködnék feleslegesen azért, hogy kitaláljam miként lehetnék boldogabb.

Ez egy milyen jó kis gondolat. Ez az írás dolog mégis működik. És nem is kell olyan nagyon sokat várni az eredményére.

Akkor tehát nem erőlködök. Úgyhogy abbahagyom az írást is.

FRIMMEL
GYULA:
Turbános
önarckép

A jelentéktelen Pierre Durand szánalmas életének és megalázó halálának krónikája, ami az aljas Florian Moreno gondatlanságából következik be, nagy nyilvánosság előtt

Pierre Durand dagadt volt, de szerencsétlenségére nem annyira, mint Alban Moreau, aki olyat tudott, mint a Prosper Mérimée Általános Iskola és Gimnáziumban senki más: a térdét eltakarták a combjáról lógó zsírpárnák. Pierre is egy igazi hájpacni volt, de Alban maga a hájhimalája. Ő annyira extrém módon volt kövér, olyan meghökkentően és lenyűgözően, hogy az már tekintélyt parancsolt, és népszerűvé, dédelgetett kuriózummá tette őt. A zsírja puha volt és szinte képlékeny, mint a rétestészta. Erős szélben lassan hullámozva még lobogott is. Különleges, kivételes darabja volt tehát a kórosan elhízottak kasztjának, egy igazi díszpéldány, akit csodálni lehetett. Pierre viszont közönséges kövér volt, tucatszerűen cseppfolyós, akinek a duciságában nem volt semmi párját ritkító. Az átlagból kitűnt ugyan, de pechjére a dagadtak közül már semmi egyedi tulajdonság nem emelte ki. Rázárult hát a túlsúlyosság skatulyája, a vele járó összes sztereotípiával, amiből nem menekülhetett.

Ráadásul Alban még gazdag is volt, szóval megengedhette magának, hogy úgy öltözzön, mint egy rapsztár. Így aztán Alban menő srác volt, Pierre meg nem. Albannak tűrhető dumája volt, amivel sokakat megnevettetett, Pierre-nek meg semmilyen dumája nem volt, és rendszeresen kiröhögtek. Még annyi mázlija se volt, hogy Alban más évfolyamba járt volna, és akkor Pierre legalább a korosztálya legkövérebbje lehetett volna. Nem, Alban minden frankó címet és szerepkört kisajátított magának, ami csak kínálkozott egy dagadék számára a suliban. Pierre-nek jutott a maradék. Ő volt az ocsmány, nyominger, büdös, nyálcsorgató, izzadós, igénytelen, csóró, hájfejű zsírgombóc, aki nem megy, hanem gurul, aki nem eszik, hanem disznó módra zabál, és persze folyton le is eszi magát, akinek nőiesen felfúvódott melleit meg lehet markolászni, akit seggbe lehet rugdalni és meg lehet dobálni minden undorító ragaccsal és kajaradékkal, mert úgy sem ér utol, hogy elégtételt vegyen. Meg ha utol is ér, ugyan mit csinál? Megérint a hájas kezével, és elhányod magad az undortól?

Nem csoda hát, hogy Pierre fortyogva gyűlölte Albant. Na persze csak magában, az érzelmeit nem kimutatva. Érzelmet kimutatni egy dagadt kölyöknek az iskolában olyan, mint felvágott hassal cápákkal teli vízbe ugrani. Arról álmodozott, hogy egy nap Alban majd nem jön suliba, és valaki bejelenti, hogy azért nem, mert meghalt. Mondjuk elütötte egy teherautó. Egy sertéseket, vagy még jobb, ha trágyát szállító teherautó. Keresztül ment rajta, és felkente az aszfaltra. Kidurrantotta a hájas testét, de úgy, hogy a kirepedő bőre résein kibuggyanó zsír, mint egy tubusból, amire ököllel rácsapnak, a méterekre lévő falakra és kirakatokra fröccsent. Vagy széttépte egy kóbor kutyafalka. Merthogy Pierre tudta, hogy Alban retteg a kutyáktól. Lelki szemei előtt látta, ahogy Alban behugyozva és beszarva a félelemtől, futva próbál menekülni az ideges és vicsorgó kutyák elől, de elbotlik, mert a hájas combjai összeakadnak, és aztán persze nem bír föltápászkodni, egy masztifszzerű kutya meg nekiugrik és a tarkójába harap, hörögve marcangolni

kezdi, a többi eb meg ezen felbátorodik, és mind csócsálni kezdik őt. Laffog a szájukból Alban nyúlós, vérekes hája, aki visít, mint egy malac, nem is annyira a fájdalomtól, hanem inkább a félelemtől. Sokáig tart, mire meghal, mert idő kell, míg a kutyák a vastag zsírrétegen átfúrják magukat a zsigerekig.

Ennyi jutott csak Pierre-nek, a képzelet világa. Az ő képzelete pedig bár monokróm volt, de legalább reflexszerűen ingerelhető. Szinte egyfolytában csak álmodozott, hisz még ha emberek közt tartózkodott, akkor is az egyedüllétben volt. A fejében vett elégtételt minden sérelemért, és ott igazított helyre minden igazságtalanságot. Gondolatban ő is lehetett sovány, sőt karcsú, izmos és jóképű. Egyenesen az iskola hercege, a legnépszerűbb srác, akiért mindenki odavan. Felmérte, hogy reálisan nincs esélye egyik napról a másikra megváltozni, vagy egy jobb testbe és életbe kerülni, és azt is tudta, valahogy csak megsúgta neki a harmatos intuíciója, hogy saját erejéből sem lesz képes soha a megváltozásra. Maradt hát a csodavárás. Minden este elalvás előtt azt képzelte el, hogy kifogta az aranyhalat, vagy megjelent neki egy manó, jótündér, angyal, és teljesíti három, vagy akár csak egy kívánságát. Az, hogy mi lett volna ez a kívánság, nyilvánvaló.

Pierre-nek annyi gúnyneve volt, hogy maga is elcsodálkozott néha az iskolatársai nyelvi leleményein. Legtöbbször mégis csak Zsíröpöcsnek vagy Konyhamalacnak hívták, olykor Zsíröpöcsű konyhamalacnak, vagy Malacöpöcsnek, esetleg Zsír-lufinak. Egy ideig Risa volt a mindenki által használt beceneve, mert valakinek feltűnt, hogy a vastag, összesúrlódó combjai miatt kissé olyan a járása, mint egy manökennek, a feneké meg hullámozva ringatózik, mint egy magakellető ribancé. De olykor olyan lírai neveken is szólították, mint: Bölléralma, Négy lábú bálna, Rőfögő dinnye, Lucskos lufi, Cocacucli, vagy Vemhes foka, amik közül néhányat Pierre szinte kedveskedésnek vett, még ha természetesen nem is annak szánták. Vele soha senki sem kedveskedett, az olyan lett volna, mint meztelen csigát kézbe venni.

Egy meglehetősen alacsony, ráadásul tikkelő, és nyerítve röhögő fiú, bizonyos Florian Moreno, különös alattomosággal mindig Csöcsös köcsögnek csúfolta Pierre-t, nyilván hogy magáról elterelje a figyelmet. A nyomorultak ugyanis előszeretettel tipornak a náluk is nyomorultabbakba, hogy ők maguk ne tűnjenek annyira szármalmasnak. Florian fixa ideája az volt, hogy a rángatózó arca miatt félnek és megijednek tőle a lányok, ezért agresszíven viselkedett, mocskosan beszélt és mindenkit zaklatott, csak hogy ne a tikkje miatt tartsák szemét, kellemetlenkedő, idegbeteg kis féregnek, hanem a tettei miatt. A mellekre gerjedt elsősorban, minden csajéra durva megjegyzést tett, de közben kényszeres maszturbálóként naponta többször is ezekre a mellekre gondolva verte ki magának. Az se zökkentette ki a ritmusból, ha olykor a lánymellek képei közé valahogy bekeveredettek Pierre kúpos cicijei.

Florian az apjával, a bátyjával és a húgával élt egy valaha csinos és gondozott házban. Az anyja förtelmes szörnypofává torzulva halt meg rákban, amikor az otthon Flo-nak becézett fiú még csak öt éves volt. A bátyja folyton gyötörte, ugráltatta, ütögette, csúfolta és megalázta Floriant, az apjuk meg eltúrta, mondván, teher alatt nő a pálma. Másrészt viszont Roland Moreno ellátta az öccsét pornóújságokkal, cigivel és elcipelte magával konditerembe. A húguk volt a papa kis hercegnője, szerelme, angyalkája, szemefénye, stb. Raoul Moreno olyannyira elkényeztette a kislányát, hogy azzal helyrehozhatatlan károkat okozott a személyiségében. Sophie csak felszólító módban kommunikált, és hisztériás rohamot kapott, ha valami nem úgy történt, ahogy ő akarta. Azzal zsarolta a bátyjait, hogy azt mondja az apjuknak, bántották őt, ha nem teszik meg azt, amit parancsol nekik. Kárörvendő is volt, élvezte, ha mások kudarcot vallanak vagy veszteséget szenvednek. Raoul élvhajász férfi volt, aki hetente más nőt költöztetett magához, gyakran porontyostul, és ezek a leharcoltabbnál leharcoltabb asszonyok arra a pár napra, míg maradtak, mind el próbálták játszani a gondoskodó anyát, de általában csak a szemét mostoha figuráját sikerült hozniuk. Egyik se volt annyira jó színésznő, amilyennek képzelte magát, viszont az önértékelésnek efféle zavarai tulajdonképpen csak a legkisebb hibáik közé tartoztak. Florian minden változásra idegesen reagált, és

olyankor a tikkelése csak rosszabbodott. Ha az átmeneti pótanya gyerekei között serdülő lány is volt, akkor pedig Flo egyáltalán nem bírt moderált lenni, és addig produkálta magát, izgágáskodott és piszkálódott, amíg az apjánál ki nem provokált egy-két szédítően hatalmas pofont. Ha úgy vesszük, ezzel el is érte a célját, hiszen elnyerte az olyannyira vágyott figyelmet, még ha csak pár pillanatra is. Bezzeg Roland a kedves és érzékeny srácot alakította az ideiglenes lánytesóinak, és mivel benne viszont motoszkált valami kis ripacstehetség, ezzel a butábbaknál el is érte, hogy partnerek legyenek némi ártatlannak tűnő erotikus játszadozásban. Florian csak álmodozhatott ilyen kölcsönös birizgálásokról, vagy maximum megleshetette, hogyan zajlanak, ha tudta, és utána maszturbálással csillapíthatta le kissé a felzaklatott idegrendszerét.

Menő csajok egy csoportja, akik közül egy különösen melles, latinus beütésűre Florian a maga taszítóan direkt és bunkó módján nyomult, visszavágásként elkezdte azt terjeszteni, hogy Flo-nak egészen aprócska kis pénisze van. A bátyja, egyébként viccnek szánt tanácsára, Florian úgy vetett véget a pletykának, hogy a menzán odament a lányok asztalához és kicsapta rá a farkát azzal, hogy ha a csajoknak ez kicsi, akkor biztos lovakkal baszatják magukat. A produkciót az iskola írásbeli figyelmeztetéssel és száz korrepetációs órán való kötelező részvétellel, az apja egy foglázító pofonnal és két óra erkölcsi prédikációval, a bátyja röhögéssel és vállveregetéssel, a csajok meg azzal jutalmazták, hogy mutogatósna bélyegezték Flo-t, és ezzel elérték, hogy a suliban minden lány messziről elkerülje őt.

Ugyanezek a csajok Pierre-t egyszerűen és velősen csak Bűdös Durand-ként emlegették, és ha a közelébe mentek, látványosan befogták az orrukat, vagy a kezükkel hessegetve legyeztek előtte, merthogy kövérségéből fakadóan mindig meg volt izzadva, és penetráns testszagot árasztott. Ez önmagában még nem lett volna akkor baj, de Pierre gyomorforgatóan édes dezodorokkal próbálta elfedni bőre kipárolgását, és a két szag együtt annyira fertelmes volt, hogy az már vonzotta a legyeket. A sok édességtől rohadó fogai, és sorvadó ínye a szájszagát is telt bukéjává tették, amin a marokszámra fogyasztott mentolos cukorkák vajmi keveset segítettek. Ezen kívül Pierre-nek a bélgázai is bőségben termelődtek, amit ő általában nem engedett távozni, pont azért, hogy ne szálljanak rá még emiatt is, és olykor fájdalmasan feszülő belekkel grimaszolt akár órákon át, hogy aztán hazaérve azonnal a vécére telepedjen, ahol végre kirobbanhatott belőle a visszafojtott gázbuborékok sorozata. Számtalanszor előfordult, hogy a gázok, mint hajtóanyag, kilöttek magukkal nagy sebességre gyorsult ürüléket is, ami a vécécsésze aljának csapódva szétplaccsant, és visszacsapódott Pierre fehér és pattanásos fenekére. De néha az is megesett, hogy Pierre nem bírta magában tartani a gázokat, és azok még az iskolában kiszisszentek belőle, a farpofái mély katlanában ide-oda verődéstől némileg felerősödve és berezonálva. Mivel legtöbbször egyedül volt, nem hallotta meg senki, de előfordult, hogy mindez órán történt, és akkor a diákokból derűtséget, a tanárokból meg helytelenítést és felháborodást váltott ki.

Pierre sok mindent nem értett, vagy tartott egyenesen érthetetlennek, de leginkább azt, hogy miért nem működik nála az önirónia, mikor más kövér gyereknél remekül bevált. Ha ők saját magukon humorizáltak, akkor a többiek velük nevettek, és jó fejnek tartották őket, de ha Pierre tett megjegyzéseket saját kövérségére, és a belőle fakadó hátrányokra, meg a kényelmetlen szituációkra, amikbe dagadtsága miatt került, akkor senki sem nevetett. Az mindenkinek kínos volt, és inkább megvetetést, vagy maximum szánalmat gerjesztett a magát alázó Pierre ellen, mint szimpátiát. Undorítónak, betegesnek, perverznek nevezték, amikor sikamlós témákról próbált viccelődni a kövér ember aspektusából. Idővel leszokott hát róla, hogy megpróbálja elfogadtatni és népszerűvé tenni magát. Lustasága egyszerűen nem engedte, hogy lehetetlen küldetésekre pazarolja az energiáit. Ez valamit használt, mert kevesebbet szívatták, mint amikor feltűnősködött. Engedték, hogy meglapuljon, elkushadjon a sarkokban, elsurranjon a falak mentén. Magányos páriaként tengette az életét az iskolában.

Ha legalább okos lett volna, az kompenzálhatta volna a kövérség hátrányait. De szegény Pierre még

hülye is volt. Nehezen, vagy sehogy se bírta felfogni azokat a tantárgyakat, ahol a megértés számított, viszont lusta volt bemagolni azokat az ismereteket, amiket csak meg kellett volna tanulni. Minden dolgot egy kudarcélmény volt számára, és minél több kudarc érte, annál jobban rettegett minden megmérettéstől, mert tudta, hogy az számára úgymint kudarcra fog végződni. A reménytelenség azért képes volt nagy tettekre vezérelni: gyakran lógott a suliból. Olyankor kiment a buszpályaudvarra, és pizza evés közben az embereket bámulta. Összehasonlítgatta magát velük, hogy vajon melyiküknél kövérebb és melyiküknél nem. Mivel valahogy mindnél kövérebbnek érezte magát, önutálattól fortyogva elhagyatott helyekre ment, ahol bokrokat csépelte kopaszra, vagy kukákat dobált meg kövekkel.

Száma számára a lógás tényleg nagy tett volt, mert félt az apjától, aki az iskolakerülései miatt mindig brutálisan ordította vele, és kajamegvonással, meg számítógéptől való eltiltással büntette. Csak az utóbbi fe-gyelmezéstől rettegett, mert az anyja úgymint mindig csempészett be neki kaját, és a dugi készlete is el tudta látni pár napig nyalánksággal. De ha a számítógépen nem játszhatott, akkor könnyek gyűltek a szemébe, és elöntötte az agyát a kétségbeesés dühe. Úgy érezte, hogy ha annyi önfeledt élvezet sem jár neki az életben, hogy játsszon a számítógépen, akkor inkább megöli magát. Vagy az apját. Mert hát milyen könnyű is lenne éjjel kimenni a konyhába egy késért, és az alvó apja torkába szúrni. Akkor legalább otthon nyugta lenne.

A csalódottságát és szorongásait tipikus módon evésbe fojtotta. A cukor volt az életében a boldogság egyetlen bőhozamú forrása. Mindig volt valami a szájában. Ha nem csoki, akkor cukor, ha nem cukor, akkor csipsz, ha nem csipsz, akkor szendvics, ha nem szendvics, akkor keksz, ha nem keksz, akkor a bumfordi ujjai, amiken tövig rágta a körmeit, ha nem az ujjai, akkor gyümölcsízű rágó, ha nem rágó, akkor cigi, merthogy tizenegy éves kora óta titokban cigizett is. Azért szokott rá, mert azt hitte, attól talán kicsit felnéznek majd rá, de persze nem ért el vele semmit, csak azt, hogy reggelente öklendeztetően heves köhögőrohamok törtek rá. Mégse bírt már lemondani róla, pedig nagy macera volt megvenni és elszívni úgy, hogy a szülei ne jöjjenek rá.

A kézirat további részei megsemmisültek egy börtöntűzben, ami a krónika huszonhárom éves szerzőjével is végzett.

(2010.09.22.)

Villányi G. András

Indiai versek és töredékes útinapló

BUDDHA ÉS A BÓDI-FA¹

Mit láttál
Fényherceg
leghalkabb hatalmas Úr
hogy Világosságod után
a Fát mely alatt
Fénnyé magad váltál
nyíllövésnyiről
álló hétig
hunyorlás nélkül nézted?

A való mily álmát látta
végtelenre nyílt szemed
hány teljességét
fonta sugárba?
Istenek póre arca mellett
egykedvűen elnéztél
szepelőiket nem óhajtván
háborgatni. Győzelmes lett
minden az ember,
a világtengelyt megragadva
a semmin lett úrrá.

Ki az ürest bírja:
annak minden csak játék.
Mit láttál hány arcát a titoknak?
A lét öntöttvas formái
térdeltek feltárva szemedben?
A mozdulatvarró ketrecek?
Nő, család, királyi siker?
Milyen fúriák próbáltak
hunyorlásra kényszeríteni?
Hogy megtorpanj ekként:
„Fáj, lépést se tovább innét!”
Mily idegen ragyogás vagy sötét,
formákba préselt létezésünk

¹ Egy pársoros vázlat után eddigi leghosszabb – 52 sor – versem készült el. A Buddha és Bódi-Fa, amelyet perspektivikusan a Farinelli vagy A cselló álma c. verseimhez hasonlítanám –, ám ebben a fő motívum nem a művész/művészet és az üresség/semmi dilemmája, hanem a buddhai Világszellem – viszonya és győzelme üresség és istenek felett. De facto, az ember győzelme mindenben. Borzongtam írás közben. Mondhatatlan hálát, szeretetet és tiszteletet éreztem a Buddha-ember iránt, és annak örömét, hogy sikerült ennek jelét elhelyezni lába előtt.

mennyi sárkány porkolábja?
Rácsok örök kényszere
szüntelen mulékonysága?
 Óserőkön
szelíden győzedelmes
Kristályherceg,
milyen látomás úszott
a Szent Fától szemedbe?

Gordiusz

Gúzsba kötve egy háló
könyörtelen fonatán
hiszi a fogoly ő táncol
akarat szabad csillagán.

A semmi pókfonalán
ha a csomót szertefújná
válhatna világ urává.
 Ám ő csak ficáncol
a végtelennek vetett
üresen rezgő hálón.

A Kobra

A buddhafényű
fától¹ nem távol
Síva kegyeltje: a kobra
bűvölője karjáról
gránitmoccanatlan meredt.
 Tűhegyes jelenlét
préselte porba a teret.

Hiszik hogy fuvolása
ura a kobrának
ám a gonddal kialakított
koreográfiában

¹ Bodh Gayán a Mahabodhi templom kertjében ugyanott áll egy bódi fa – a hagyomány szerint leszármazottja annak, amely alatt a Buddha megvilágosodott.

ha lépését elhibázza
halállal lakolhat –
engedetlenségért.

Zümmögte zenéjét fülembé
hosszan a Szépség
fájdalmas gyönyörben égve
táncoltam fuldokolva és
vártam egy fals hangjára.

Akkor meztelenségét
körbefontam meztelenséggel
magamévá öleltem s
halálcsókot martam
bőre fehérségébe.

Vándorbot

Mészbe mártom vándorbotom.
Sötétén sóhajtó fények.
Árnyam súlyát vonszolom.
Századik szilánkját tiédnek.

PIOTR BURGER: Szédület

Töredékes indiai útinapló

Herr Lorenz audienciája Őszentségével

Nicolette-tel Rishikeshben, e Gangesz menti szüntelen harangozástól söpörte és csengettyűktől simogatta mélylelkű, hindu templomokkal melankolikusan bongó városkában ismerkedtem meg reggeli közben. Errefelé az ember, mint aki ópiumot szívott, úgy lelassul, lelke, majd teste is annyira elbődül.

A „German Bakery” nevű vendéglő teraszáról rálátni a méltósággal hömpölygő, smaragdvizű Gangeszre és a britek által épített acélszerkezetű keskeny függőhídra, amelyen együtt közlekednek gyalogosok, motorosok, szent tehének gazdátlanul és a szemfüles akrobaták: a majmok. Egymás melletti asztalnál bábász csendben várakoztunk napfényes reggelinkre. Aztán szóba elegyedtünk. Nicolette ausztrál és McLeod Ganjban – a Dalai Láma és az emigráns tibeti kormány székhelyén él immár három éve. Tibeti – modern és klasszikus – stúdiókkal foglalkozik, továbbá buddhista meditációt gyakorol. Tavaly meglátogatta 83 éves édesapja és sikerült számára audienciát biztosítania Őszentségével. Rövid fogadást – érintés és mosoly – ígért a Titkárság és manapság – tekintettel Őszentsége rendkívüli keresettségére – ennyi is jókora megtiszteltetés, valódi kegy, ám a vizit mégsem ekként zajlott.

Herr Lorenz leánya javaslata alapján bemutatkozó életrajzot írt a Titkárságnak, amelyben megindokolta a találkozás kérelmének okát. Németországban született anyai nagyanyja zsidó volt, családjának ezen ágát a náci szálíg elpusztították. Ezzel szemben őt besorozták Hitler Jugendnek, majd katonának. Aztán az oroszok zárták koncentrációs táborba, ahonnét csodamód élve sikerült megszabadulnia. Gyűlöletet mégsem érzett senkivel szemben sosem, ám múlhatatlan, gyötrelmes keserűséget igen.

Találkozásukkor Őszentsége hosszan tartotta kezét, majd kérdéseiből hamar világossá vált, hogy Lorenz úr levelét elolvasta és tartalmával részleteiben megismerkedett. Szeméből, lényéből emberfeletti együttérzés és szeretet áradtak. Ezen túlmenő csoda nem történt az audiencia során. A látogatás után Herr Lorenz két héten át könnyezett, akár felkeléskor, akár lefekvéskor, vagy amikor a Himalája hősípkás vonulatain gyönyörködött. Ennyi évtized után végre elsírhatta a megtisztulás könnyeit. Mindenkinek teljes lelkéből megbocsájtott mindent, még önmagának is a sorsot, amelybe született. Évtizedes özvegymagány után Ausztráliába visszatérve az agg szív társra, az ősz színeinek boldogságára lelt. Jövőre kettesben igyekszik Indiába látogatni.

Nicolette elbeszélése épp véget ért; mélázva meredtünk a halkan csilingelő nyugalomban a mélyben hömpölygő zöld folyamra, amikor asztalunkra gözölgő feketét és friss péksüteményt helyezett a mezítláb szinte nesztelen közlekedő pincér.

Manikarnika és szaxofon

Szállásomtól a Varanasi International Music Ashram felé érinteni kell a Gangesz Manikarnika Ghat szakaszát. Tetszik, vagy sem el kell sétálni a máglyák mellett, ahol naponta huszonnégy órában égetik a halottakat. Itt 3500 éve tesznek így, sőt állítják a láng nem aludt ki egyszer sem.

Első alkalommal borzadt vonzalmat éreztem: látnom kellett. Odafelé máris többet láttam, mint Európában valaha. Amint a sikátorban zajos, kántáló, csengettyűző, doboló maroknyi csapatok hevenyészett

¹ Manikarnika Ghat: híres lépcsősor a benaresi Gangesz-parton, ahol évezredek óta történik a halottak hindu ceremóniák közt zajló hamvasztása.

bambuszhordágyon narancssárgába és aranyfóliába göngyölt hullákkal tolulnak a folyam felé. A sikátorok áttekinthetetlenek és kaotikusak. Mindkét oldalon tenyérszíni boltocskák, élelmiszerárusok, bétellelél kofák, ügynökségek, cukrászatok között minduntalan feltűnnek a szakadatlan túlkölő motorosok. Tehenek. Ürülék. Evés-ivás, vásárlás, ügyintézés, tülekedés. És a folyam felé folyamatosan sodort hullatömeg.

Egyszer is elég volt látni a nyíltszíni égetést. Tőlem pár méterre, összerakott hasábokra csontsovány, feltehetően női holttestet helyeztek, kezei átderengtek a vékony tüllön. Megrázó volt, aztán az is, hogy a test láthatóan nem volt merev. Ám ezzel nem ért véget. Hoztak egy másik tetemet, egy 4-5 éves gyermeket. Szépen elhelyezték a felnőttön. Ez a tetem sem volt merev. Szülőt és gyermekét hamar mindenestül beburkolták a felhőmpölygő lángok. Némelyek sókat, herbáriumokat szórnak a máglyára. A levegő megtelik fa, a hús és illatszerek füstjével. Errefelé a létezés teljességét, az élet folyamában a halál hőmpölygését teljes intenzitásban kapod, Vándor, bele az arcodba, akár a pörölycsapást. Memento mori! Vagy szanszkrit közeli megfelelője *anitya*. Japánul: *mudzsó*. „Szüntelen változás, bármiféle állandóság hiánya”. Szubsztanciája semminek nincs. Semmi nem bírhat egóval. Tudatlanság okán jön taszítás és ragaszkodás. Innét a szenvedés. Három órán át égetnek egy tetemet. Aztán a hamvakat útnak bocsájtják a szintén csaknem teljesen holt folyam hullámain. Ebben a hamut görgető folyamban, amelyben égetetlen hullák is lebegnek, örömmel pancsolnak gyermekek, úszkálnak ifjak és mártóznak vénék. Egyesek a fogukat mossák vízzel. Több oka lehet, hogy égetetlen engednek valakit végső útjára. Mert tíz évnél fiatalabb. Nekik nem nyílt meg a „szemük”, nemcsak „tiszták” ezért, hanem akár hordozhatják egy szent ember csíráját. Mert kobra marta őket halálra. Ez a kígyó Síva szent állata. Marása tisztít. Mert terhes asszony: rá magzata okán az első magyarázat vonatkozik. Mert szent ember, tehát tiszta. Mert leprás. Esetében a logika rendhagyó. Ő oly szörnyűmód fertőző, hogy megégetése nem kívánatos. Mert szegény és nem futja drága tűzifára. Ágyékkötőben a vénék átszellemülten merítkeznek e hőmpölygő szent szennyben. Bőrükön csillog a folyam vize.

Shri Madav Franciaországból legfeljebb 25-27 éves. Szaxofonista. A Nemzetközi Zenei Akadémi halljában lebegve vagy éppen dübörögve, átszellemülten hőmpölyögnek szaxofonjának hangjai a kíséző szítár és a közeli folyam zúgása mentén. Hangszere kopott, öreg darab, csodák bújnak belőle elő. Belélegzem a zenét, együtt a füsttel, a sikátorok beszüremelő zajjaival. Együtt dübörög ereimben Nyugat és Kelet. Születés és elmúlás kultuszai.

Pratap

Akkor futottunk egymásba Pratappal, amikor végleg feladtam a reményét bármiféle örömteli találkozásnak ismeretlen indiaikkal, kivált közterületen. Próbáltam szokni a csaknem lehetetlent, azaz húsnyugalommal figyelni magam vérző cafatként, amelyre tucattal rajzanak az éhes húslegyek. Amerre feltűntem azonnal rám talált gyermek és öreg, szép és csúnya, ép és nyomorék. Mind egyet akart csupán: a pénzemet. Jó részük nem kínált cserébe semmit, csak saját valós vagy tettetett nyomorúságát. Ezeknél is rosszabbak voltak, akik kínáltak valamit. Többnyire olyan szolgáltatást vagy árut kíséreltek lankadatlan kitartással rám tukmálni, amely iránt sem szükségletet, sem vonzalmat nem éreztem. Felsorolni is hosszadalmas lenne törekvéseik listáját. Talán köztük is legkomiszabbak a pályaudvari, vagy egyéb csomópontok körüli riksa és taxisofőrök, akik fuvaros munkakörükön túl hotelek és vendégházak titkos ügynökeként ténykednek, ahonnét a viteldíjon felül – természetesen – fejpénzt kapnak a leszállított áru – a turista után. Nem indulhatsz sétálni sem főúton, sem sikátorban anélkül, hogy robogó három, vagy négyke-rekű járgányaikból rád ne túlkölnének, mielőtt lelassítanak melletted arcodba ordítva: taxi? Lakhelyed

tornácán pedig a házalók! A dzsungelméz-árus nemcsak a súlyos mézes vödört cipeli, hanem hároméves gyermekét is a nyakában. Miután kifizetted a kialkudott többszörös árat, követel még ötven rúpiát, mutogatván, hogy: „a kicsike részére”. Az utcai árusok érdeklődve megkérdezik nevedet és országodat. Ne hidd, hogy kíváncsiak rád. Ám már nyújtják is kezüket kézfogásra. Bizalmadba, barátságodba férközve jobb esélyét látják, hogy nyakadba varrják portékájukat. A bárdolatlan, avagy kifinomult érzelmi erőszak és sunyiság ezer trükkjét vetik be a nap minden pillanatában, amikor rejtekedet feladva kimerészkedsz a kendőzetlen indiai valóságba. Az erőszakoskodó lenyúlás, megkopaszítás nem ér véget a közterületeken, hanem folytatódik a hivatalokban, legyen az vízummal kapcsolatos ügyintézés vagy bármi egyéb hivatali teendő. Christina, fia elvesztése után buddhista lett és évente visszajár Indiába elvonulásra. Minden évben három-ötszáz rúpia kenőpénzt kell adnia a hivatalnoknak, hogy a szabály szerint ingyenes kétételes hosszabbítást elnyerje. Eleinte nem értette mi a baj, miért kell negyedszer is visszatérnie és végtelen sorokban órákat várakoznia a külföldieket regisztráló hivatalban. Aztán elkísérte egy indiai barátja és hirtelen minden egyszerűvé, világossá vált.

Ray kameráját ellopták a tengerparti bungalóból. Elment a rendőrsre, hogy a biztosítónak a jegyzőkönyvet elkészítsék. Elkészült. A helyi kapitány maga töltötte ki. Aztán nyújtotta kezét. Az ír Ray egyáltalán nem értette miért. A kapitány nem sokáig hagyta kényelmetlen tudatlanságában. Csak ennyit mondott: „money”. Ismerősöm tágra meredt szemmel előkotorta pénztárcáját, amelyben csak 100 rúpia volt. Átnyújtotta volna, de a megbántott rendőr csak ingatta fejét és ennyit mondott: „not enough”. „Nincs nálam több”, felelte az ír. „Nem baj”, mondta a rendőr, szemével odabökött a sarki ATM masinára, „ott lehet váltani” – közölte.

A helyi boltost kértem küldjön valakit, hogy felszereljen az ágyam fölé egy szúnyoghálót, amit aznap vásároltam 300 rúpiáért. A szemközti házból átjött egy tizenhat év körüli srác. Slendriánul bevert három szeget, és tizenöt perc alatt „végezett” a feladattal. Már előkészítettem 50 rúpiát s alig vártam, hogy menjen az útjára, majd magam igazítom ki utána a használhatatlanul összebuherált tákolmányt. Kétkedve nézett a pénzre, el sem vette: „százötven” – jelentette ki. Miközben tisztában voltam azzal, hogy építkezéseken a fejükön sódert és cementet cipelő asszonyok napi kulimunkájukért, legfeljebb ha 150-200 rúpiát kapnak, de jellemzően ennyit sem. (Egyébként számalommal vegyes tisztelettel szívesen elnéztem ezeket a nőket munkájuk közben. Ahogy kifogástalan, sudár tartással fejükön óriás kerek kosárban hordják hatalmas terhüket. Vékonyak, arcukon széles nyugalom ül, sőt nemritkán mosoly. Meztelen lábukon gumipapucs, lábujjukon gyűrű, bokájukon bokalánc. Tekintetük nyílt és távolba néző. Oly büszkén hordják magukat mintha a világ minden terhét könnyen viselő hercegnők lennének.)

Hasonló gondolatokba merülten üldögéltem a benáresi repülőtér várakozójában. Delhin keresztül Goára a járatom több órát csúszott, s mint általában most sem panaszkodhattam, hogy ebben az országban a közlekedés nem nyújt tág teret elmélyült gondolkodásnak. Ekkor tűnt fel az irányomba lépkedő kifogástalan úriember. Konzervatív drapp öltönyt, fehér inget, választékos nyakkendőt viselt, hasonlóan elegáns bőrtalpú cipőt. Nagy pecsétgyűrűjét briliánsok ékesítették. Amint megpillantottam azonnal éreztem, hogy beszélnünk kell egymással. Párszor esett már hasonlóan „vadidegenekkel”, s az ilyenkor többnyire létrejött társalgás rendszerint különleges élménnyel szolgált. Egy üres széksor szélén ültem – szokásom szerint legalább egyik oldalamat óva attól, hogy mellém üljenek – s a gentleman tőlem a második széken foglalt helyet. Rápillantottam s azonnal megszólalt kifogástalan angolsággal. Mindjárt beszédbe elegyedtünk, mintha régtől erre az eszmecserére vártunk volna. Hamar kiderült, hogy hasonló, ellenállhatatlan kényszert érzett, hogy beszéljen velem, bár mint mondta kifejezetten zárkózott természetű. Professzoros tekintetét rám szegezve, mosolygó bajuszakája alól benyomásaimról kérdezett Indiában. Óriás megkönnyebbüléssel érzékeltem, hogy ennek a férfiúnak végre minden bánatomat vélt s tényleges pana-

szomat, ellenérzésemet elsorolhatom hazájával, Indiával kapcsolatban. Mivel épp Benáresben voltunk, nem meglepően evvel a várossal kapcsolatban puhatólózott. Tisztában voltam vele, hogy Benáres tán a legérzékenyebb pontja a legtöbb indiainak, lévén a hinduizmus legszentebb városa, zarándokhelye élőknek s holtaknak. Épp ez volt a helyszín, amelytől leginkább borzadtam, ahonnét mihamarabb menekültem volna, ám terveim okán nem tudtam. Innét, ahol a főutak mentén ócska vásznakból és műanyag hulladékból rögtönzött sátrakban családok élnek esetenként kehes disznókkal és folyton vedlő csirkékkel. Sok kisgyermeknek se papucs, de még egy ágycikkötője sincs. Benáres ez, a szent város, a szent Gangával; a sikátorokban emberek közt tébláboló csonttá soványodott szent tehenekkel, határtalan tömegű mocskokkal, ürülékkel, léggel, patkánnyal és cikázó csótányokkal ellepetten. A szent tehenek, kicsapva a város utcáira – jobb híján – szemetet esznek, a szintén szájalmas, fertőzésekkel, tályogokkal küszködő kutyák csillapíthatatlan éhségükben megeszik a tehéntrágyát. Gondolt-e vajon a Teremtő ekkora visszaforgatására az elhasznált anyagnak?

A folyóban úszó tetemek döglött tehenek, vagy a költségesnek számító égetést kifizetni nem képes rokonság által „idetemetett” hullák. Szinte bármerre jársz, orrodban a folyamparti nyíltszíni krematóriumok füstje fűszeres ételszaggal, poshadó pocsoltyák átható bűzével elegyedik. A végeérhetetlen sikátorokban szüntelen erőszakosan túlkölő motorosok előtt kell kitérned, hogy tehenek, emberek és ürülék között tapogasd lépteid egyensúlyát. Gyakorta csengettyűző, kántáló, sietve iparkodó férfiak csapata elől kell félreugranod, akik vállukon hordággal igyekeznek a folyópart felé. A bambuszból hevenyészett rákolmányon aranyszín fóliába és olcsó színes vásznakba csomagolt halott fekszik, feje táncolva billeg az igyekvő léptekkel jobbra-balra; ezen az utolsó úton a megtisztító tűz és szent folyam felé.

Óvatos tapintattal, ám kendőzetlen őszinteséggel bevallottam, hogy számomra Benáres tébolyítón sűrű és teljességgel megemészthetetlen, hogy életemben nem jártam még városban, amelyben ennyire idegenül éreztem magamat. Érthetetlen, mondtam végül, hogy egy több ezer éves gigantikus kultúra miként élhet együtt ennyi szennnyel és nyomorúsággal. Valósággal meggyóntam értetlenségemet, végre nem hasonszőrű külföldinek, hanem egy indiainak, aki iránt első pillanattól tiszteletet és rokonszenvet éreztem. Megértőn hallgatta elbeszélésemet. Majd mesélni kezdett magáról és arról, hogy miért döntött úgy, hogy családjával együtt elhagyja Indiát s az Egyesült Államokban telepszik le.

Arról beszélt, hogy India rákfenéje a máig eleven kasztrendszer. Ekként folytatta: „Nem lehetek büszke rá, de a sors által kivételezett családban születtem. Felmenőim a harcosok rendjéből származtak s évszázadokig uralták majdnem a teljes maharashtrai tartományt. A fivérem maga is rendőr lett és ebben a minőségben magas állást tölt be. Engem ifjú koromtól a tudomány vonzott, ezen belül a genetika. Ennek megfelelően folytattam tanulmányaimat, ám az egyetem elvégzésével hamar rá kellett döbbenjek, hogy reményem sem lehet kutatói pályára hazámban. Tudomány és kutatás a brahmin kaszt kizárólagos kiváltsága. Bármely pályázatomra ezt a választ kaptam: 'menj katonának vagy rendőrnek, ott jó karriert csinálhatsz'. Azok a brahminok döntöttek sorsom felett így, akikkel családom emberöltők óta együtt kormányzott egy tartományt. Ekként határoztam az amerikai emigráció mellett. Ezen a földön magam is külföldinek számítok, jóllehet indiai vagyok, és úgy beszélem a nyelvet, mint bárki. Most anyám elhalálzásának esztendő évfordulójára tértem haza, amit hindu szertartás szerint itt Benáresben tartattunk. A ceremónia költségeiben előre megállapodtam a templommal, ám annak lebonyolítása után, amikor fizetni akartam, az összeg csaknem tízszeresét követelték tőlem, a 'külfölditől'. Forgott a gyomrom az undortól és kértem testvéremet beszéljen az illetékesel. Ő persze felfedte mibenlétét, ami után az illetékes odajött hozzám és hajlongva kért elnézést, mint mondotta e 'sajnálatos félreértésért'. Olyan ország ez, ahol magam is idegennek érzem magamat, s ha elfelejteném, honfitársaim azonnal figyelmeztetnek, hogy az vagyok.”

Névjegyén egy növénygenetikai cég elnökeként szerepel s megtudtam, hogy egyetemi tanár. Bujkált bennem a kisördög és rákérdeztem nem látja-e felelőtlen és veszedelmes játéknak az emberi pancsolást genetikával. Azt felelte, hogy kétféle dolog a „genetical engineering és a genetic modification”. Állítása szerint a genetical engineering hasonló, ahhoz a növénynevelési folyamathoz, amelyet évezredek óta gyakorol az emberiség a jobb alanyok, fajták keresztezésével. Ám szavai szerint a génmódosítás az a dráma, amelyben az ember istent próbál játszani. Számára ez sem vallási, sem általános etikai okokból nem megengedhető.

Amikor megjegyeztem, hogy szerintem a 20. század talán legnagyobb formátumú személyisége, az ember, aki már-már átlépte a küszöböt s jobbára istenné nemesült, Mahatma Gandhi; akkor ezt válaszolta: „Hadd meséljek el egy kevésbé ismert epizódot Gandi-dzsi életéből. Egyszer megkereste őt egy anyuka a kamasz fiával, azzal, hogy segítene leszoktatni a fiút a túlzásba vitt édességevésről. Mint mondotta, fia oly nagy tisztelője, hogy valószínűleg pusztá szavára abbahagyná a nassolást. Gandhi röviden elgondolkodott, majd azt felelte, jöjjenek vissza egy hét múlva. Visszajöttek. Ekkor Mahatma – a Nagy Lélek – egyszerűen ennyit mondott a fiúnak: 'Fiam, szokj le az édességről!'. Kis idő múlva újra eljött az anya, s hálálkodva köszönte a segítséget, mondván a fiú egészen leszokott az édességekről. Majd megkérdezte: 'Drága Gandi-dzsi, miért kellett visszajönnünk egy hét múlva? Miért nem mondtad azonnal a fiamnak, hogy szokjon le? Gandhi így válaszolt: 'Mert azon a héten magam is fogyasztottam cukrot'.”

Közben a járatra váró utasokat – velem együtt – hangosbemondón oda-oda hívták a légitársaság irodájához, igyekezték elhárítani a különféle csatlakozásokkal való akadályokat. Nem így történt újdonsült barátommal, akihez az irodavezető maga jött s bocsánatkérőn, soron kívül intézte a jegyével kapcsolatos adminisztrációt. Ekként egy korábbi járaton kapott első osztályú helyet, épp azon, amire az én jegyem szólt. Szinte szégyenkezve tekintett rám s azt mondta, hogy felhívta fivére és érdeklődött, hogy minden rendben van-e az útjával. Ő mondta, hogy igen-igen, de gond van a járatok késésével. Erre a fivér legott letelefonált a reptérre, ahol tüstént sűrögni kezdtek a tudós üzletember körül. A kasztrendszeri ügyvitel a repülőgépen is folytatódott. Jegyem az economy osztályra szólt s kértem a stewardest, ha lesz üres hely professzor X. mellett odaülhetnék-e? Kisvártatva ahogy a gép felszállt mosolyogva közeledett a stewardess, hogy a professzor úr melletti hely szabad s vár engem átülnék-e. Így repültem s tanultam a magas kiváltságokkal bíró indiai mellett, akinek mégis Amerikába kellett emigrálnia, ahhoz, hogy ne tábornok, hanem tanár és tudós válhasson belőle.

Namaszte², India

Egy hosszadalmas, már-már végeláthatatlan indiai út kátyúi és rögei törték gyakorta véresre lábamat, húsomba, sőt szívembe mardostak tövisei, amelyek az aszály fojtogatta kórósivár bokrokon vagy ínség marta népein fakadnak.

Ám az út igaz tanítását nem a simogató - és elandalító - aranyélet védett öblein szerzi a vándor, hanem a kétség, borzadás és félelem vad és idegen vizein. Aztán olyankor ismét, amikor a vész hullámai ellankadnak és ellágyult ölelő karokba fonnak, az ég varázsütésre feltisztul: ahol szakadékok lappangtak, most zöldellő rizsföldek nyújtóznak, a gonoszság torzította arcok helyén angyali jóságú bölcsek tekintenek szánakozó szelídséggel a vándor zaklatottságára. Lassan megérti, hogy e menetelésnek minden perce kiszámíthatatlan, megérti, hogy erre semmilyen rutinnak helye nincsen, hogy e földön állandó éberséggel s nagy rugalmassággal kell araszolnia, vagy éppen rohannia, ha épségben akar következő állomásáig eljutni.

² Namaszte: Indában és Délkelet-Ázsiában szokásos meghajlással és a kezek imaszerűen összehúzott tartásával kísért köszöntési forma, amely a tisztelet kinyilvánítása az emberben lévő istenég csírájának.

Máskülönben kígyók marnak, útonállók pőrére vetkőztetnek vagy felkoncolnak, ennivalója tolvaj majmok vagy lerázhatatlan koldulók prédájává válik – szóval szinte bármi megeshet, ami egy barokkosan szürrealista novellában.

S ahol legmélyebben tátong a nyomor arra burjánzik a legfényűzőbb gazdagság. Ahol legzavarosabb a mocsár ott nyílnak a legangyalibb lótuszok. India a hömpölygő élet s az örvénylő halál, gyötrő kétségek és a megvilágosult bölcs derű anyaöle. Brutálisan kitzát és lágyan befogad, olyan mint az idomítatlan őszanyaöl. Minden megszenvedett percért, minden édes érintésért hálát érezhet a vándor, mert a való tapasztalatába ostya és máz nélkül avatja be. Namaszte, India.

NÉMETH JÁNOS: Csikós bogrács

Török Ádám

Gaia szívében Légy-ott

- *parti ima* -

Zöld ül meg előttem
Tó alszik alattam
Elfut minden zöreje
Itt hagy egymagamban

Törülköző szélén
Csendesen a stégen
Egy imát mormolok
Istenemhez éppen:

„Fényes napsugár
Lelkembe átlép
Nyárfa-árnyék szolgál
Dédelget a tájék

Nem forog a világ
Nem forgok már én sem
Itt lakom itt lakom
Gaia szívében”

Mesteri pörkölésű
Kellően erősre főtt
Kiváló arányban -
Tejszínnel s cukorral
Lágy egyensúlyba lépő -
Kerámiacsészébe öntött
Orrlyukakba kúszó,
Gőzökkel bájoló
Kávé-hurimmal lejtett
Szerartásom végső
Táncmozdulataként
Utolsót kevertem az első,
Mámoros korty előtt.

Ekkor kerültél bele szép ívű,
végtelenül elhibázott röptőddel
csészém legközepébe.

A düh merev, csukott szemű szekundumai következtek,
melyet csendes fuldoklásod kísért a tökéletesség italában.
Bölcs tett volt részedről, hogy a tragédiát követő első tanácskozást
viaskodó szívem két fele közt nem zavartad meg.

Végül úgy döntöttem:
Egy légynek ma tudnék ártani.
De nem fogok.

A fényes díszkanálból mentőcsónak lett,
s még egy kis vízbe is áttettelek, hogy
kéjfürdésed nyomait lemosdassam rólad.

(Mit szólna légy-asszonyod?
Tán valami légy-ott jutna eszébe...)

Szalvétába „tettelek
onnan is kivettelek”
s vártam, hogy megszáradj a kövön,
majd mindent tönkretéve s hátrahagyva
elrepülj hálátlanul.

De teltek a percek, s te
még mindig maradtál,
bár láthatóan már szárnyad legvége is
elég száraz volt egy próba-repüléshez.
Odanyúltam hát, hogy arrébb tessékeljelek,
de te csak fölugrottál ujjamra, s
ezer szemed mindegyikével
méltóságteljesen rám néztél.
(Tán több pillanat is lehetett...)
Ezután repültél csak el,
végtelenül s hibátlanul.

Én meg örültem neked,
hogy jól vagy,
hogy „megúszta”.

UI.: De a következő kávémat ne rontsd el!

Tóth Imre

A Nap munkái

Ez a konstelláció volt már egyszer,
ezeket a jeleket már ismerem,
úgy látszik, az istenek szeretnek,
vagy legalábbis az az egyetlen.
Visszafordulok a föld felé,
fényvel vágok ösvényeket,
menekül előlem a sötétség.
Használtam az embereket,
ők is használtak engem,
de ez szerintem elég rossz volt,
ezért lecserélatem a lelkem.
Nekem legalább még megvan,
ma már úgyis a nélkül születnek,
azt hiszik, hogy még élnek,
de csak számok az egyetlen egyben.

Szakolczay Lajos

Próféta, balettcipőben

Füst Milánról

● Születésének 125. évfordulójára

A magyar irodalom legrejtélyesebb írója. Abból csinált irodalmat, ami – legkivált az önkínzóknak – gyönyörűség: a *szenvedésből*. Bibliai hegyek magasából szállt alá, hogy a tengermélyet is megérintve *prófétai igéit* hangoztathassa. Az élet – halál. Vagy majdnem az. Szólongatni kell, belé kell szeretni, hogy érezzük a búcsú méltósága hozzátartozik emberi lényünkhöz. Füst Milán sajtósági *időjátékában* a halálvágy – paradox, a halálvágy mint életelixír – az élet bizonyítéka.

A félelem a fiatalnak éppúgy a torkát szorongatta, mint a bölcs aggastyánét. Babits, a torkában lázas bombákkal halálraítélt Babits nem rettegett úgy az elmúlástól, mint ő. A *sötétben* töltött néma férfikor – férfikor? az egész élete! – tele ismeretlen árnyékokkal. Nem tudhatni, másé-e az árnyék – kedvenc drámájának főhőséé, Negyedik Henrik királyé? villódzó regényalakjáé, Störr kapitányé? –, vagy saját levethetetlen ruhája. Avval, hogy időtlen idők óta magára égett teherként viseli – naptárában ezredévek *füstje szállong* a bíborvörös alkonyatban –, csaknem jellemtulajdonságává nő a tehertől (az *édes* tehertől) kapott tündökletes légszomj.

Archaikus szavakkal, egy néma orgona zenéjét idéző, ódon betűkkel teleszórt mezején a bibliai ősök és Vörösmarty ültetett virágot. A különc kertész – a *Nyugat* írói között a legkülönösebb –, miközben ápolja kertjét, zsoltáros hangon énekel. Kemény fájdalma – a tükörfagy jégvirágokat hordoz – mintha egy sosem elkövetett bűn megbocsátásáért esdekelne. „Fagyos és sötét a föld. S egyre ridegebb lesz, meglásd, amint majd lassu ütembe’ fordul / Az Orion-csillagzat ködképe felé (---) S már itt harsog feletted az apokalypszis száraz

kőfürgetege, melyben / A fagyott göröngy majd úgy repül, akár a vak madár...”

Íme az *új versek* közül a *Tél*. Minthogy az életműben *régi* és *új* között nincsen különbség – ugyanaz a *szakállas* bölcs borosta kontúrozza a szavakat –, az ezer éve született nem is fejlődött. Már csecsemőkorában a végzetes hatalmaktól megkapta azt a kőkoporsót – mindvégig világvégi szelek fújták-kaszabolták eme fura *bölcsőt* –, amelynek szorítása haláláig érződött. Meghatározta a *nyelv-*

fuvola – kényesen a szépséget körül forgó hangszer – látomásos világát.

Aki, miként az *A magyarokhoz* verszárása közli, *prófétáktól* származik. S ezáltal baljós körülmények között is a jövőző piktor. Mert fénnel oszlatja a sötétséget, *értékfeltő*. „Oh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok / S azt meg kell védened. Hallgass reám. Egy láthatatlan lángolás / Teremté meg e nagy világot s benned az lobog. Mert néked is van lángod: / Szent e nyelv! S több kincsed nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar. Révület fog el, ha rá gondolok is, / Ne hagyj tehát, hogy elmerüljön, visszasüllyedjen a ködbe, melyből származott / E nemes-szép alakzat...”

Szabad vers – a kritika Füsttől eredezteti a *hőmpölygő* szólást –, szabad vers, iramló szarvasokkal, égis feszített vitorlával? Antik formaélmények a láz, a lángolás, az egyetemessé váló halálvágy és ború – a reszketés s félelem – igézetében? Ódon kincstár vaspántokkal erősített ajtókkal. Amelyen, didergő ész ide vagy oda, a *hajnal* dörömböl. Hogy még inkább érezzük, a megvilágosodás *pirját*, amely műfajtól függetlenül a lázas próféta – a költészetében is tanító – szavainak velejárója.

Míthogy abszolút költő, nemesen sikló csónakot tett vizeinkre, melynek többnyire *látomás* feszíti a vitorláját. Ez az időbontásos módszerre épülő látomás lehet egzisztencialista beütésű vagy „a tébolyba hajló időt” biblikus módon kezelő –

Bori Imrével ellentétben az *A feleségem történetét* elemző Féja Géza *Füst Milán kőtblájáról* regél –, sodrása van, hangulata van. *Álom* és *való* úgy válik egyszerre a szerelem, az önzés, az egymás titkaiba kutakodó *játék* nászágyává, hogy a „fürdőző Zsuzsannák” éppúgy örülhetnek, mint az életüket leselkedéssel megédesítő vénnek. A tenger, a sziget, Párizs és London – nem beszélve a szereplőkről – a budapesti nagykörút betonteknőjéből sarjadzik, s a *költészet* emeli őket oda, ahol a helyük: az irrealitás-ban gyökerező *álomszerű valóság* talajára.

Hogy a *démon* mit sűgött a fiatalon is aggastyán, és később még jobban aggastyáná levő, jobbára a *léttitok* és a *halálfélelem* tekenőjébe fürdőző író fülébe, nem tudhatni. Ám amit látunk, olvashatunk, az nem mindennapi irodalom. Füst Milán nemcsak a költészetben volt poéta, ám az esszében, szépprózában, drámában is. Belemerülvén világába, a *Boldogtalanok* is boldogok lesznek. Mert a maszkok mögött – Istenem, mennyi tündökletes játék! – a mese hús-vér valósága borzolja idegrendszereinket.

Egy öszövetségbeli próféta a legszorítóbb, legsúlyosabb bakancsban kaptat fölfelé a hegyre – mert az ég közelben igazság lakozik? –, s mi a tonnakkal nehezített *ódon* baktatása ellenére is úgy látjuk, mintha röpülne. Állapotából következően mi más volna?

Próféta, balettcipőben.

N. Pál József

Semmi sem olyan, mint régen

- (Szabó István életének és művének tanulsága – történelmi háttérrel)

Jánosi Zoltánnak, e maradék ország másik végéből, baráti öleléssel

Szabó István neve tucatnév. Könnyen megjegyezhető, ám nehezebben azonosítható, hisz több van belőle, csak az – így vagy úgy – hírnévre vergődöttek között is. Lehet-e, s ha lesz, minemű összefüggések okán lesz az ilyen névnek összetéveszthetetlen súlya, nem tudható, ám hogy Nagy László nekem a költőt, Kovács István – gyermekkorom körülrajongott színészét is megelőzve – az ökölvívót fogja jelenteni, amíg élek, ebben biztos vagyok. De hát jelent-e ma Szabó István neve valakiknek valamit, a filmtörténetben egyértelműen klasszis, ám emberileg gyarlóvá lett filmrendezőén kívül, megint csak nem tudom. Tán a méltán neves – a parasztság történetjével foglalkozó – debreceni történész, a nádudvari tévesz elnöke (könyv készült róla nemrég), no meg a kajakos világbajnok jut még eszébe a korosabbaknak, de közel három évtizedes (egyetemi) oktatói tapasztalatoktól megverten állítom, hogy e remek novellista neve senki emlékezetében nem él ma már, a magyar irodalom szakosokat is beleértve persze.

Az én Szabó Istvánom író volt, Cserszegtomajon, e Keszthely tőszomszédságában fekvő hegyközségi faluban született, s amiért nekem különösen kedves, hogy zalainak – és ZTE-szurkolónak! – vallotta magát egész életében, noha szűkebb pátriája – „hivatalosan” – 1950 és 1979 között Veszprém megye része volt. Negyvenöt esztendőit élt mindössze 1931-től 1976-ig, hányatott, ám mégis modell-értékű sors adatott neki, csupán három kötete jelent meg életében (*A lázadó*, 1956; *A varázsló kertje*, 1963; *Ne nézz hátra*, 1972.), s halála után – néhány jó emlékezetű, a hagyatékát is gondozó barátot kivéve – igen gyorsan elfeledték. Elfeledte az irodalomtörténet, meg a könyvkiadás is. Könyve – egy kötetben összegyűjtött

művei – 1991-ben látott napvilágot utoljára (*Isten teremtményei*), a róla szóló írások java részét Németh István Péter egy szinte hozzáférhetetlen, kicsi emlékkönyvben adta közre (*Síratódal*, 2009.) s – Csűrös Mikósnak és Fogarassy Miklósnak hála – leveleinek, levelezésének egy része is olvasható (*Kodolányi János és Szabó István levelezése*, 1999; *A barátság szelleme*, 2009.), ám Szabó István egykor volt lénye, életművének tanulsága, ahogy Domokos Mátyás írta jó negyedszázada, a „közöny ólomkoporsójában porlad”.

S ott porlad bizony egy írói szemlélet és szereptudat hagyománya is. Szabó az írástudók ama csoportjába tartozott, akik szerint „az írás szava” az „élet

szava” kellett (volna), hogy legyen, s aki ennek az etikummal, s alkotói felelősségtudattal átszótt magartatásnak a tovatűntét már 1972-ben riadalommal emlegette föl. Úgy vélte, ennek híján a kimondott s a leírt szó – egyben a magyar irodalom – *tétje* is odalesz, hogy százados értékek bomlanak fel, hogy életünk, történelmünk, megtett utunk tanulságát veszni hagyván – szellemi értelemben – a létezés vegetációs szintjéhez igazodva lézengünk az értelmes jövő nélküli jelenben csupán.

Alanyi író volt, mondanám, ha e fordulatnak lenne értelme még. Közlés- és kifejezésvágyának fókuszában saját és környezete életének, sorsának kavargóva átfórmálódó tapasztalata volt elsősorban, az általa tökéletesen ismert mikrovilág történelmi és lélektani rezdüléseinek bázisán mondta el mindazt, amit az „egyetemes emberiről” elmondania adatott. Csak novellákat írt egész életében, regényterve s regényvázlata is volt ugyan, ám a hosszabb műfaj tető alá hozásához az idő sem a kitartott fegyelmet, sem az alkotói hajlamot nem adta meg neki. Mint megannyi villanás, máskor felszakadó vallomás vagy segélykiáltás ezeknek a novelláknak a sora, egy tépelt életút összeilleszhető mozaikjai, beszédes – nemegyszer esztendőkre rúgó – némaságokkal. Szabó István írói pályája mintha egy széjjelhulló világ és egy széjjelhulló világszemlélet ambivalenciákkal átszótt utóvédharcának rohamosan fakuló emlékezetéről üzenne nekünk. Megszólítani – avagy „újra megszólítani”, ahogy manapság mondani illik – e tapasztalatra s e „volt világ” emlékezetére való nyitottsággal lehet(ne) csupán.

Akik jó szándékkal emlegették, mint a huszadik század ötvenes-hatvanas évei életformaváltásának, s e váltás történelmi, lélektani kísérőjelensége következményeinek leghívebb krónikásáról írtak és beszéltek általában. No meg egy életforma eltűntének sirtójáról, akinek műve épp ennek az életformának – s vele az elementáris ráismerés intimitásának – az eltűntével lett egyre kevésbé megszólítható, ahogy nemzedéke legjobbjainak alkotásaira is valamiféle „félmultként” tekint az irodalomtörténeti emlékezet. Az *Emberavatás* című antológia nemzedékéről van szó, aminek legjobbjait – Sánta Ferencet, Szabó

Istvánt, (Kamondy) Tóth Lászlót, Csurka Istvánt – a sematizmus legkeményebb esztendeinek követelményei nem befolyásolták már, ugyanakkor témáik többségét a magyar történelem fordulatainak – személyesen is átélte – történelmi, szociológiai és morális közege adta az indulás idején, s ez adta javarészt a következő esztendőkből is. Én még azt sem tartom véletlennek, hogy e tematika elsődlegességének kényszerű s egyben törvényszerű tovatűntével ezeknek az íróknak a pályáivá – tán Csurka Istváné kivételével – így vagy úgy, de megroggyanni látszott, vagy éppen le is zárult mindörökre.

A paraszti társadalom változásai adta tematikáról van szó természetesen, ama nagy átrendezés 1945-1962 közötti esztendeiről, aminek vége egy hagyományos életforma meghatározta létszemlélet haláltusájává lett. Az a paraszti réteg, amelynek többsége a Horthy-rendszert cselédvilágként élte meg, s 1945-ben egy olyan, amilyen földosztással történelmi esélyt látszott kapni az időtől, már 1948-49-től a história harapófogójába került. Noha a tévesítés első brutális hullámát átvészelte, s a Nagy Imre-program reá vonatkozó részére is reménykedve nézhetett, e millióknak a sorsa 1959-1962 között végképp beteljesedett. A forradalom leverését követő két esztendőben még békén hagyták ugyan, meglehet – az „ahogy lehet” parancsának megfelelően – erőre kapni is látszott, ám a Központi Bizottság 1958. novemberi határozata után már nem volt apelláta. A megtorlás legsűrűbb esztendeit kísérő döntés – ami szerint a „mezőgazdaság szocialista átszervezése” tűzzel-vassal végrehajtandó – nemcsak a szovjet modell magyarhoni alkalmazását jelentette, a berendezkedő régi-új hatalomnak legerősebben ellenálló, a hagyományos formájában ellenőrizhetetlen, kevésbé befolyásolható milliós közösség széjjelzúzása volt akkor a cél. Mindazt, ami 1959-60 és 1960-61 őszén-telén-koratóvaszán a „finomabb módszereket” a brutalitással agyafúrta keverő eljárásokkal bekövetkezett a „vallásos világnézet elleni harc” is kísérte, életek tízezreit hajszolva a kétségbeesésbe, hogy aztán 1962 augusztusában – az MSZMP VIII. kongresszusán – közhírré tehessék a diadalt: Magyarországon a „szocializmus alapjainak

a lerakása” befejeződött. Erről Ö. Kovács József monográfiája (*A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában, A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945-1965*, 2012.) mondja el a legtöbbet a történettudomány követelményeinek megfelelően, de e folyamat emberi, pszichikai és morális kísérőjelenségeit, következményeit is fölillantva egyben. Azt a folyamatot, amelynek nyomán az életet megtartó értékek kavartak meg s ezek széjjel menthetetlenül, hogy a szocialista táborban akkor látványosnak tetsző adományokkal, ígéretekkel gazdagon reánk tört „új világ” mindent összemaszatoljon aztán, miközben az átélt traumák bevallását, „kibeszélését” évtizedekre tette lehetetlenné. Szabó István, az idősebb parasztszülők tizenöt esztendősen – éppen 1946-ban, a nagy változás első stációja után – félárván maradt, a kifejezés kényszerével, a szépség és a jószág ígézetével megáldott-megvert, a paraszti munkára viszont testileg s lelkileg egyaránt alkalmatlannak tetsző sarjadéka csak erről az útról s ennek tanulságairól beszélt – lényegében csak erről tudott beszélni! – egész életében.

Úgy vélem, hogy egy, a konkrét histórián túlmutató történelmi csapdahelyzet összetett természetrajzának művészi ábrázolásáról volt és van szó itt. Egy legalább kétarcú folyamatról, ahol sem a „jó”, sem a „rossz” nem létezett, avagy nem volt értelmezhető önnön tisztaságában, ám a hatalmi akarattól is determinált kavargás hagyatéka itt szunnyad bennünk azóta is. Mert kétarcú volt az a folyamat, ami a vidéki társadalom nagy részével ezekben az évtizedekben megesett, egy önmagát kétségbeesetten védő rend s a reá törő, a „régit” könyörtelenül porlasztó „új világ” küzdelmének szálkeresztjében. Adott volt itt egy életforma ugyanis, a maga emberöltőkön át kikalapált szokásaival, parancsaival és elvárásaival, amely a létezés sokszor kegyetlenül nehéz, mégis kiszámíthatóan biztonságos medrét jelentette a benne élőknek – „belülről” nézvést így tetszett! – századokon át. Közösségi volt e keret minden elemében, „kilógni”, netán kiválni belőle nemigen lehetett, még „kitűnni” is a keret szabályaihoz, törvényeihez igazodva

csupán. E törvényeket, szabályokat felrúgó kitörési kísérlet a keret – ha tetszik, a közösség – számára nemcsak értelmetlennek, de értelmezhetetlennek is mutatkozott, s hogy a kísérletet elfojtsa, megakadályozza meg is tett mindent rendszerint. Néhanapi – mind a családban, mind a tágabb közegben feszültségeket is gerjesztő – „kiválások” előfordulhattak persze (ha egy-egy gyerek tanulhatott például), de a tömeges „szökésnek” semmi értelme nem lett volna, ehhez sem a társadalmi, sem az anyagi, sem a tudati feltételek nem voltak adottak: egy „normális” parasztember „normális” gyermekének, hogy ne paraszt legyen, eszébe sem juthatott. Ekként e létezési mód szabadsághiányos állapota fel sem tűnt a benne élőknek hosszú ideig, még a kitörési kísérletekből fakadt konfliktusok is a közösség bejártott törvényei szerint „rendeződték” általában, az örökölt minták parancsa mindenben uralkodott. Meglehet, ezeknek az embereknek igen nagy része – ahogy Németh László a harmincas években fogalmazott – valóban a „nemzet alatt” élt, az életvezetési stratégiák, a mentalitás szerkezeteinek folytonosságára nézvést mégis így érezte magát biztonságban. A „továbblépés” esélyét, az anyagi lehetőségek (több munka, több bér, aztán egy ló, szekér, még egy kicsi föld stb.) némi bővülésének reménye jelentette-jelentette csupán, mindent, de mindent – a szerelmet, a házasságot, még a családtervezést is – ennek rendelték alá.

Mindezt az „egyhangúságot” a modernitás, a kapitalizmus jelenségei is megszagatták már, minálunk a XIX. század végétől mindenképpen, a paraszti életforma – Kovács Imre írta így később – csödjének előérzetét hozva el. Erről s e folyamat kiváltotta drámákról (agrárszocialista mozgalmak, kivándorlás, egykézés, a nyomor változatai stb.) a népi mozgalom szociográfiáinak köszönhetően tudunk a legtöbbet, az igazán nagy változást azonban az 1945-öt követő jó másfél évtized hozta el. S ez az idő hozta el az utóvédharc korát is, amelynek során – az egyébként nagyon fontos! – átalakulás egy, az arányosság, a biztonság rendjét még őrzött értékvilág és kultúra bomlásának az utolsó felvonásává lett. A valóban felszabadulásra érett paraszttár-

sadalom, a reményt adni látszó, aztán e reményeket rögtön megcsúfoló történelmi-politikai kényszernek ellenállni ugyan nem tudhatott – falvak „estek el” sorra, ahogy a költő Nagy László édesanyja a fiának küldött levélben fogalmazott –, ám mivel a számára ismerős minták folytonosságát védte rendületlenül, e hagyományos minták – az „új felől” nézvést – abszolút szabadsághiányos állapota is menten megmutatkozott. Ami korábban biztonságot adott – vagy adni látszott –, most börtönné, az életeket megnyomorító béklyóvá lett szinte esztendők alatt, miközben idősödő, vagy önmagukat hirtelen öregnek érző szülők tébolyodott tanácsalansággal tördelték a kezüket, hiszen számukra felfoghatatlan volt, ami bekövetkezett. A „mi lesz velünk, ha nem köti a gyereket a föld” réme, a rohamléptekkel változó szokások, reflexek, vágyak és tervek ellen való kétségbeesett tiltakozások életeket tettek pokollá a régebbi s az újabb nemzedékben egyaránt. Az állandó gyanakvás, fürkészés – nem változott-e meg a néhány hónap után hazalátogató gyermek szava, mozdulata, nem vette-e fel a „városi tempót” stb. –, a „megszólás” kényszerének s a megszólástól való eszement félelemnek, az önvészélyes agresszivitásnak, elfojtásoknak az egyidejűsége, az egyre keserűbb, ugyanakkor egyre értelmetlenebb védekezési stratégiák ekkor lettek a bomló paraszti társadalom részévé menthetetlenül. Indulatot, másutt mosolyt, lenézést váltott ki mindez, s ami az arányosként megélt rend őrzője volt (lehetett) önnön ellentétébe fordult. Tudatot beszűkítő magatartásminták, tragédiák szegélyezték ezt a folyamatot, miközben százazrek lettek – pszichikai és morális értelemben is – talajtalanná, meglehet, anyagilag gyarapodva közben, s az „új világ” jelenségei csáberejével szemben védtelenül immár.

Ennek az „új világnak” a jelenségei lettek aztán az 1962-63-tól kiforrott Kádár-rendszer fundamentumává, aminek – többször nosztalgijára szólító – emlékezete máig élér, azok lelkében és agytekervényeiben is nemegyszer, akik, vagy akiknek megnyomorított szülei a „régit” látszottak védeni még, annak idején. Mert sok lett akkor az új,

az életet könnyebbé tevő, a gyarapodás élményét esztendőről esztendőre megadó civilizációs adomány, ez bizonyos. A megtorlás rettenetére csempészett, majd azt felváltó „életszínvonal-politika”, a tömeges téveszesítést „felpuhító” háztáji gazdaság rendszere az úgynevezett konszolidáció politikai eszköze is volt természetesen, s el is érték a kívánt célt vele. Kockaházak nőttek ki a földből, országos – egyben sóvárgott – élménnyé lett a parkettás szoba, a villanyvilágítás, a hűtőszekrény, a televízió, s hamarosan a fürdőszoba is, a rádióban, s a vendéglátó helyeken addig nem hallott vérpezsdítő muzsika szólt, a szórakozási szokások rohamléptekkel alakultak át, s mindez lebírhatatlanul vonzónak mutatkozott. A régi konfliktusokat újak váltották fel, amiket az „öregék” nem is akartak érteni már, fásultan, beletörődve bámultak papucsba bújtatott lábbal a képernyőre vagy maguk elé, s ha keserűen köptek is néhanap észre kellett venniük, hogy a hatvanas esztendők közepére e társadalom nagy része lenyugodott, sőt bizakodással nézett a jövőbe. Azt a régi-régi gyötrelmesen szegényes biztonságérzetet egy addig ismeretlen új biztonságérzet kezdte fölvaltani, ami nemcsak a nagyobb kényelem, de a nagyobb szabadság (még a „szabadságon vagyok” szóösszetételt is ekkor kezdték megtanulni faluhelyen!) élményét is megadta bizony. Kisvártatva motorkerékpár, aztán Trabant is került az „életrevalóbbak” feneke alá, lehetett menni a Balatonra, aztán „jugóba” is, csak „megtalálom a számításomat”, mondogatták egyre többen, miközben a szerzés szenvedélye, a kapzsiság, az irigység, a dicsekvés újmódi esélyei is életeket és magatartásokat formáló „szabályokká” lettek, szinte észrevétlenül. Azt azonban, hogy például a munka, mint lélek nélkülivé vált hajsza (hisz azok az „elérendő célok” csak jöttek-jöttek rendületlenül!), s a fiatalabbak kétkezi munkától való viszolygása egyazon folyamat két eredője valójában, néhány íróemberen, Németh Lászlón, Veres Péteren s – mondjuk – a fiatal Szabó Istvánon kívül alig valaki vette észre természetesen. S azt is kevesen csupán, hogy az öröndetes „fejlődés” közben minden összezavarodott.

Úgy lehet, a huszadik század második fele magyar történelmének a hosszabb távú hatásaiban leginkább alattomos csapdáját kezdte működtetni az idő, éppen azért, mert a nélkülözések, az átélt traumák, a több évtizedes folytonos „mozgósított állapot” után végre nyugalmasnak s a legelemtárisabb igényeket kielégítőnek mutatkozott. Csak az arány, a mérték tudata kezdett kiveszni az amnéziásan örvendő lakosságból évtizedekre előre, s a két jelenség, ami időben összeért alapos munkát végzett bennünk és általunk. Bebizonyosodott: ha egy társadalomra – történelmi értelemben nagyon rövid idő alatt – a tradíció elvesztésével párhuzamosan ömlik rá az új és nagyon vágyott jelenségek tömkelege, akkor az értékelismerő, értékkiválasztó és értékérvényesítő képesség jóvátehetetlenül összezavarodik. Az értékes a divatossal (a „trendi” szót nem ismertük akkor még), az élet arányos rendjének tudatos tervezése az agresszív önérvényesítés amorális mozdulataival keveredik, miközben látszólag minden a legnagyobb rendben van. Mert nemcsak az értékek kavartak meg a hatvanas esztendőök Magyarországon, összemazsolódott a tulajdonhoz (ami „közös” az enyém is, törődni azonban nem kell vele, gondozni sem, ellenben bármikor „hazavihető”), a munkához való viszony is (kicsi melóval is elleszünk a gyárban s a téaszben), egy ország tanult meg „lőgni” katonaságnál, munkahelyen, futballpályán egyaránt. Csak „érvényesülni”, csak többre jutni, csak fogyasztani akart szinte mindenki mindenáron, törvényté lett a „leleményesség”, s „élhetetlen” alakként nézték le, aki nem állt be a sorba. Jómagam morális züllésnek látom e folyamatot visszavonhatatlanul, aminek nyomán a lakosság jó része e züllést az anyagi gyarapodás várva várt alkalmaként élte meg, miközben a „gyökértelenség”, a kiüresedtség, a cinizmus, a devianciák változatos formái uralkodtak el. Egy átélhető dráma nélküli dráma volt ez a história mélyebb rétegében, egyre több hulló sorssal szegélyezve az utat, s ki vitathatná, hogy az áldozatok igen nagy része épp e dupla fenekű helyzetet mélyen átélt lelkek közül került ki. Sarkadi Imre és Váci Mihály, Kondor Béla és Nagy László,

B. Nagy László és Huszárik Zoltán, Kormos István és Latinovits Zoltán, meg a többiek, mind-mind a negyvenes vagy az ötvenes esztendeiket taposva mentek el, akárcsak Szabó István, miközben örvendezve, lényegében elégedetten éltünk, s például mezőgazdaságunk nem egy terméke a világ élvonalába tartozott. Azt, hogy a – változásra érett! – régi helyére telepedett új érték- és szokásrend, életforma mindenféle értelemben – még gazdasági értelemben is! – ingoványra épült, megint csak nem akarta hallóra venni szinte senki sem, ennek az öntudatlan elégedettségnek a „gyümölcse” jó évtizeddel később érett be csupán. Ez lett az az állapot ugyanis, ami a nyolcvanas esztendőök második felétől már hazánkban is érzékelhető, aztán nemsokára reánk köszöntött, globalizációsnak is nevezett „értékszerkezet” medrét jó előre kivájta már. Tudom, sokak számára nehezen hihető, de úgy igaz, hogy a kádári fénykorban rögzült amorális „életminták” és a szintén amorális globális „életminták” szerkezete – a lehetőségek kiáltó különbsége ellenére! – hibátlanul összeért, a „kaparj kurta” stratégiája a „csináld meg a magad karrierjét” mindent átszövő és felülíró parancsának a tökéletes előzménye lett – még a politikai „értékválasztás” értelmében is. Ezért „nőtt össze, aminek össze kellett nőnie”, a közösségi formák szétesése, s a korlátlan individualizmus jelenségei máig egymást föltételezik, miközben a tradíciók, az átörökíthető, a közösséget óvó minták tiszteletére alapozó gondolkodás – ami a csak materiális értelemben vett „haladás”, szóval a fogyasztás ellenfele lenne! – vádakkal (premodern, provinciális, kirekesztő stb.) is bőven megszórt védekező pozícióba kényszerült, nemcsak Magyarországon.

Szabó István élete és életműve azért is ropant tanulságos, mert a fentebb vázolt folyamatot kínos következetességgel és magas művészi szinten „követte végig”, demonstrálta egészen addig – a „nagy család” kibontakozásáig – ahonnan nem volt már visszaút. Jómagam – téves szóhasználat – „elpolgárosodásnak”, a „polgári életeszmény kiütéses győzelmének” látta e folyamat végjátékát, ám amit az „önző gondolkodás elhatalmasodásá-

ról”, a „kicsinyes, képzelet nélküli korról”, no meg az irodalom szerepének – már a hatvanas évektől átélte, aztán 1972-ben meg is fogalmazott – radikális átformálódásáról írt, hibátlan diagnózisnak tetszik évtizedek távolából is. A magyar irodalom közvélemény-formáló erejének megroggyanásáról, az író „fölöslegessé válásáról”, a „felelőtlen játék”, a fogyasztás-centrikus szemlélet térnyeréséről beszélt abban a dolgozatában, ami az 1972 végén, majd évtizednyi szünet után megjelent *Ne nézz hátra* című kötethez készült, de 1991-ig senki sem olvashatta nyomtatásban. Eltűnik az az idő, amikor „az irodalom szava mindenkor az élet szava volt”, mondta ars poeticaként, egy szereptudat érvényességét veszni látó szemlélet hattyúdalként talán, hogy léte végső fellobbanásul eszmélkedésének teréhez – s egyetlen írói „témájához” – térjen vissza nemsokára, gyermekkora falujához, oda, ami a művészi teremtés szintjén még igen, de a maga valóságában nem volt többé visszahozható.

Abban az erős negyedszázadban, ami Szabó István írói életének idejét adta, minden megtörtént lényegében. A személyes és országos remény s annak megcsúfolása, a kiszakadás vágya és keserve, a „beérkezés” ambivalens tapasztalata, a talajvesztés riadalma, a „visszamenekülés” nosztalgiával kevert óhaja s a reá törő magány dőbbenete egyaránt, miközben mind a magyar társadalom, mind az irodalom önmagáról való képe is végképp átalakult. Ennek a kevés szavú cserszegtomaji novellistának a műve nemcsak eme história erkölcsi és művészi hozadékáról, tanulságáról adott számot, de az „egyetemesen emberiről” is hírt adott, a maga – ha tetszik magyar és paraszti – bázisán. S mert könyvvel ritkán jelentkezett, a híradás stációi szinte kötetről kötetre végigkövethetők. *A lázadó* (1956) elbeszélései – aminek többségével később elégedetlen volt persze – egy repedező életforma öntudatlan védekezési mozdulatainak a személyiséget roncsoló, szabadsághiányos, a létet börtönné torzító tehetetlenségi nyomatékairól beszéltek a maguk hol Móriczra, hol Kodolányira hajazó hangján még. Olyan darabok, mint a *Hajsza*, a *Nászéjszaka*, a *Készülődés*, a *Vacsora* e változásra

érett állapotnak voltak az irodalomszemléleti tradíciót is újjáfogalmazó művészi tanúsítványai, míg a néhány esztendővel későbbi – kötetbe sem került – *Vasárnapi mise*, vagy a *Vidéki megállónál* ugyanezen helyzet értelmetlennek tetsző igazodási kényszereit előhívó pillanatairól adtak számot. E két utóbbi novella a *Varázslat kertje* (1963) remekléseinek világát is idézte már, az otthoni – tehát „otthon hagyott” – értékrend gyanakvó fürkészésének hol mulatságos, hol gyötrelmesen tragikus pillanatait, amelyek a történelem pörölycsapásai alatt lassan szétporladó életforma utóvédharcának lettek a siratói. Igen a *Sirató-dal*, ennek az életműnek, ha nem is a legjobb, de a leginkább szimbolikus darabja talán, amit olvasni én ma is csak elszoruló torokkal tudok. Reza néni, a „fölöslegessé lett” reszkető kezű öregasszony „utolsó cselekedete”, a magányos kenyérsütés, otthon, a százados szabályok szerint, a kifelejtett só, az elásott – mert ehetetlenné lett – megkelt tésztahalom, egy megkérdőjelezhetetlennek tudott törvény búcsúja a maga keserű groteszkiségében. Semmi sem volt már olyan, mint régen, ahogy a *Minden olyan, mint régen* hazalátogató minapi parasztfiúja gondolhatta bódult fejjel, mert levakarhatatlanul kölcsönös idegenkedések kezdték uralni itt is, ott is az életet, miközben a csábító új ígérvényei felé is megindult már a lélek, ahogy az a *Hazulról odáig*, *A szabadság keresztje*, vagy *A szent család reggele* sorai közt olvasható. A kiválás lebírhatatlan vágya s a talajvesztés determinált egyidejűsége, a „sem itt, sem ott” kódolható réme volt már ezeknek a novelláknak a mélyrétegében, ami nemcsak a kibírhatatlannak – hisz a vágyakat gúzsba kötőnek – érzett, de mégis minden ízében ismerős világot, hanem a szólás érdemességébe vetett alkotói bizalmat, s magának az alkotónak az életét is felemésztette végül.

Írói válságként volt szokás emlegetni mindezt annak idején, holott Kamondy Tóth László semmibe hullásának, vagy a Sánta Ferenc-i életműre borult csöndnek nem a prózapoeitikai beszédmód kimerülése, de nem is – ahogy Szabó István esetében hihették – az önsorsrontásba fulladt személyes élet volt az első számú okozója. Az

már következmény lett inkább, hiszen a szépség és a jóság művészi újjáteremthetőségének hite és értelme – lásd az *Isten teremtményei* című novellát – körül fogyott el végleg a levegő. S mert az „új világban – értelmesen – létezni már nem tudott, hősünk azt tette, amit egyedül tehetett. A „ne nézz hátra” parancsát hajtogatva is „visszafelé” menekült bizony, vissza a gyermekkor terébe, az „idők zenévé finomodott emlékei” köré, hogy a lélek mélyén épen őrzött világ eredeti alapszerkezetét bővílje újjá, ahol az élet biztonsággal járható medrét a traumáktól mentes emlékezet és a jelen, a valóság és a fantázia sugárzó harmóniája adja meg. Az a nyolc Csanaki-novella ami az életmű beszédes „toldalékaként” is felfogható, a „még egy világ” (*Iskola a magasban*) misztériuma művészi újjáteremtési lehetőségének ígézetében fogant akkor, amikor ama látásmód alapszerkezetét feldajkáló és átörökíteni képes életforma már régen odalett. E ciklus – a *Hajnalok hajnala* címet kapta már az író halála után – bravúrja abban keresendő, hogy nemcsak egykor volt létezési terének harmóniavilágát, hanem annak széthullását – a széthullás első hajszálrepedéseit – is megírta egyben, egy felnőni kényszerült gyermeki lélek látószögében immár. A hazatalálás, az otthonteremtés feladhatatlan igénye s a megismerésre szólító nyugtalanság szintén örök vágyának rezgése, szorítása tartja egyensúlyban ezt a ciklust, ahogy ez tartja egyensúlyban a homéroszi eposzok világát is majd három évezrede.

A tudás, a megismerés vágya, s a tudás, a megismerés botránya ez, mert az élet érettünk való csoda s ellenünkre való borzalom szintén egy időben, ám

a csoda „győzelmének” igénye soha föl nem adható. Szabó István ezért sem lehet „parasztíró” csupán. Műve egy éppen eltűnő világ, meg az átalakulás traumájának, gyötrelmének művészi ábrázolása természetesen, ugyanakkor egy léttapasztalat feloldhatatlan csapdahelyzetének magas szintű krónikája is. Jóllehet, a – szétesettség, az értékrelativizmus élményét adótnak, már-már kötelezőnek tételező! – posztmodern „állapot” nem tud, s nem is akar semmit kezdeni ezzel, ennek a felfogásnak az egység őrzésének igénye és a szétesettség rémének tapasztalata – a két állapot küzdelme! – egyszerre a hordozója, miközben a szintézis utáni vágy továbbra is megmarad. Így ebben a szemléletben az írás, mint „teremtés”, illetve a mű élet- és valóság-vonatkozásai is feladhatatlanok lényegében. Szabó István, ez az elfelejtett író azt a feszültséget élte, teremtette s „működtette” egyik utolsóként, ami a „Minden kellet s megillet a Semmisem” gondolatát fogalmazó Ady Endre életművének is a legmélyebb fundamentuma volt, ízig-vérig magyar bázison. E feszültség – ami a több mint száz esztendő magyarországi (és egyetemes) modernség problematikája – József Attila vagy Nagy László művét is behálózta persze, ha e küzdelem ma is tovább élő szakaszának tapasztalatáról az irodalomtudomány nemigen óhajt tudomást venni, akkor is. Lehet, ama világgal, a gondokra való ráismerés képessége is eltűnt időközben, akárcsak a felismerés döbbenete? Mert Szabó István e tucatnevű szerző nemcsak életművével, de életével is híven példázta – hiszen végigélte! – mindazt, amiről írnia adatott.

Cséby Géza

Keszthely grófja

Szabó Dezsőnek, az MTA levelező tagjának, a történelemtudományok kandidátusának hatalmas munkája *A herceg Festetics-család története* 1928-ban jelent meg. A neves debreceni történész a család keszthelyi ágának történetét alapos kutatások alapján vetette papírra. A vaskos, közel négyszáz oldalas kötetben találhatjuk meg az első komoly, levéltári dokumentumokra támaszkodó Festetics (I.) György életrajzot is. Mindazonáltal nem tekinthetünk el attól sem, hogy a családtörténet, a családban elsőként hercegi rangot kapott, mindvégig császárhű Festetics Tasziló megbízásából készült. Éppen ezért Festetics György életének bizonyos eseményei, melyek az udvarral szembeni ellenállását bizonyították, Szabó munkájában kevésbé voltak exponálva.

Természetesen, ezen kívül, születtek rész tanulmányok. Nem kerülhetjük meg Négyesy László remek dolgozatát, amelyet az 1921-es keszthelyi Helikoni Ünnepek pályázatára írt *Gróf Festetics György a magyar irodalomban* címmel. Ez azonban a gróf munkásságának egy szeletét, irodalmi mecénatúráját dolgozza fel viszonylagos részletességgel. Hasonlóan vélekedhetünk Váczy János két tanulmányáról is a *Gróf Festetics György és a magyar Helikoni ünnepélyek* (Vasárnapi Újság, 1886) és *A keszthelyi Helikon* (Budapesti Szemle, 1905), amely a Helikonok értékelését, irodalmunkban elfoglalt helyét volt hivatva – némi negatív elfogultsággal – meghatározni.

A legújabb korban Süle Sándor hasonlóan elfoglalt értékelésével találkozhatunk két könyve esetében is (*Kisszántói Pethe Ferenc*. Akadémiai, Bp., 1964; *A keszthelyi Georgikon 1797-1848*. Akadémiai, Bp., 1967). Festetics György életének és munkásságának reális értékelését Sági Károly kísérelte meg eredménnyel az *Adatok Festetics György és*

munkássága értékeléséhez (Veszprém megyei Múzeumok Közleménye 6. Veszprém, 1967) című dolgozatában, valamint a *Georgikon 175* kiadványban (Mezőgazdasági, Bp., 1972).

Napjainkban Kurucz György számít a legismertebb Festetics György kutatónak. Korábban számos kisebb-nagyobb tanulmánya jelent meg a gróf életével, könyvtárával, a felvilágosodás irodalmához való viszonyával, a Festetics birtokok gazdálkodásával kapcsolatban. Húsz éven át gyűjtötte, rendszerezte, egy-egy tanulmányban közkinccsé is tette kutatásait. A lehető legszélesebb körben igyekezett tájékozódni – amint maga is bevallja – s a British Council ösztöndíjasaként az angliai University of Reading könyvtárában éppúgy kutatott, mint a Museum of English Rural Life gyűjteményében. A Max Planck Institut für Geschichte és a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek ösztöndíjasaként pedig a lehető legközelebről ismerkedhetett meg a korabeli magyar, német és osztrák nemesség életformájával, műveltségével. A dolgozathoz nélkülözhetetlen, közvetlen Festetics iratokat a Magyar Nemzeti Levéltárban a keszthelyi Festetics kastély gyűjteményében, a Zala Megyei Levéltárban, a Balatoni Múzeumban kutathatta. E rövid könyvismertető kereteit figyelembe véve szinte felsorolhatatlanok azok a bel-és

külföldi kutatóközpontok, intézetek, levéltárak, melyek nagy ívű munkájához nélkülözhetetlen segítséget adtak. Végül 2013 őszén a Corvina Kiadó jóvoltából megjelenhetett Kurucz György összegző tanulmánya a keszthelyi grófról. Minden állítását bizonyítandó, közel ezer lábjegyzetet, a függelékben több dokumentumközlést találunk. A komoly, forrásanyagnak is értékelhető műről bátran írhatta a kötet előszavában Gergely András történész: „*Festetics György életének itt olvasható leírása beilleszkedik, vagy legalábbis bele fog illeszkedni egyszersmind abba a histográfiai vitába, amely többnyire rejtetten bár, de évtizedek óta folyik a magyar történetírásban.*” Hozzátehetjük, e korszak vizsgálatánál most már megkerülhetetlen Kurucz György könyve. Nemcsak Keszthely, de a régió s a magyar történelem vizsgálatának esetében is.

Kurucz nem szokásos életrajzot ír. A kor szövegébe ágyazva vizsgálja Festetics tevékenységét, munkásságát a magyar - szélesebb értelemben vett - kultúrának, fejlődésnek tett kisebb-nagyobb vagy éppen elvülhetetlen szolgálatait. Szamba véve azokat a honi és külföldi irányzatokat, melyek segítették elképzelései megvalósítását. Festetics tevékenységének aprólékos vizsgálata során bontja ki Kurucz a gróf életrajzát.

Festetics György 1755. december 31-én született a Sopron megyei Ságon (ma Simaság). Édesanyja az a Bossányi Júlia, kinek révén Kazinczy Ferencsel is rokonságba került. Apja Pál, Mária Terézia kedvelt embere, aki a császárnőtől grófi rangot kapott. Nagypapa a keszthelyi központú hatalmas birtok meglapozója Kristóf. A család vagyonát a háborús konjunktúra sikeres kihasználása, s nem utolsósorban a jó házasságok alapozták meg. Bár Festetics György nagypapa és apja is hangsúlyt fektetett arra, hogy a kor művelt mágánásai közé soroltathassanak (könyvtárak bővítése, iskolalapítás, stb.), elsősorban mégiscsak a vagyon és a ranglétrán való feljebb-jutás reális lehetőségeit tartották a legfontosabbnak. Festetics György azonban – talán éppen édesanyja nevelése, vagy a theresianumi iskolai évek miatt – más célkitűzéseket is maga elé vetített. Vajon mit kezdetett

a nagy vagyonszerző, a szigorú realizmus talaján álló és tevékenykedő, tulajdonképpen gyakorlatias Festetics Kristóf, unokájának a Theresianumban papírra vetett versének két sorával?

„*Emberség, nem festék, ez igaz tudomány
Vitézség e nélkül gyászos és halovány.*”

Nem véletlen tehát a nagyapa kifakadása fiának, Pálnak írt levelében, amikor megtudta, hogy unokáját munkája Bécshez köti: „...*ha Gyuri fog melléd rendőltetni egy nagy hypochondristával és fántástával több lesz Bécsben.*” Vajon a szigorú nagyapa megértené, elfogadná-e, hogy unokája, a kései magyar felvilágosodás egyik kiemelkedő alakja, illetve a magyar reformkor kibontakozásának egyik előharcosa lett? Nem valószínű. Pedig Festetics György élete, amelyben számos kudarcot és győzedelmet is találunk, ezt a tényt támassza alá. Természetesen reformtervei megvalósításánál saját érdekeit is figyelembe vette, de ismerve életútját, kimondhatjuk, hogy nem kizárólagosan ezek az érdekek motiválták.

Kurucz György Festeticsről írt számos tanulmánya közül különösen figyelemre méltó a *Századok* folyóirat 2006 évi 3. számában megjelent *Adósság, hitel, törlesztés - Festetics György pénzügyi helyzete 1782 és 1818 között* című munkája. Ugyanis a gróf munkásságának értékelésekor nem tekinthetünk el anyagi helyzetének vizsgálatától. A leszerelését követően, gazdaságát majdhogynem romokban találó Festetics tudta, hogy a felvirágzás egyetlen esélye a megfelelő iskoláztatás, a műveltség emelése. Tevékenységéből kitűnik, hogy unokaöccse, gróf Széchenyi István később megfogalmazott gondolatát már korábban vallotta, azzal messzemenően egyetértett: *Egy nemzet ereje a kiművelt emberfők sokaságában rejlik.* Ezért kellett Keszthelyre iskolák, ezért kellett a csurgói gimnázium, ezért kellett a Georgikon, amely kezdetben csak a Festetics birtokok részére képzett szakembereket, de két év múlva már országos hatókörrel tevékenykedett.

A szerző könyvében az eszmélő, majd nagyon is tudatos Festetics György képét rajzolja meg,

számba véve azokat a körülményeket, amelyek az ifjú, majd idősebb gróf életútját formálták, alakították, végső soron meghatározták. Nem véletlen az sem, hogy Kurucz tanulmányát áttekintéssel kezdi, felvázolja Festetics történeti irodalomban elfoglalt helyét. Nemcsak a róla és hozzá írt munkák sorjázására kerül sor, de mindezek értékelésére. Legnagyobb alkotásának a Georgikonnak további sorsáról is tudomást szerzünk. Az oktatás milyenségéről, az iskola kiváló tanáiról, a fejlesztés és a fejlődés lehetőségeiről is szól munkájában. A *Ráció és ideál* című fejezet már első mondata rávilágít arra az útra, amely Festetics sajátja volt. Az örök útkeresés: *„Jóllehet a keszthelyi gróf életművének legjelentősebb részét képezi az 1797-ben Keszthelyen alapított mezőgazdasági tanintézet (értsd: Georgikon Cs. G.), mégis az iskola jellegét, a képzés tartalmát és az oktatás kereteit, csak mint a leendő tanárok személyét illetően ha nem is koncepcionálisan, de sok tekintetben egyfajta útkeresés figyelhető meg az intézmény kezdeti időszakában.”* A rációnak és ideálnak kérdését gyakorta fellelhetjük Festetics életében. Racionális megfontolásból hozatta Keszthelyre a szombathelyi Perger Ferenc könyvnyomdászt, hogy az iskolák és az uradalom számára fontos nyomtatványokat helyben állítsák elő, de az első Helikonon elhangzott magyar nyelvű verseket is vele nyomatta ki.

A Georgikonnak, a mai egyetem elődjének számító intézményen túl Festetics munkásságát, főleg Keszthelyen és környékén a Helikoni Ünnepekkel kötik össze. Nem véletlenül. Ugyanis az 1817-ben első ízben megtartott ünnepek újkori reinkarnációja mind a mai napig Keszthely legnagyobb rendezvényei közé tartozik.

Az általa alapított, illetve fenntartott és jól működő iskolák mellett, a gróf lehetőséget látott a magyar irodalom, és könyvkiadás támogatására is. Már 1815-ben arról tájékoztatja a kastélyába vendégként érkező Dukai Takács Istvánt és leányát Dukai Takács Juditot, hogy rövidesen Magyar Helikonra hívja a költőket. Ezt erősíti meg Berzsenyinek 1816 őszén írt levelében is. S valójában 1817. február 12-én, a császár születésnapján, meg-

rendezik az első keszthelyi Helikoni Ünnepet, ahol megjelenik Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Sándor és felesége Szegedy Róza (aki Festetics nagynyja révén rokonságban volt a gróffal), Pálóczi Horváth Ádám, Dukai Takács Judit. Ennyi neves költő soha nem jelenik meg a további Helikonokon, melyek évente kétszer kerülnek megrendezésre: februárban az uralkodó születésnapján és májusban a georgikoni vizsgákhoz kapcsolódóan. Öt alkalomról van szó, az utolsó az 1819 februári. 1819 áprilisában meghal Festetics, s fia, László nem tartja fontosnak a rendezvény életben tartását. Ráadásul Pesten feltűnik egy teljesen új, fiatal költői nemzedék, akik Kisfaludy Károly köré csoportosulnak.

Kurucz György dolgozata pannója a kor társadalmi berendezkedésének, a kor művelődésének és gazdasági viszonyainak. Kiválóan mutatja be egy nagybirtok eredményes igazgatásának lehetőségeit, megvalósulását. Ezért foglalkozik behatóan a Georgikonnal mint intézménnyel, a tanítási módszerekkel, rámutatva az iskola fontos, de semmiképp sem provinciális működésére. Festetics hatékony intézetet akart létrehozni, s ez sikerült is, ehhez hozzájárultak tanulmányai és ismeretségei. A kötet részletesen foglalkozik a grófnak bel- és külföldi tudósokkal, elsősorban gazdasági szakemberekkel fenntartott kapcsolatával. Ez a szerteágazó és rendkívül fontos kapcsolatrendszer tette lehetővé, hogy a Georgikon valóban figyelemre méltó intézménnyé váljon. Ezt támasztja alá, többek közt, Jakob Glatznak, a szászországi schneppfenthalai nevelőintézet tanárának 1799-ben megjelent kritikus műve, amely lehangoló képet fest a korabeli Magyarország társadalmi, kulturális viszonyairól. A kötet megjelenését követően annyi ellenséget szerzett magának, hogy hazatérését is megtiltották. Keszthelyről és a grófról azonban megjegyzi, hogy egy *„...igen tiszteletreméltó, tekintélyes és vagyonos férfi (...) családi székhelyén, a Balatonhoz közeli Keszthelyen gazdasági iskolát alapít(son), amely az embernek okot ad sok jó dologban reménykedni. Festetic(!) György gróf (ez a hazafi neve) sokat tesz a jobb ismeretek, a művészetek és a tudományok magyarországi elterjesztéséért. (...) Ennek a szép*

célnak az elérése érdekében semmiben nem takarékoskodik. (...) Ha az ember Magyarországon virágzó dülöket, termékeny szántókat, mesterségbeli szorgalmat és jól igazgatott birtokokat szeretne látni, akkor látogassa meg a Festetich-féle(!) birtokokat, különösen Keszthelyt. Üdv a férfinak, aki az udvari levegőtől és a világ zajától távol, boldogságát alattvalóinak nemesítésében és boldogításában keresi.”

Kurucz György számos, eddig nem ismert részletre hívja fel a figyelmet. Egyik ilyen eset annak a kis babérkoszorúnak a története, amelyet Festetics, I. Ferenc második feleségétől, Mária Terézia császárnétól kapott. Ez az egykor kegyvesztett gróf számára külön megtiszteltetés volt. Persze nem ment oly könnyen a megbocsátás, Festetics számos kezdeményezést támogatott nagyobb összeggel. Az érdekes ajándékozás történetét Kurucz így ismereteti: *„Érdemes megemlíteni, hogy az országgyűlésen Festetics György a császárnétól személyes ajándékot is kapott. Az 1802. évi országgyűlés idején Grassalkovich herceg ugyanis nagyszabású álarcosbált rendezett pozsonyi palotájában. A bál forgatagában egy szép fiatal hölgy kis kosarából apró ajándékokat adott a vendégeknek, így többek között egy babérkoszorút nyújtott át, rajta német nyelvű felirattal: A hűségeseknek. Ez a kis koszorú, korabeli papírba csomagolva, s azzal a megjegyzéssel, hogy Festetics magától a*

császárnétól kapta az említett bálon, a keszthelyi gróf személyes iratanyagában ma is fellelhető.” Kutatásaim során magam is kézbe vehettem a kissé már színét-vesztett koszorúcskát, amelyet ott őriznek a Magyar Nemzeti Levéltár Festetics Levéltárában. Külön öröm, hogy a szerző a koszorú és a felirat szövegének fényképét is közli a kötetben.

Kurucz György tekintélyes munkáját kiválóan válogatott és jó minőségben nyomtatott képek illusztrálják. Nemcsak a grófi udvart, a családot, a rokonságot mutatják be, de épületek, térképek, városképek korabeli metszeteivel, Festetics munkásságát meghatározó, vagy segítő személyek arcképével hozzák közelebb a kort. Természetesen a szerző bevonásával válogatott ábrák, a Corvina kiadónak köszönhetően jelenhettek meg kiváló minőségben. Dicséretes a szép tipográfia.

Végül, ha feltennénk a kérdést, amely a bevezető első mondatában is megfogalmazódott: *Ki volt Festetics György?* Sokan, sokféleképpen, néha bátortalanul, olykor a történelmi háttér ismerete nélkül, adnak meg a feleletet. Ha azonban áttanulmányozzuk, elolvassuk Kurucz György könyvét, már bátrabban válaszolhatunk erre a kérdésre.

(Corvina, 2013)

Somogyi Zoltán

Nyolcvanasok

• (Farkas Balázs *Nyolcvanasok* című kötetéről)

Nos, hogy megvalljam az igazat, halálosan unok már affirmatív kritikát írni. Olyan üdítő lenne valakit a sárba döngölni végre, jót tenne az önbecsülésnek. De nem Farkas Balázs lesz az, akin kitöltöm a frusztrációm, ilyen értelemben tehát nincs szerencsém. Más szempontból viszont van, a *Nyolcvanasok* egy remek kis könyv, örülhetek, hogy a kezembe adták. Lelkes vagyok.

Farkas Balázs fiatal, 1987-es születésű, zalai származású író. Mint mindenki, aki komolyan veszi az irodalmi karrierje építését, egy ideje már a fővárosban próbálkozik. Nem esett abba a hibába, hogy kapkodva kiadjon egy még kiforratlan novelláskötetet, hanem türelmesen dolgozott a szövegein, hizlalta és gondozta őket, aminek eredménye egy olyan regény, ami úgy néz ki, tulajdonképpen osztatlan kritikai sikert arat.

A kötet borítója szép, visszafogott, minimalista, remekül sugallja azt a sterilitást és ürességet, ami a főszereplő életében is megvan. A felső részén kondenzcsík farkával keresztülhúzó repülőt elsöre valamiféle reménysugárral azonosítottam, aztán a regényt olvasva már nem (amikor egy beleszapódik a lakótelepbe), aztán kicsit később megint igen (amikor kiderül, hogy a sikert arató számítógépes játékban azzal kell haladni).

A fülszövegen Cserna-Szabó Carvert, Camus-t, Hazai Attilát, Woody Allent emlegeti, és az utóbbiak stimmelnek is, de Carvert erőltetett párhuzamnak érzem, nekem inkább Douglas Coupland vagy B. E. Ellis korai könyvei ugrottak be a *Nyolcvanasok*at olvasva. Nem mintha ez számítana, csak ugye az embernek alapvető ösztöne, hogy hasonlítgat és asszociál.

A könyv nagy érdeme, hogy vannak benne rendszeresen felbukkanó apró és szerethető motí-

vumok, amik élettelivé teszik, és összetartják, összesimítják. Ilyen a sajt, a repülő és a nyolcvanas szám. A nyolcvanas egy elég erős jelkép, sőt szimbólum, ami egyből elgondolkodtatott. Ugye a nyolcvanas, főleg mikor elfekszik, a végtelen jele, ami Farkas Balázs könyvének esetében arra utal, hogy a hetek, napok, órák milyen végtelennek, egyhangúnak, kilátástalannak és unalmasnak tűnnek az elbeszélő számára. De a nyolcvanasról a homokóra is eszünkbe juthat, ami szintén az idő megakaszt-hatatlan pergésének, fogyásának képét idézi, meg a számítógépen a programok betöltődését. Ezen kívül a formája, a két összekapcsolódó, egy ponton összeérő kör két világ, két ember egyesülésére is utal, arra, hogy az élet párban teljes.

A regény főhőse egy szótlán-sótlán fickó, egy magával semmit kezdeni nem tudó srác, egy mai magyar fiatal értelmiségi, egy (horribile dictu) könyvtáros. Sosem feltételeztem, hogy rettentő izgalmas dolog könyvtárosnak lenni, de a *Nyolcvanasok*ból már tudom, hogy pont olyan zsidbasztó, mint bármi egyéb munka. Annyi benne a kreativitás, mint hipóban az élőflóra. (Más körülmények és szokások, de ugyanaz a szar: ez a munka világa.)

Ahogy megismerjük ezt a névtelen, egyes szám első személyű elbeszélőt, egészen életképtelennek, majdhogynem retardáltak tűnik. Teljesen befolyásolható és elnyomható; egy vászon, amire mindenki más kivetíti agyszüleményeit. A mondatait legtöbbször nem engedik neki befejezni, beszélgetőtársai közbevágznak, így nem derül ki, hogy ő nem is tudná befejezni őket: nincs sok mondanivalója. Szorongásrohamaival a végébe menekül, olvasni nem szeret. (A könyvtáros, aki alig olvas: milyen ütős, szenzációsan kifejező metaforája ez korunknak, itt a tízmillió dilettáns országában.) Nem is hogy átlagos, hanem átlagalatti ember. Egy szürke Mr. Bean. Szerencsétlen flótás, de annyira, hogy pechjére nyer a lottón 1,7 milliárdot. Ez a fajta nem is abszurd, nem is groteszk, hanem szarkasztikus humor az egész könyvet jellemzi, ami ráadásul két szinten is működik, mert egyes szereplők szájából, főleg persze a könyvtárosunkéból, őszinte naivságnak hangzik, és ettől a duplafedelőségtől annyira mar, hogy az már lyukat üt az önuralmunkon, és felmorgunk kínunkat élvezve.

Szórakoztató és fájdalmas egyszerre ez a könyv. Nagyon olvastatja magát, korszerű, trendi, széles közönség számára befogadható. Igazából alapvetően semmi baj nincs vele. Első könyvnek egyenesen remek. Még rajongani is lehetne érte. Csak valahogy súlytalan. A könnyedsége elviselhető, nem eléggé nyugtalanító és nyomasztó. De igazából ez se baj, nem kell mindig markolóval operálni, néha megteszi egy kávéskanál is. Sőt talán épp ettől jó, ettől működik ennyire hatékonyan a *Nyolcasok*. Az igényesen hanyag nivelláltságától. A kulcslyuksebészeti módszereitől. A jó érzékkel változtatott elidegenítéstől és azonosulástól. Attól, hogy a szerző eltolja magától kissé az egész művet a biztonságosnak gondolt távolba, és a kimértség köpenyét adja rá, nehogy azt gondolja valaki, hogy ő magáról ír, hogy túl komolyan veszi az egészet, hogy érzelmileg átéli. Nyilván értelmetlen a szerzőt és az elbeszélőt azonosítani, még akkor is, ha mindkettő könyvtáros, mint jelen esetben, de azért az is egyértelmű, hogy Farkas Balázs tapasztalatai, értékrendje és világnézete, hozzáállása és attitűdje

az élethez benne van a regényében. És műve ettől generációs regény. Én legalábbis korosztályom tagjainak jellemvonásaival és élettechnikáival rendelkező szereplőket azonosítottam a *Nyolcasok*ban. Egész jó lenyomata a mai 25-35 évesek egy szignifikáns rétegének.

Igaz, a történet fordulatai néha kissé erőltetettek, a karakterek pedig nincsenek lelkük mélyéig feltárva, inkább rajzfilmszerűen stilizáltak, ám ez a felszínesség, egyszerre gyermeki és ördögi báj, és a fád elegancia, ami a szöveg nyelvezetére és stílusára is jellemző, meg a benne megnyilvánuló sodródás élmény: az irányíthatatlan véletlenek és esetlegeségek közönyös csordogálása, érzékenyen találó tablóképet fest az úgynevezett Y generációról.

Kezdetben nem értettem, mi a franc a baja ennek a könyvtárosnak, mikor mindene van: melója, sikerei a nőknél, lakása, később kocsija is, sőt rengeteg pénzt nyer a lottón. Akkor meg mi kell, mi kellhet, mi kéne még? Miért nem boldog? Hiszen az egzisztenciának ezeket a szintjeit elkészerítően sok huszonéves nem bírja megugrani. Kényelmetlenség-érzetét azzal a közhellyel magyaráztam, hogy mindenki olyasmire vágyik, amije nincs, ezért senki sem boldog, függetlenül attól amije van. Ő folyton új életet akar kezdeni, és amikor vált, akkor megint hamar azon kezd járni az agya, hogy valami más kéne csinálni. Boldog akar lenni, csak nem tudja, hogyan kéne, mi tenné boldoggá, ezért egyre elveszettebb, következőképp egyre mintakövetőbb, vagyis egyre felnöttebb, amittől egyre boldogtalanabb, ami miatt ellenállás van benne a világgal szemben, és ez végül is tökéletes érthető alapállás. Aztán Farkas Balázs megfejtette nekem a főhősét, és általa minket, nyolcvanasokat egyetlen mondatban. „*A mai srácok teljesen elszakadtak attól a koncepciótól, hogy ők valamikor férfiak legyenek.*” (148. o.). Hát el. De akkor mit lehet tenni?

A főhős lottónyereményből céget alapít, amivel kreatív munkát biztosít a barátainak. Ez a maximum, amit meg lehet tenni, ebben is egyet értek Farkas Balázssal. Másokat boldoggá tenni, ennél nincs feljebb. A könyvtáros révbe ér, neki összejön a végére, eléri a létezés csúcát, felnőtt, férfi lesz, sőt

férj és apa. Az élet császára. Ő az egy az ezerből. A többi meg olvashat róla.

Azért meg kell mondjam, sokkal jobban érdekelt volna ez a könyv, ha a könyvtáros nem tud felköltözni Budapestre, és ha nem menti meg a szerencse azzal, hogy hozzávág egy lottónyerményt. Akkor miféle végkifejlet várna vajon rá? Farkas Balázs első regénye egy problémakör ideális megoldását mutatja be, de mint minden reményteljesen fiktív változat, ez is szurreális kissé. Van benne egy enyhe hollywoodi íz. Egyelőre a sekély vizekben sznorkelezünk, a mélységi merülés még várat magára.

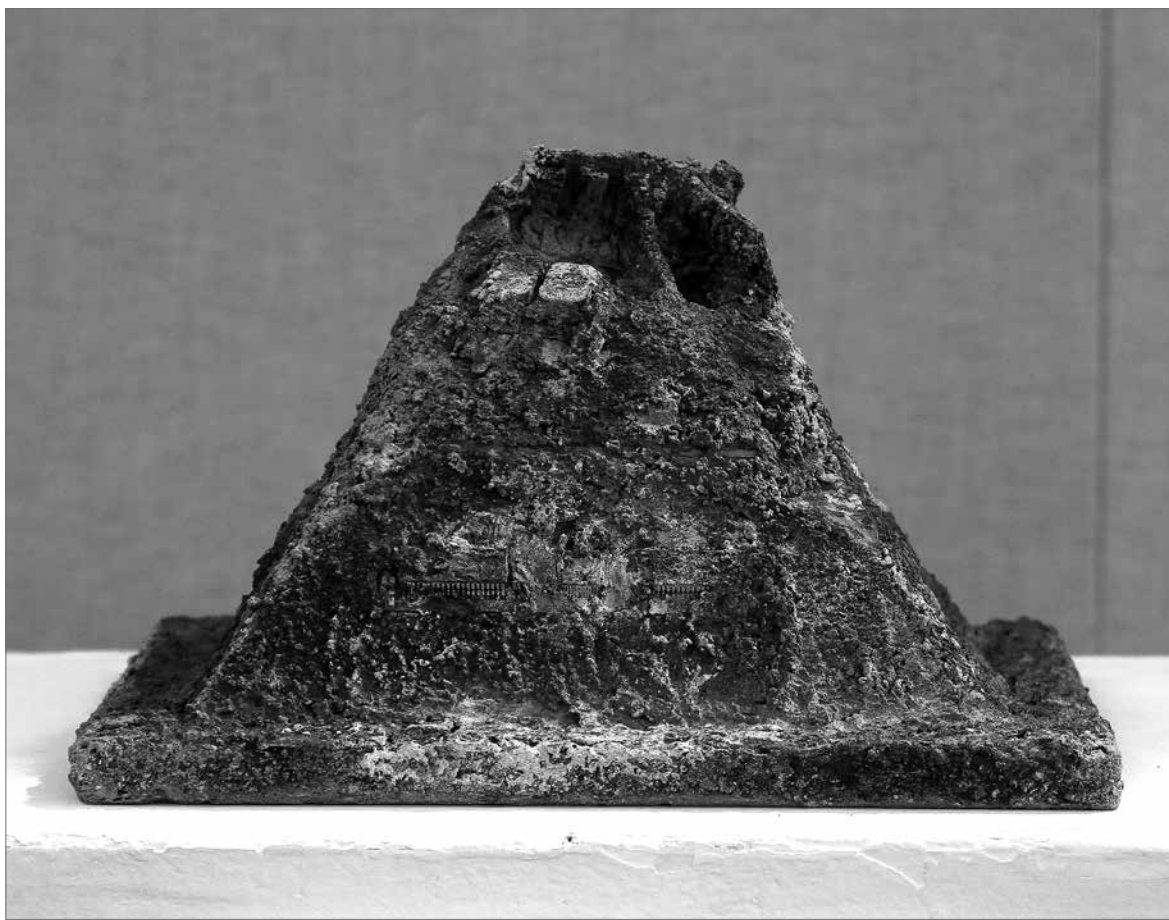
A *Nyolcasok* kiforrott könyv, látszik a rajta elvégzett munka. Élő bizonyíték arra, hogy ki lehet tanulni az írói szakmát, és hogy a sikerhez ki is kell.

Az írótáborok és a műhelymunka, a tapasztaltabb pályatársak szerkesztői segítsége fontos az eredményes pályakezdéshez. De bizonyíték arra is, hogy a FISZ (olykor) nem csak egymás körbenyalásáról szól, hanem végez valamiféle tehetséggondozói tevékenységet is.

Farkas Balázs érthető könyvet írt, amit köszönök neki. Azt pedzegeti benne, amit sok huszoneves érez, tapasztal, gondol. A névjegyt letette, és elérte, hogy figyeljünk rá. Most jön a neheze. Nagyon kíváncsi vagyok, innen merre, hová indul el. Az íráskészsége és a tehetsége egyértelmű, a de majd csak a folytatás, az életmű kontextusa adja meg ennek a könyvnek is a valódi értékét.

(*FISZ Könyvek, 2013*)

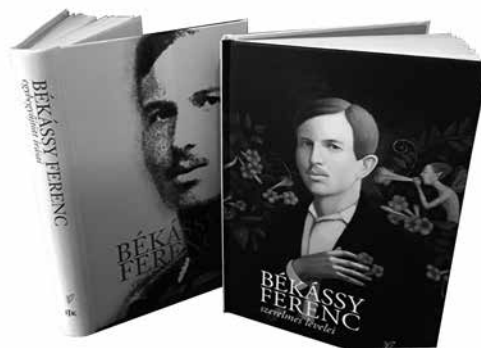
HORVÁTH LÁSZLÓ: Idő

Marczinka Csaba

A dunántúli lord

• (Békássy Ferenc összegyűjtött versei és szerelmes levelei)

Békássy Ferenc (1893-1915) különös és rendhagyó életútja és pályája már kortársait is zavarba ejtette. Különösen megrendítette őket a korán befejeződött költői-műfordítói pálya tragikus fináléja: a hősi halál a keleti fronton az első világháborúban.

A tragikus halál és a kortársak (köztük Babits) részvéte azonban sajnos elfedte a korán félbemaradt életmű megvalósult értékeit. Ezeket kísérelte meg feltárni – Szörényi László professzor és mások baráti segítségével – Weiner Sennyey Tibor költő s irodalomkutató, majdnem egy évszázad elmúltával.

Pedig az életút és a pálya több szempontból is különleges... Előttünk van egy előkelő dunántúli nemesi család sarja, aki Angliában jár középiskolába, a cambridgei egyetem elitkollégiumában (King's College-ban) végzi felsőfokú tanulmányait, s eközben egyszerre kerül baráti kapcsolatba – többek között – John Maynard Keynes-szel és Virginia Woolf-fal, valamint David Garrett-tel. Tagja lesz egy alkotóközösségnek. Verseket, naplót, cikkeket s leveleket ír magyarul és angolul. Reményteljes jövő előtt áll... S ekkor kitör az első világháború, s Békássy (mielőtt internálnák, mint ellenséges hatalom állampolgárát) barátja kölcsönpénze segítségével hazaszökik és – bár ellenzi a háborút – önként jelentkezik katonának. Az is kérdés, hogy nem ő akart-e épp az orosz frontra menni? Mindenesetre, sikerül a legveszélyesebb helyre kerülnie: a huszárokhoz, lovas kozákok és az orosz gyalogság elleni harcra. Itt esik el egy lovassági rajtaütés során 1915 nyarán. Örök kérdés marad, hogy miért döntött 1914 nyarán a hazatérés mellett.

Az életmű is a tragikus sors következményeként töredék. De így is tartalmaz érdekes kísérleteket. E biztató próbálkozásokat adta ki Weiner Sennyey,

Szörényi László támogatásával. Egy külön kötetben pedig (a részben munkanaplónak is tekinthető) szerelmi levelezést. S hogy nemcsak hazájában (sőt nem is elsősorban ott) látták reményteljesnek a tehetségét, az is bizonyítja, hogy angoliai barátai (elsősorban Virginia Woolf) angol nyelvű verseit adták ki emlékének ajánlva, halálának tizedik évfordulóján. Ebben az évben avatja fel emléktábláját is Keynes Cambridge-ben. Békássynak az is balszerencséje, hogy – kora miatt – „lemaradt” a *Nyugat* első nemzedékének alkotói indulásáról, s mivel kicsit idősebb volt, még a következő, a „Nyugat második nemzedéké”-nek nevezett alkotói nemzedék előtt jelentkezett. Ráadásul nem volt kapcsolata (a más szempontból köztes helyzetű) avantgárd mozgalommal – ami persze ekkor még nagyon a kezdeteinél tartott –, mint például a fiatal Déry Tibornak. Ez a köztes helyzet és a korai, tragikus halál itthon hosszú időre feledésre kárhoztatták. S a végleges feledéstől is csupán a szerencse mentette meg. Meg persze Weiner Sennyey kitartó érdeklődése és kutatómunkája... Kérdés, hogy ez elég lesz-e a valódi újrafelfedezéshez.

1911 és 1914 között végzi Cambridge-ben egyetemi tanulmányait Békássy Ferenc. S már 1912-ben beválasztják a legelittebb egyetemi körbe, az „Apostolok”, vagyis a Cambridge Conversation Society tagjai közé, mely 1820 óta működött. E kör ad szárnyakat alkotói terveinek. Itt ismerkedik meg Virginia Woolf-fal és John Maynard Keynes-szel. (Woolf későbbi férje is cambridgei diák volt.) Keynes-szel olyan közeli barátságba került, hogy sokan (Keynes későbbi ilyen irányú kapcsolataiból kiindulva) homoszexuális jellegű kapcsolatot vélelmeztek, bár erre vonatkozólag nem került elő bizonyíték. Viszont valószínűsíthető, hogy

részben ő hívta fel Keynes figyelmét a gyarmati világ népeire és az Európa szélén (a keleti periférián vagy félperiférián) elhelyezkedő nemzetekre. Mindenesetre, Keynes hatott Békássy irodalmi és irodalomtörténeti munkásságára, s Békássy is nagy hatást gyakorolt Keynes közgazdasági és tudományos kutatásaira. Négykötetnyi magyar nyelvű verset és egy kötetnyi angol nyelvű költeményt ír életének utolsó éveiben. Emellett cikket, tanulmányokat és prózai írásokat is ír s publikál. Angolul ír cikket például a Nyugat-ról és költőiről, benne általa készített versfordításokkal. De kifejezetten egyéniek és érdekesek magyar s angol nyelvű saját versei is. A „XX. század költői”-től, a „Psyche”-től és „A költő”-től egészen az „Adriatica”-ig és az angol szonettekig és a műfordításokig. Talán az angol nyelvű kísérletek (a fordítások alapján) monumentálisabbnak tűnnek (főleg az „Adriatica” c. kisépesszék tekintve), míg a magyar nyelvű költemények intimebbek, líraibbak. Ezenkívül fordította Yeats költeményeit is és tanulmányt írt Robert Browningról.

Rá is hat a szecesszió, a szimbolizmus és az impresszionizmus. De a klasszikus örökséget (Babitshoz hasonlóan) ő is fontosnak tartja... A háború alatti magyar nyelvű verseibe már itt-ott az expresszionizmus elemei is beszűrődnek (például „A költő” c. versbe). Mégis: Békássy óvatos kísérletező s újtó, rövid pályáján igazából sosem válik avantgárd költővé.

Bár mind levelezése (szerelmének Noel Oliviernek küldött levelei), mind cikkei s tanulmányai szerteágazó érdeklődésről s az újdonságok iránti fogékonyságról tanúskodnak, mégis azt is jelzik, hogy neveltetése és beállítottsága több szempontból is szkeptikussá tette a művészeti és a társadal-

mi-politikai újítások iránt. Itt nem tudatos konzervativizmusról van szó, csupán a „fejlődés” áráról.

Neveltetése és a családi hagyományok okán (főnemesi-dzsenti környezet) maradt benne egyfajta emelkedett konzervativizmus. Ugyanakkor hatottak rá a századforduló és a századelő modern művészeti-irodalmi irányzatai is. Talán e két hatásból próbált szintézist alkotni. De korai halála megakadályozta törekvései megvalósulását. Létrejött volna-e életművében a szintézis? Ez már örök kérdés marad...

Mellékesnek tűnik, de nagyon fontos a levelezés kötete is. A szerelméhez, Noelhez íródott, szépirodalmi értékű levelek. E levelek gyakran szinte szakmai levelezésnek tűnnek irodalomról, művészetről és tudományokról. Ritka közöttük a „pusztán” szerelmes levél.

Nyitott kérdés marad, hogy Békássy Ferenc (ha tovább él, netán túléli az első világháborút) létrehozhatott volna-e valami egyéni ötvözetet hazafias hagyomány és modernség között? Töredékes életműve mindenesetre ilyen irányú törekvéseket tükröz. Maga is érezte a kor átmenetiségét és saját köztes helyzetét. Egyik utolsó versét így zárja:

„Csalódva állunk mind idők határán
Hajónk váratlan szörnyű révbe tért
S vihardúlt partok pusztulását látván
Tovább megyünk, meddig? – hova? – miért?”
(„A költő”, 1915)

(*Békássy Ferenc egybegyűjtött írásai. Szerk.: Weiner Sennyey Tibor. IJK-Aranymadár Alapítvány. 2010.; Békássy Ferenc szerelmes levelei. Ford.: Balogi Virág. Aranymadár Alapítvány. 2013.*)

Szemes Péter

Egy tudós tanár életművéből

• (Márkus Ferenc *Nyom nélkül elröppenni nem hagyta* című könyvéről)

A ragyogó szellemű és inspiráló egyéniségű tudós magyartanár egyre inkább eltűnő típus középfokú oktatásunkból. Pedig ma is éppoly nagy szükség lenne szép hivatásukat nem kényszerből, hanem belső indíttatásból, munkájukat nem annak minimumára törekedve, vagy fáradt rutinnal, de hittel és szívvel végző, s emellett a tanítványok fejlődését, a közösség épülését tanórákon kívül is elkötelezetten szolgáló, remek pedagógusokra, mint korábban. (Az átalakított, liberalizált felsőoktatási rendszer a hallgatói állomány felhígításával, valamint a tételes irodalomtörténeti tudás átadása és a bőséges, alaposan számon kért olvasmánykövetelmény helyett a mulékony elméleti divatáramlatok előtérbe helyezése komoly okai a helyzet romlásának.) Különösen vidéken, a fővárostól és a hagyományos művelődési központoktól távolabb, ahol megfelelő szakemberek hiányában – esetleges alkotói tehetségük mellett – sokszor tanárok válnak a helyi szellemi élet fátklyavivőivé, értékes programok szervezőivé, ők lesznek a tudományos, kulturális folyóiratok szerkesztői, tanulmányírói, az itteni irodalom, színház, képzőművészet népszerűsítői, kritikusai. Miközben, közvetlen kapcsolatuk miatt, befolyással lehetnek a fiatalok – sőt akár szüleik vagy a kollégák – olvasási szokásainak, irodalomszemléletének alakítására is. Azaz, a szubjektíven túl, hatással vannak a közösségi és egyéni kánonok formálódására is. S ez nagy szó, komoly felelősség, érthető, ha sokan, nem érezve elég tehetséget, tettvágyat, elhivatottságot magukban, igyekeznek kibújni alóla. Azonban szerencsére számosan voltak és vannak, akik bátran vállalják a kihívást, a nemes feladatot, akik által előbbre jut Zala és gazdagodunk mi, zalaiak. Közéjük tartozik Márkus Ferenc is, akit a város közösségének szeretetét és háláját kifejező

díszpolgári címet követően, néhány esztendeje, 80. születésnapja alkalmából, válogatott írásainak közreadásával is elismert és megtisztelt Nagykanizsa.

A Czupi Kiadó gondozásában napvilágot látott, igényes és tartalmas kötet már beszédes, Kölcsey *Parainesis*-ből kölcsönzött címével (*Nyom nélkül elröppenni nem hagyta*) utal fogantatásának okára: a tudós tanár írott életművének kincsként itt-ott elhullajtott darabjait sokszínű, mégis egységes egészként összefogni, megőrizni és az olvasóknak átnyújtani. Az oeuvre legjavából olyan gyűjteményt összeállítani, mely nemcsak elvégzett, több évtizedes munkájának dicsérete, s főhajtás ezelőtt, de a kanizsai szellemiség egy fontos szeletének tükre, a helyi gondolatot, identitást erősítő minőségi könyvmű is (amilyenre különösen nagy szükség van megyénkben és a sok gyenge szöveggyáros ellenében még inkább szükség van a városban). Melyben a korpusz koherenciáját – személyes emlékeinek felidézésével erre utal a bevezető írást jegyző Gyurkovics Tibor is – a szerző rendíthetetlen keresztény hite, nemzeti gondolkodása és konzervatív világlátása teremti meg – példaértékű következetességgel és hitelességgel mindannyiunk, minden hasonló értékrendet valló alkotó számára. E tekintetben Márkus tanár úr kötete fontos szellemi-erkölcsi eligazodási pontot is kijelöl.

Nem véletlen, hogy az írások első egysége a *Hittel élő ember* címet viseli. E négy dolgozathoz kétféle szóbeli előadás szerkesztett változata (eredetijük 2003-ban a HEMO-ban, illetve a Thúry György SZKI könyvtárában, az Identitás Szabadegyetem keretében hangzott el). *A hit az ember életében* a

személyesség miatt a kinyilatkoztatás, a megvallás szükségességéről szól, hangsúlyozva a folytonos igazságkeresést. Az általa gyakran alkalmazott etimológiai alapról indulva és érvelését számos kapcsolódó idézettel megtámasztva jut el a szabadság, a tisztaság és az örök gyermekiség mellett a tökéletesség és teljesség szintéziséig a hitben. *Az Európa kultúrtörténetéből az integráció közepén, keresztény nézőpontból* pedig a kultúra, identitás és integráció fogalmainak értelmezési metszetén az Istenben és az emberben való hit, mint két meghatározó erő egyesítésének szükségességét építi fel. A másik két szöveg közül *A magyar irodalom története katolikus szempontból* – mint pütkösi elmélkedés – szép-irodalmi igényességgel tekinti át a katolikum sorsát, megnyilvánulását literatúránk ezer évében, míg az online fórumra szánt (és Karácsony alkalmával feleségének ajánlott) *Et Verbum caro factum est – Ígéret* az ünnep misztériumát megindító személyes élménnyel, édesapja frontról való hazatérésével fűzi egybe. Amint utóbbi zárlatában írja:

„Bár kint föl-fölvöltött a havat táncoltató jég-hideg szél, és tudtuk, hogy háborútól szenved a világ, itt bent, a tejjé vált családban meghatott csend és béke volt.

A megérkezés biztonsága, az együttlét melege és lelket melegítő fényessége legszebb ajándékként került a fa alá. Mindnyájan hoztuk, és valamennyien adtuk és kaptuk.

Egyszer csak külön készítés nélkül, örömtől csengő hanggal halkán megszólalt a 'Mennyből az angyal...'

A második, kötet törzsét képező szakasz *Tanulmányok* címmel ugyan, ám voltaképpen válogatott esszéket tartalmaz. Az 1962 és 2008 közt készült írások java része különböző helyi kiadványokban (Landler Jenő Gimnázium évkönyve, Kanizsa antológia), illetve kulturális és szakfolyóiratokban (Pannon Tükör, Muratáj, Lyukasóra, Napút, Magyartanítás) jelent meg, de megtaláljuk a szerző Cserey Farkas Loretói litániája újabb, 1998-as kiadásához írt utószavát és doktori disszertációjának rövidített, rezümészerű változatát is (*Észrevételek Vörösmarty Mihály lírai költeményeinek metaforáiról költői pályájának 1821-től 1830-ig tartó szakaszán*).

Ahogy e két publikáció is mutatja, a szövegek zöme a klasszikus magyar irodalom alkotásaival foglalkozik. Kazinczy egykori levelezőtársának művét keletkezési ideje, a felvilágosodás indulásának művelődési környezetébe helyezve vizsgálja Márkus Ferenc, rámutatva a továbbélő barokk motívumainak jelenlétére (*Loretói Litánia – utószó*). Vörösmarty fiatalkori verseinek képi világa mellett pedig behatóan elemzi nagy romantikus költőnk 1828-ban keletkezett Zrínyi-jét (ugyancsak pozitivista alapról indulva a környezet, szerkezete és szóképei analízisével), valamint hasznos kommentárokat ad a Hedvig-legendához. Míg nemzeti imánk, Kölcsey Himnusza kapcsán – egy lejegyzett előadásban – a „balsors” terminust interpretálja, a modern teológia egyik legnagyobb alakja, Teilhard de Chardin megtisztítás-megtisztulás elméletének talaján állva („A keresztény ideál kétségtelenül az, hogy a lét mélyére merülve megtisztítjuk azt, és ott megtisztulunk...”). Véggöveztetése a ma emberének szánt komoly üzenetet hordoz:

„... a balsors, a szenvedés erőfeszítés; nem hiányzik belőle Isten áldása és szánalma, ennél fogva rólunk gondoskodó szeretete. Csakhogy ezt a kegyelmi állapotot újra és újra magunknak kell megteremtelnünk.

Hogyan? Erre adott és ad útbaigazítást Kölcsey *Himnusza!*

Nemzeti sorsunk új önbizalmú végiggondolásával, amit összekapcsolt az egyes ember önteremtő gondolkodásának kimunkálásával.

Miben áll ez?

Abban, hogy a létünket meghatározó örök emberibe illesztjük bele a keresztényivel megszentelt magyart. Ennek élő példája Kölcseyen kívül Zrínyi Miklós, II. Rákóczi Ferenc és Széchenyi István is!

A 20. század végéhez, kiindulási pontunkhoz visszatérve pedagógiai következtetésként mondhatjuk: Kölcsey nemzeti sorsot áttekintő, önteremtő gondolkodása utánozható. Sőt, utánoznunk kell! Azért, hogy lelkiisége követésének talajáról elrugaszkodva bontsunk szárnyat jövőnk felé szállva. És nem bukducsolva!”

A szellemi-irodalomtörténeti utazás a kötetben a *Nyugat* irányában vezet tovább. Ady *A magyar*

Ugaron című versének alapos stilisztikai elemzése mellett Juhász Gyula *Magyar táj, magyar ecsettel* költeménye (jól sikerült szemináriumi dolgozatként), valamint Móricz *Árvácskája* – a mű epikumának és líraiságának találkozása – kap kiemelt figyelmet.

S egészen a kortárs vajdasági (*A kulcsszó: az élet – Tari István költészetéről*) és zalai, pontosabban helyi literatúráig vezet az ösvény. A kanizsai irodalmi élet doyenje, Szoliva János két verseskönyvéről (*Szélidő, Idő-repeszek*) írt esszék nemcsak „az értelmezés élményéről és gyönyörűségéről” vallanak, de a legfontosabbat, a lokális értékekre figyelmet is igazolják – és mint ilyenek, fontos szövegei voltak a megmaradásért küzdő, illetve újraformálódó *Pannon Tükör*nek is. A közelmúltban eltávozott Rózsás János személyes történelmet hordozó munkáinak áttekintése pedig a „mindent fölülmuló emberszeretet” krisztusi (de az orosz vonatkozás miatt tolsztojit is mondhatnánk) üzenetét határozza meg legfőbb erkölcsi imperatívusként. Míg a középiskolás tanulók verseit összefogó *Kanizsai szirmok* gyűjtemény bevezetője a jövő reménybeli alkotóit indítja útnak – a szükséges kritikát, javaslatokat sem nélkülöző bátorító szavakkal.

De valamiképpen a szeretett városhoz, történeti megyéhez kötődnek a gondolati(bb) jellegű írások is. A *Kút vagy nekem* az édes anyanyelv iránti feltétlen, fiúi szeretet szép vallomása (nem véletlen talán, hogy a *Muratáj* folyóirat közölte), a „Gyere Úristen, nézz meg – itt vagyok!” tragikus sorsú, nagy költőnk példáján az ember Isten- és önmaga-keresését állítja a középpontba (és a kerek évforduló kapcsán a Pannon Tükör József Attila-összeállításában látott napvilágot), a *Globalizáció és/vagy identitás – Az Európa kultúrtörténetéből az integráció közepén, keresztény nézőpontból* párjaként – az Istenben és emberben való hit szintézisének szükségességét hirdeti (a Kanizsa antológiában jelent meg), végül a beszédes című *Szellemi műhely az önazonosságról Nagykanizsán* a 12. Identitás Szabadegyetem programjáról számol be.

A kötet záró egységébe különböző megnyitók, alkalmi beszédek lejegyzett változatai kerültek. E

hét szöveg közül négy szintén irodalmi témájú. Két 1973-as est is emlékezik – elsősorban az ekkor népszerű Fekete Sándor, Illyés Gyula, Szász János és Koncsol László nyomán és a költő élete kronológiájának segítségével hívásával – a 150 esztendeje született Petőfi Sándorra (*Petőfi születésének 150. évfordulójára*), a már említett Himnusz-elemzéshez kapcsolódnak, mégis túlmutatnak azon a Lendván, a Magyar Kultúra Napján, a közönséggel megosztott gondolatok (*Kölcsey Ferenc életművének üzenete a 20. század végének magyar emberéhez*), a Millicentenárium jegyében fogant egy újabb alapos Vörösmarty-elemzés (*Vörösmarty Mihály 'Zalán futása' című hőskölteménye a honfoglalás XIX. századi szépirodalmi emlékműve*), s ugyancsak a kortárs – ezúttal erdélyi – literatúra egyik jelesével, az azóta eltávozott, Kossuth-díjas Lászlóffy Aladárral foglalkozik az Identitás Szabadegyetemen 2004-ben tartott előadás. Emellett, talán meglepő módon, a képzőművészet is szerepet kap: a vajdasági származású, ám évek óta Balatonszemesen élő Pósa Ede 2008-as, Hevesi Sándor Általános Iskolában nyílt kiállításán kalauzol végig bennünket – mintha az alkotó műtermében járnánk – a szerző.

Végül: két ünnepi beszéd is szerepet kapott a válogatásban, ami Márkus Ferenc társadalmi megbecsültségét is jelzi. 1997 novemberében Zágrábban hangzott el az 56-os magyar forradalomra, annak hőseire emlékező szövege (*Vereség diadaláról szólok!*) és talán nem véletlen, hogy a HSMK előtti téren mondott, 2010. augusztus 20-i szónoklat zárja a könyvet. Mindkettő befejezése szabatosan fogalmazott, fontos üzenettel teljes:

„Ma is azt üzeni – nekem és hitem szerint mindenki másnak – az egykor támadt fényesség, hogy csak akkor élsz '56 emlékéhez és áldozatához méltó életet, ha az igazság munkatársa tudsz és mersz lenni most és mindörökké.”

illetve:

„Latolgassuk, hogy Szent Istvánnal, valamint a hozzá hasonló történelmi nagyságainkkal vajon az ég nyert-e nagyot vagy mi, földi halandók lettünk-e gazdagabbá!? Alighanem mindkét szféra!

Az azonban biztos, hogy nélkülük nem lettünk

volna olyanná, nagy történelmet megért, összeforrott, alkotó közösséggé, amilyenek a világ megismert.

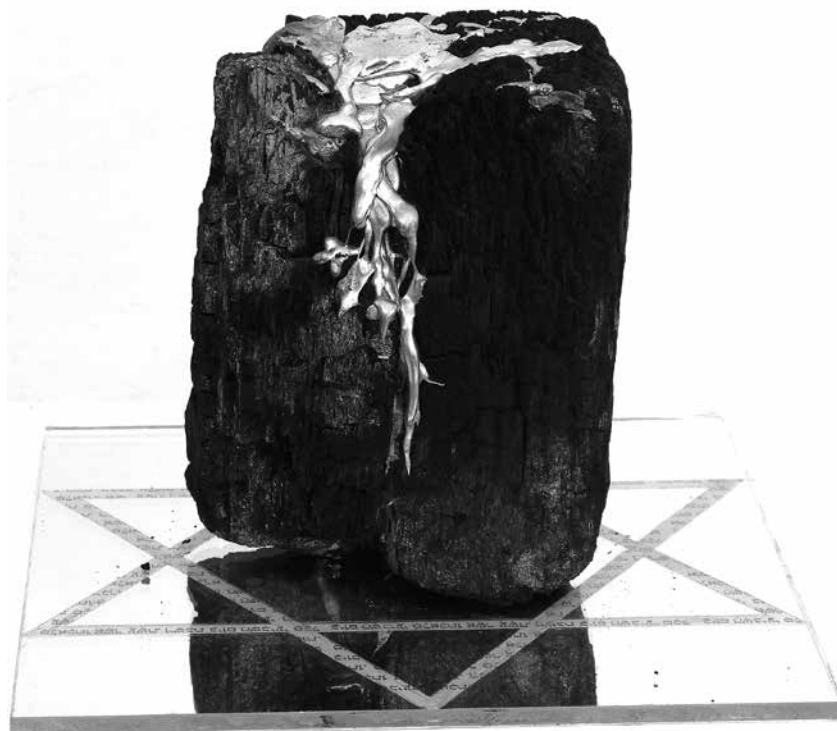
Szívből kívánom, hogy ezzel a felismeréssel, ezzel a lendülettel, meggyőződéssel eltelve válják ünneppé – régi magyar nyelven azt jelenti: szent nap – mindenkiben nemcsak ez a rövid óra, hanem az egész napja, sőt szerettei körében töltött teljes élete is.”.

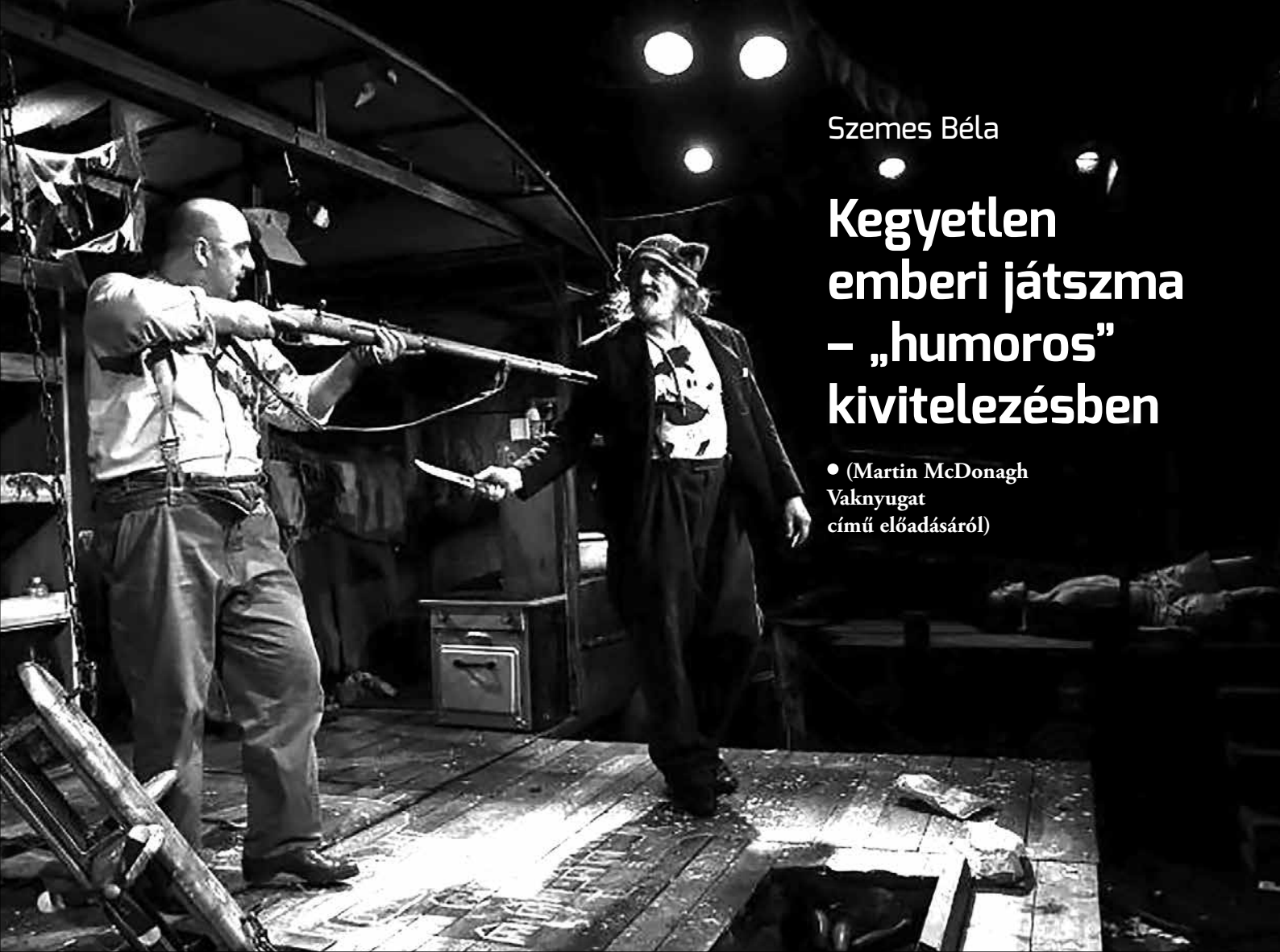
Márkus tanár úr könyve nemcsak sokszínűsége, gazdag tartalma miatt példaértékű, de azért is, mert követendő utat mutat minden tudós pedagógus, kiváló íráskészséggel rendelkező középiskolai irodalomoktató számára: bizony össze kell gyűjteni és közzé, közkinccsé kell tenni a bennük

rejtőző tudást, mindazt, aminek átadására nem elég a tanóra kerete, az iskola kínalta lehetőség. Nagy öröm, hogy ebben Nagykanizsa önkormányzata és a Czupi Kiadó partner volt. S hogy a mintát másutt is követik, bizonyítja, hogy nemrég jött ki a nyomdából Székesfehérvár támogatásával az ottani Márkus Ferenc, Román Károly kötete. Csak kívánni tudjuk, hogy minél több hasonló megjelenjen, összefogva, kiteljesítve a szerzői életművet, az egész közösség épülésére, szívesen vállalt helyi értéként. Mely a tanítványoknak és az ifjabb kollégáknak is jó irányt jelez, s ha így lesz, új tudós tanárok teremnek és szép jövő előtt áll a magyartanítás.

(Czupi Kiadó, 2011)

HORVÁTH LÁSZLÓ: Holokauszt

Szemes Béla

Kegyetlen emberi játszma – „humoros” kivitelezésben

• (Martin McDonagh
Vaknyugat
című előadásáról)

Ismételten bebizonyosodott, az erőteljes hatást kiváltó darabok előadásának a házi színpadon van létjogosultsága, hiszen a helyszín atmoszférateremtő ereje, a színész és a néző „komfort-zónájának” közelsége, a bemutatott, általában kuriózumnak számító drámáktól függetlenül, önmagában is feszültségfokozó tényezőként hat.

Az idei évadban kortárs angol szerző, Martin McDonagh *Vaknyugat* című művét – Varró Dániel fordításában – a Hevesi Sándor Színházban Mihály Péter állította színpadra. A történet és a cselekmény előzetes ismerete nélkül már a cím önmagában meghökkentő, hiszen („eltorzított” nyelvi formájával), metaforikus jelentésével a *Vadnyugat* világának (törvény és rend nélküli) realiztikusságát asszociálja. McDonagh művének alcíme: fekete humor,

amely oximoron-szerű stilisztikai értelmezésével, a szójelentések egymást látszólag kizáró ellentétére alapozó tartalmával, a kortárs angol drámák egy csoportjának egyedi sajátosságaként aposztrofálható, egyidejűleg magában foglalva a groteszk, az abszurd és az (ön)íronia legjellemzőbb vonásait.

Az angol szerző drámájának története időben és térben nem behatárolható, univerzális szintéren közöl meghökkentő élettényeket: elsődlegesen arra irányítja a néző figyelmét, hogy két testvér (Valene Connor és Coleman Connor) vad dühvel terhelt, kegyetlen emberi játszmában realizálódó interperszonális kapcsolata kényszerű együttélésük során nap, mint nap milyen etapokon megy keresztül. Egzisztenciálisan mindketten „lecsúszott” figurák, akik ösztöneik alapján élik mindennapjaikat. A

„Ellenséges magatartásuk kiváltó oka, hogy az apai örökség letéteményese az idősebb testvér, aki – öccse látszólagos közönye ellenére – viselkedésével rá is játszik kiváltságos szerepére...”

testvérek közötti nyers és közönséges kommunikáció azonban nemcsak az egymással szembeni viselkedésük koordinátái között realizálódik, de kihat a darab többi szereplőjéhez kötődő viszonyukra, sőt igény szintjük meghatározza tárgyi környezetüket (a rendezetlen körülményeket, amelyek között élnek) is. Mert Valene és Coleman lefokozott életminősége, amellyel, hogy az igénytelenség rendkívüli mélységéről tanúskodik, szűkre szabott lakhelyük kaotikus állapotáról is képet fest: összevissza dobált használati tárgyaik nem csupán életük pillanatnyi kilátástalan voltáról, hanem további sorsuk, emberi viselkedésük, bekövetkezhető távlatosságának megváltoztathatatlan-ságáról, annak reménytelenségéről is tudósítanak. A szubkulturális közegnek – amelyben a cselekmény zajlik – elsődlegesen a fivérek a meghatározó figurái, konfliktusos kapcsolatuk az események fő vonulata, amelybe azonban erőteljesen „belejátszik” Welsh atya és a Kicsilány jelenléte.

A darab cselekményének nyitányát az emberi élet

„normális” viszonyai között szomorú – ám a fivérek által közömbösen fogadott – történet határozza meg: a Connor testvérek a minap temették el apjukat. Habitusukból fakadóan Welsh atyától nem is lelki vigasztalást várnak, hiszen apjuk elvesztésénél erősebben érdekli őket az utána maradt „vagyon” öröklésének kérdése. Ellenséges magatartásuk kiváltó oka, hogy az apai örökség letéteményese az idősebb testvér, aki – öccse látszólagos közönye ellenére – viselkedésével rá is játszik kiváltságos szerepére: nevének kezdőbetűit feltüntetve, önhatalmúlag kinyilvánítja jogát a hagyaték birtoklására. Mindennek ellenére a Valene és Coleman közötti viszály mégsem kapcsolható csupán az apa elvesztése kiváltotta érzelmi reakcióhoz – sőt, mint kiderül, Coleman lőtte apjukat agyon –, egymás iránti ellenszenvük íve a legapróbb tényről a másikban erős indulatot kiváltó cselekvésig húzódik: az idősebb fivér kedvenc chipséből sem hajlandó megkínálni testvérét, aki elégtételül elégeti bátyja vitrinben féltve őrzött,

Szereposztás:

Coleman Connor - Kiss Ernő *Jászai-díjas*
Valene Connor - Farkas Ignác *Jászai-díjas*
Welsh atya - Bellus Attila
Kicsilány Kelleher - Madák Zsuzsanna

Rendező: Mihály Péter

szenteket ábrázoló, műanyag figuragyűjteményét. A kevés szereplős darab – a testvérek alakjának közép-pontba állítása mellett – fontos figurája Welsh atya, aki jóindulata ellenére, az egymás iránti szeretet filozófiáját hirdetve, kudarcok sorozatát éli át, hiszen nem csupán Valene és Coleman erőteljes viszályát nem sikerül orvosolnia, hanem falujában a bűn ellen „vívott küzdelme” is hatástalan marad. A csalódásainak sorozata előbb alkoholizmusba torkollik, majd a végső kilátástalanság (bár a fivérekhez írott utolsó levele valamiféle gyónásra ösztönzi őket, alapvető viszonyukon azonban nem változtat) öngyilkosságához vezet. A dráma két „főszereplője” dühkitörésektől sem mentes vitájának feloldását talán Kicsilány vállalhatná magára. A megbékítő szerep leginkább számára adott, hiszen mindkét férfinak a „nőt” jelenti, akinek kegyeiért versenyeznek, de az érte való rivalizálásban egyikük sem válhat nyertessé. Ugyanakkor ambivalens viselkedése (mélységesen közönséges modora elkeseríti az atyát, ám annak öngyilkosságát követően őszinte gyásza a lelki megtisztulás reménységét hordozza magában), a Connor-fivérek egymás iránti megbékélésének kulcsát jelentheti. A darab végkifejlete azonban értékpusztulás: a testvérek szócsatája kis híján a fizikai tettelegességig (egymás életének kioltása) fajul, amelynek bekövetkeztét elkerülendő, Coleman távozik a házból, Valene a ház felgyújtásával „szabadul meg” az apai örökségtől, így a befejezésre nem marad más, mint az atya holtteste felett mániákusan virrasztó Kicsilány borzongató éneke.

Mihály Péter – akivel az utóbbi időben rendezőként is többször találkozhattunk – Madák Zsuzsa dramaturgiájára építkezve, önálló koncepciót teremtve állította színre Martin McDonagh művét.

Ügyesen használta ki a darab feszültségteremtő konfliktusait, kidolgozottnak éreztük az egyes karaktereket. Egyszerű, de hatékony megoldást jelentett a nyitó- és zárójelenetben felvillanó apró monitoron feltűnő kép, amely keretet adott az előadásnak. A rendezői felfogással harmonizált – egyúttal erőteljes atmoszférát teremtett – Kiss Borbála „dísztelen”, realiztikus díszlete.

A szerepeket alakító színészek játékáról ugyancsak dicsérettel szólhatunk. A Connor- testvérek fiatalabb tagjaként fellépő Kiss Ernő (Coleman), valamint a bátyja szerepét megformáló Farkas Ignác (Valene) színpadi teljesítménye az általuk megjelenített karakterek hibátlanul hiteles képét mutatta.

Bellus Attila Welsh atya figurájának színre vitelevelével az önpusztító életvitelt folytató (alkoholizmus, öngyilkosság), a hivatásában/küldetésében hitét veszített egyházi személyiség élethű figuráját mutatta. A Madák Zsuzsanna (Kicsilány Kelleher) alakította szereplő jellemének összetettsége – közönségesség és a gyász átélése – ez utóbbiban hatásosabban érvényesült.

Gelencsér Milán

„Próbáltunk csinálni komédiát”

• (Kaj Ádám és az Sz-projekt *Úr és sofőr* előadásáról)

Az Sz-projekt társulata március elsején mutatta be *Úr és sofőr* című Brecht-átíratát a szegedi Alsóvárosi Kultúrházban. A zalaegerszegi Kaj Ádám, a Szegedi Nemzeti Színház fiatal dramaturgja az Sz-projektrel már a háta mögött tudhatja Hajnal Géza *Ördögárok* című darabját, amit Budapesten rendezett meg és adtak elő az S8 Pincében. Bár az Sz-projektnek, mint olyannak, a szegedi a második előadása, a tagok összetétele azóta megváltozott és több emberrel is bővült, szóval az *Úr és sofőr* az új felállásra nézve első, bemutatkozó előadás is. Nem is beszélve arról, hogy azóta a Szegedi Nemzeti Színház szakmai támogatását is bírják.

Az *Úr és sofőr* alapjául Bertolt Brecht *Puntila úr és szolgálja, Matti* című színdarabja szolgált, amit Brecht 1940-ben írt finnországi emigrációja alatt, de csak nyolc évvel később, 1948-ban mutatták (mutathatták) be Zürichben, 1949-ben pedig Brecht saját színházában, a Berliner Ensemble-ben, ahol – az Sz-projektre nézve stílusosan – *második* darabként ezt tűzték műsorra, a *Kurácsi mama* után. A német nyelvű irodalom emigráns „mozgalma” olyan meghatározó neveket és alkotásokat tud felmutatni, hogy saját gyűjtőnevet érdemelt ki magának: ezt nevezzük

ma úgy, hogy *German Exilliteratur*. Ide tartoznak mindazok, akiknek zsidó gyökereik vagy kommunista nézeteik miatt menekülniük kellett a náci Németországból. Pár nevet említve csak Brechté mellett: Adorno, Kracauer, Arendt, Musil, Hesse, Max Brod, a teljes Mann-család (Thomas, Klaus, Heinrich, Erika) vagy Stefan Zweig.

Szellemi köztudatunkban a Puntila úr nem tartozik Brecht reprezentatív darabjai közé, pedig (...) maga is a „nagy drámák” közé sorolandó. – állnak az *Úr és sofőr* színlapján is Ungár Júlia dramaturg szavai. Ennek tükrében érdemes röviden szólni az alapanyagról, hogy jobban érthető legyen, mihez is nyúltak vissza az Sz-projekt fiataljai és azt is jobban lássuk, hogy miről szeretnének szólni. A történet az arisztokrata, izákos földbirtokos, Puntila úr sofőrjéhez, Mattihoz, illetve saját lányához, Évához fűződő rapszodikus kapcsolatára épül. Puntila úr ugyanis „beteg”, és férfiasan harcol ez ellen a betegség ellen: ha egy ideig nem iszik, hirtelen görcsös rohamok támadnak rá és mindenből „egyed kezd el látni” – „tehát félig-meddig vak”. A részegen boldog, önfeledt és „már-már kommunista” Puntilának nem csak a józanul rideg, társadalmi rangjával tisztában lévő és a tiszteletet

megkövetelő Puntilával kell viaskodnia, nem is csak a pálinkával és a nőekkel, hanem lányának is be kéne már kötni a fejét. Először egy attasét néz ki Évának, de vele még három nap alatt sem sikerül eljutni az eljegyzésig. Éva természetesen beleszeret Mattiba, apja sofőrjébe, így a „Puntiláknak” rögtön két kérő között kell őrlődniük. Ha pedig a szerelmes és a személyes drámák önmagában untatnák a nagydídeműt, az egész cselekmény a finn polgárháború keretei közé van ékelve.

Brecht az ihletet a finn-észti drámaírótól, Hella Wuolijokitól kapta, aki saját történetében – eredeti címén *Sahanpuruprinsessa*, ami magyarul nagyjából annyit tesz, hogy *A Faforgács Hercegnő* – úgy jellemzi Puntilát, hogy a „Finn Bacchus”. Brecht azonban fogja az alkoholizmust, mint finn nemzeti problémát, és átalakítva beleilleszti reprezentatív elemként az osztályharc farce-világába.

Az *Úr és sofőr* nagyszerűen játszik a helyzet- és jellemkomikummal, illetve a kabaré stílusjegyeivel. Brecht egy 1940-es esszéjében figyelmeztet arra, hogy „a naturalisztikus ábrázolásmód ez esetben nem elég” és a rendezéstől elvárja a *commedia dell'arte*¹ jelzését. Az egyik jelenetben például – rögtön a második felvonás elején, miután a szünet előtt a színészek táblákat lóbálva búcsúztak – jó brechtiánus módon tételesen és szárazon hallunk a finn polgárháborúról: „A finn polgárháború. A polgárháborút 1918. január 27. és május 15. között vívták az ún. „vörösök” (punaiset), akiket a finn népi küldöttség, valamint az ún. „fehérek” (valkoiset), akiket a vaasai szenátus vezetett A vörösök a bolsevik Oroszország, míg a fehérek a Német Birodalom és svéd önkéntesek katonai támogatását élvezték.”, majd annak szörnyűségeiről: „Ebben az időben a gyermek mint olyan nem létezett. A fogva tartás körülményei borzalmasak voltak, az anyák a szájukban melegítették a vizet, amivel a csecsemőiket mosdatták.”

Ezt olvassa egy újságból a Mattit játszó *Pignitzky Gellért* a színpad elején ülve, mögötte pedig lassan összeáll egy groteszk kép: *Hodu Péter* Puntilája

¹ Olasz rögtönzések színház, fénykorát a 16. században élte. Főleg vándorszínész-társulatok adták elő, csupán pár oldalas kivonatolt szöveggönyvet kaptak párbeszéd nélkül, a nézők reakcióit figyelve kellett alakítaniuk a történet folyását.

megsárgult, gyűrött ingben, lógó nyakkendővel és gázmaszkban tekint el a nézők felett. Háttal áll egy sörösrekeszen Éva vörös blézerében, széttartott kezekkel keresztet formázva, *Turuc Roxána*. Majd hirtelen átkötözene, mozgalmasság, incselkedés, hangzavar és repkedő rekeszek, mintha a Benny Hill Show tartana reklámszünetet. Dramaturgiailag különösen érdekes helyen szerepel ez az epizód, mert tényleg úgy működik csak, mint egy epizód, egy kiállítás, a kabarék *gegjeinek* rövidtávú memóriájával.

Független és kezdő társulatot tudni kell nézni, legfőképpen akkor, ha egy olyan monstrumot állítanak bejáratlan lándzsájuk elé, mint Brecht. Azt hiszem nem árulok el újat akkor, ha azt mondom, hogy Brecht a színházcsinálónak és a nézőnek is egyaránt nagy falat tud lenni, és azzal sem, hogy az anyagi megszorítás az alkotói kreativitásnak illatos táptalaj. *Huszár Anetta* jelmezei működnek a maguk stilizációjában, *Pignitzky Ádám* díszleteire jó ránézni. A plafonról megvilágított sörösüvegek lógnak csillogos égboltként drótról, Puntila úr autója egy bevásárlókocsi biciklilámpákkal, a sörösrekeszek van, hogy szaunaként, van, hogy vonatként, van, hogy pódiumként az emberpiacon, van, hogy egyenesen a *Hatelma* hegyeként szolgálnak – kedves gesztus a za-

lai rendezőtől, hogy a szegedi színpadon meg is építeti hőseivel ezt a hegyet, amiről Puntila azt mondja Mattinak, elképzelnie is elég volna.

„PUNTILA

(..) Állj vigyázzba! Hát nincs benned hazaszeretet? Ó, te áldott Tavaszföld. A te áldott eged, a te áldott tavaid, a te áldott néped, különösképp a tehenészlányaid, és a te áldott erdeid. Matti, mondd, te nem érzékenyülsz el erre?”

Amint említettem, az *Úr és sofőr* két felvonásos darab, aminek a második része nagyon feszes és nagyon egyben van, de az első egység lassú és így hosszabb lett, mint amennyire kéne. Az elvitathatatlan, hogy a társulat előtt tisztán jelen voltak a brechti karakterjegyek, amikből az első percekben még bőségesen kapunk (perceken belül Arany Jánossal és József Attilával is kiszólnak nekünk – előbbi a bárd, utóbbi a vonat vonatkozásában). B. úr társulata felkonferálja magát, miután elhalkult Gogol Bordello *Mussolini vs. Stalin* című száma. Ahol politikáról lenne szó, mindenki köhögésbe kezd és a „lényeg” – jelezve, hogy mennyire nem lényeg – tréfásan az érthetlenségbe vesz. Amikor Puntila az emberpiacon épp szolgált

keres, természetesen a nézőtérben ülőket kezdi kritizálni – szép modellje ez az egész a brechti *V-effekt*nek, az elidegenítésnek. A nézőnek kiszólnak, kibillentik és kényelmetlen helyzetbe hozzák. Kaj Ádám mégis úgy teszi rá az ujját Brechtre hogy az nem hogy nem szisszen fel, de fiatalos (nem erőltetten!) és egészen simulékony lesz.

A címszereplőkön kívül a színészek több figurát is megformálnak. A képeket *Nyerges Evelin* hol tehenészlánnyként (a legügyesebb alakítása), hol csaposként, hol munkásként konferálja fel. *Turuc Roxána* nem csak Éva, de az a patikuslány is, akit – többek közt – Puntila feleségnek szemel ki, viszont emberien megragadott Évája ott marad a patikusban, ahogy *Hudák Réka* vagány csempésze az ő másik munkásában. *Horváth Tibor* lódoztort és bírót alakít, utóbbi részeges poénjainál jó időzítésről tanúskodik. A mellékszereplők közül kimagaslik *Fabó Norbert* attaséja, aki tényleg magával hozza a farce-t a színpadra, eseten, életképtelen, naiv, elvarázsolt diplomatájával. Az ő Surkkalája Matti pajtása a bűnben, együtt konspirálnak és dúdolják, hogy „jöjj Oroszország!” – érdekes véletlen (vajon mit szólna hozzá Brecht?), hogy a premier délelőttjén jött először hivatalos megerősítés Oroszország krími megszállásról.

„PUNTILA

Biztos szeretnék lenni benne, hogy nincs már köztünk szakadék. Mond, hogy nincs szakadék köztünk!

MATTI

Igenis, Puntila úr! Nincs szakadék köztünk.”

A címszereplő páros telitalálat. *Pignitzky Gellért* Mattija az elégedetlen és számító szolga, aki jól ismeri a helyezkedést és ügyesen bánik a szavakkal, ha ki kell bújni Puntila büntetése alól. Ő nem játszik, hanem kekeckedik és végül kötözködik, a részeg Puntilát az orránál fogva tudja vezetni (ilyen egy jó *chauffeur*), de mintha Puntila lányánál megakadna. Az átlát rajta, hiába hengeg neki, szívesen segít féltékenységére tüzelni az attasét és szerelmesen éjszakázik vele, ha arról van szó, de a házasságtól menekül, rögtön pajzsként rántja maga elé a társadalmi helyzetük átívelhetetlen szakadékát és menekülésében olyan próbákat állít Éva elé, amit tudva tud, hogy a lány el fog bukni, de olyan látványosan, hogy az apja ki is tagadja szerencsétlenkedéséért. Pignitzky Gellért látványosan fejlődött az *Ördögárok* óta, jó ritmusban játszik és hihető kapcsolatokat hoz létre saját és mások karaktere között, sőt, jól improvizál (a második előadáson nem ment fel időben a függöny, amiből szépen vágta ki magát). Ugyanakkor, amikor ő is érzi, hogy egy jó sorozatot visz végig és a nézőktől is erről kap visszajelzést, el tudja vinni Matti karakterét egy indokolatlanul teatrális és szemtelen irányba, ami még mindig szemléletes és jól áll, de inkább neki, mint a karakternek. Mindezek mellett ő rendelkezik talán ösztönösen is a legszélesebb eszköztárral.

Hodu Péternek sokkal többet kell a pálinkagőzös Puntila bőrébe bújni, mint a másnapos, napszemüveges Puntilájéba, ami az előadásban gyarapítja azt a bizonyos két komikumot, viszont a színészi lehetőségeket szűkíti, de ő nem hagyja, hogy ez meg is rövidítse azokat. Az ő hőse lenne a részeges figurák és a földbirtokos arisztokrácia szatírja, így pedig működik, és jogosan ki is lehetne fogni a szelet a vitorlákból azzal, hogy „a naturalisztikus ábrázolásmód ez esetben nem elég”. A kisugárzásából és a jellem-

zéből kapunk úgyis elég naturalizmust, fülledtséget, hosszú idők komoly pálinkakóstolását, gesztusaiban és játékában inkább stilizáló. Hangosan és rekedtesen beszél, nagyokat lódít az üvegeken a kezében és dülöngélve lépked. Puntila tragédiája a darab végére kell, hogy kicsúcsosodjon, és *Hodu Péter* mostanra maradéktalanul átszellemült játékában meghatóan fog artikulálódni:

„PUNTILA

Iszom? Én? Ez neked ivás? Ez a fickó lefelé húz a lejtőn, de ti meg azt akarjátok, hogy megsavanyodjak, hogy belepusztuljak az unalomba. Hát élet itt az én életem? Ki innét, törpehad! Kislelkűek, póriás elmék. Lopjatok, raboljatok, legyetek vörösek, fehérek, mit bánom én csak ne legyetek törpék!”

A zárókép előtti jelenet utolsó mondatai az egész darab programjává növelhetők. Az „emberség” kérdése, nem is kérdése, sokkal inkább *problémája* – szem előtt tartva, hogy az első kép címe rögtön: *Puntila* emberre *akad* –, amivel Matti már a felütésnél játszott, hogy: *jó* embert keresünk! *jó embert* keresünk! *jó* embert *keresünk*? És amit szintén Matti karakterétől kell hallanunk a darab legvégén, kevésbé lírai-an, mint a részeg Puntila kirohanása, hanem brechti módon didaktikusan, nehogy az érzelmek úgy ragadjanak el, hogy Puntiláért sírunk, de az emberség kérdése nem ég az emlékezetünkbe emiatt: „...vagy azt írja be, hogy gazember és csirkefogó vagyok, vagy azt, hogy ember. Egyik se jó pont manapság”. Azt hiszem, meg is találtuk, hogy az Sz-projekt fiataljai miért Brecht *Puntila úr és szolgája*, *Matti* színművéhez nyúltak átdolgozásra.

Az ígéretes kezdetet a Szegedi Nemzeti Színház egyik vezető rendezője, a már ötven éve pályán lévő, Jászai Mari-díjas *Sándor János* is kiemelte színpadra állva a premier után, szintén hangsúlyozva a Brechtel való birkózás sikerességét hazai pályán. Hogy ezek a szavak, a lendület, szorgalom és alázat hova fogja repíteni Kaj Ádámot és az Sz-projektet, nos, az a jövő zenéje, de a közeljövőé, és ha valamin spekulálni érdemes, az csakis a magasság.

Szlovén-magyar táncos fórum Hosszúfaluban

2014. május 28.

Az immár 3. éve működő Szlovén-Magyar program Workshopja meglepően sok fiatalot mozgósított. A hosszúfalui kultúrház nézőtere szinte kicsinek bizonyult. A szervezők hivatalos projektértékelése után a néptáncosoké volt a tér. A projekt két kurzusának vezetői beszámoltak az elmúlt hónapok munkájáról. A gyűjtés most is tárt fel újdonságokat. A tapasztalatok, a 2012. évi gyűjtések táncmozgásban való megelevenítésén túl, a tánc tanítási módszertanáról is szó esett. A két kurzus először külön-külön, majd közös munkával megvalósuló produkciói a már meglévő archív anyagok és a „folk” projekt 2012. évi gyűjtőmunkájára alapozva kerültek bemutatásra.

Toplak Rudolf és felesége 1999 óta vezet Lendvában néptáncgyűjtést. A környék táncait 2007 óta gyűjtik. A legújabb gyűjtésekben Gerlecz László is részt vett. Kutatási területük Pince, Kapca, Lendva és Dobronak települések által határolt területre korlátozódott. Meglepetésükre 10 különböző táncot sikerült megfigyelniük és megtanulniuk. Az általuk felkeresett adatközlők pedig több mint tíz táncot megneveztek, de már nem tudták megmutatni. Ezek mind polgári jellegű társastáncok. Találtak emlékeket csárdásra, utalásokat ugrós táncokra, eszközös táncokra, például seprűs táncra.

Baloghné Bacsa Ibolya göcseji gyűjtése során Bakon, Zalatárnokon, Nován szülőktől, nagyszülőktől tanult táncot, egykori táncosokat keresett. Különös figyelmet fordított a táncokban fellelhető fogásmódokra és a hozzájuk tartozó páros viszonyokra, forgatásokra, valamint a különböző forgásmódokra. Sikerült pontosan rekonstruálni Bak község 20. század közepi táncrendjét, melynek meghatározói itt is

a polgári táncok voltak. Az utolsó filmezési nap után egy héttel, tragikus hirtelenséggel elhunyt Szabó Sándor baki harmonikás, akinek visszaemlékezései meghatározó támpontokat adtak a gyűjtéshez. A szomorú esemény még inkább aktualizálja az elvégzett munka fontosságát. A muravidéki és göcseji gyűjtés kiadvány és DVD formájában is megjelent.

A két kurzus egymás utáni két félévben dolgozta fel ezen anyagokat. A kétség kívül értékes felgyűjtött táncanyag mindkét kurzusban másként jelent meg. Bacsa Ibolya által gyűjtött páros táncok, melyeknek fő jellemzője a nyílt és zárt összefogódzású páros forgások mellett megjelenő különtáncolás, a forgást megszakító csalogatás és nő kar alatti kifordítása. A táncfolyamat alapvetően szabályozatlan, improvizatív felépítésű, de meghatározó hányadában megfigyelhető a szabályozott, kötött szerkezet is. A lendvai kurzus, lévén sokkal érettebb, kiműveltebb képet mutatott. Ennek oka, hogy a kurzus tagjai idősebbek, mint a baki csoport résztvevői.

A bakiak révén viszont rendkívüli elevenséget, dinamikát és felfokozott hangulatot sikerült teremteni a muraközi polgári táncok bemutatóján. A produkciók fő jellemzői az alábbiakban foglalhatók össze: a polgári társastáncok Nyugat-Európából terjedtek el, nemesi-polgári táncok folklorizált változataiként. Ezek a hatások a 19. században nem csak Magyarországon, hanem egész Közép-Európában jelentős szerepet játszottak a paraszti táncművelés átalakulásában, a viszonylag egységes polgárosult táncstílus kialakulásában. A tánciskolák, a hivatásos táncmesterek megjelenése elősegítette ennek a folyamatnak terjedését. Ezek a polgári társastáncok azon-

A hosszúfalui alkalmi táncfórum, a két tájegység hagyományörző táncosainak bemutatója és gyűjtőmunkája ismét bizonyította a népi kultúra megújításának lehetőségeit.

ban csak néhány motívumra, leginkább zárt páros forgásra korlátozódnak. A nyugati, a közép-európai stíluskörből, cseh, morva és osztrák közvetítéssel, vagy német telepések által, olykor a legfelsőbb társadalmi rétegek közvetítésével kerültek a kárpát-medence parasztságának tánckincsébe. Ezek a könnyen tanulható dalok és táncok igen nagy népszerűségnek örvendtek. Az egyes településeken a 70-es években 10-15 féle polgári táncot is ismertek.

Azonos táncanyag, tán a módszertan is hasonló, az eredmények azonban különbözőek. A workshop konzultációin ez volt a központi téma, amelyen sok vitát váltott ki a tétel, hogy nem minden tánc való minden korosztálynak.

A zalai, muravidéki táncok tanításában is fontos

kérdés az anyagválasztás. A polgári táncok dinamikája, lendülete, könnyedsége a fiatal táncosok előadásában érvényesül igazán. Tapasztalat szerint a zene, a zenekar jó megválasztása alapvető a tánc tanításában. A zalai csárdás színes megvalósítása megkívánja a komolyabb, felnőtt létet. A fiatalok testiségben, érettségben nem képesek a lassú, méltóságteljes tánc udvarló, udvarlást fogadó szép magatartást közölni előadásukban. A lendvai felnőttek kiváló teljesítménye, hogy ezen táncokat ilyen gyönyörűen képesek megjeleníteni, éppúgy, mint gyönyörű viseletüket. A hosszúfalui alkalmi táncfórum, a két tájegység hagyományörző táncosainak bemutatója és gyűjtőmunkája ismét bizonyította a népi kultúra megújításának lehetőségeit.

A könnyörület festője: Georges Rouault (1871–1958)

A modern francia festő, akit az expresszionisták közé szoktak sorolni, mélyen hívő művész volt: együtt érzett a szegényekkel, kitzasztottakkal, utcalányokkal, bohócokkal, de főleg az emberi szenvedést magára vállaló Krisztus passiójával. Joggal sorolják Rouault-t a legnagyobb modern vallásos festők közé. Igaz ugyan, hogy nála nem volt program a „szakrális művészet” művelése; sajátosságát így jellemezte: „Nincs szakrális művészet. Csak művészet van, és ez elég ahhoz, hogy egy életet kitöltjön.”

„Hiszek a szenvedésben, ez nálam nem színlelt, ez egyetlen érdemem.” A *Miserere*-sorozat festője 1958. február 13-án, 87 éves korában halt meg Párizsban. „A művészet zarándoka” – Stephan Dahme ezt a megjelölést adta tanulmányának, amely a német jezsuiták folyóiratában, a *Stimmen der Zeit*-ben jelent meg.¹ Rouault nevezte így magát: „*pèlerin de l'art*”, a „zarándok” szónak vallási jelentést is tulajdonítva. A festő életművének második szakaszában határozottan a vallási, misztikus festmények az uralkodók.

Egyesek világosan megkülönböztették Rouault korai alkotásait, amelyek a kételyt és a lázadást fejezték ki, a késői, kifejezetten vallásos korszaktól. Így jellemezték a két szakaszt: *l'art pour l'art* (a művészet öncélú!) és *l'art pour Dieu* (művészet Istenért). Így például Herbert Schade SJ Rouault halálára írt megemlékezésében. S. Dahme viszont azt hangsúlyozza, hogy nem lehet így szétválasztani a két korszakot, mert Rouault-nál nem lehet elválasztani Istent, az embert és a világot; tehát igazában az embert ábrázoló művészete is vallásos: *l'art pour l'homme* = *l'art pour Dieu*.

¹ Stephan Dahme, „Pilger der Kunst”, *Stimmen der Zeit* 2008/2, 101–116.

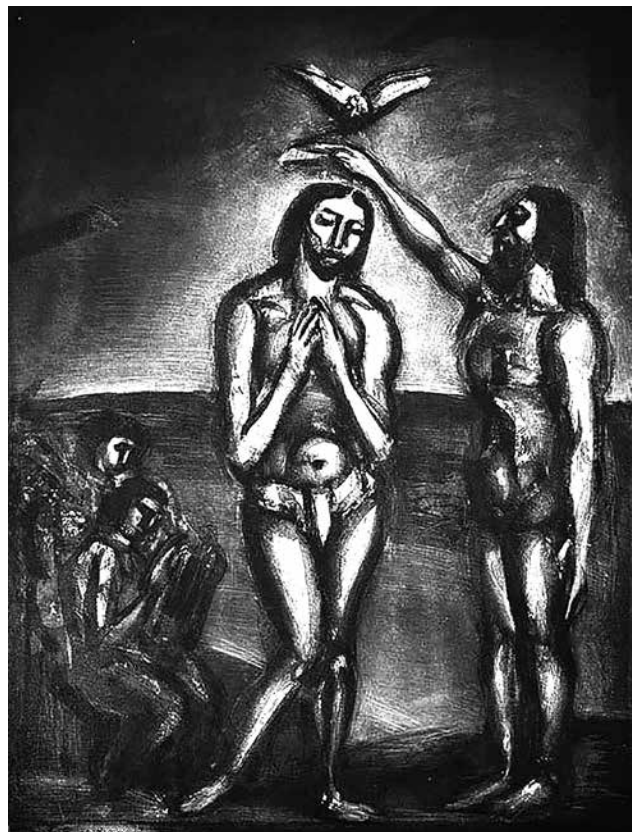
Ezen a véleményen van Jacques Maritain és felesége, Raïssa Maritain is, akik jó barátságban voltak Rouault-lal és közelről követték fejlődését. G. Rouault szeretett mestere Gustave Moreau volt; neki (és édesanyjának) ajánlotta a *Miserere*-ciklust. Moreau tanítványai voltak vele együtt, Lehmann és Manguin, akik később a Fauves-csoportot alkották. Matisse, Marquet első korszakában velük együtt állított ki az Őszi szalonban Rouault is (prostituáltak, bírósági sorozat). De igazában Rouault művét nem lehet a Fauves-festőkhöz sorolni.

„Miserere”

A két szakasz összetartozását, az emberi nyomorúság ábrázolásából a krisztusi passióhoz való átmenetet jól illusztrálja Rouault *Miserere*-ciklusa, amely az első világháború alatt megtapasztalt emberi szenvedés megrendítő ábrázolása.

Rouault *Miserere* című sorozatát barátja, Maurice Morel abbé mutatja be.² Mindjárt bevezetője elején hangsúlyozza, hogy Rouault helye nem a Fauves festői vagy az expresszionisták között van, még kevésbé a kubisták között, ahova Apollinaire sorolta. Morel leírja az első világháború borzalmaitól ihletett *Miserere* születését, majd annak további sorsát, alakításait (1918–1927). A könyvről, az emberi szenvedéssel való együttérzésből született sorozatot nem Dante *Isteni Színjátékához* hasonlítja, hanem „Emberi színjátéknak” nevezi. Azt is lehetne mondani, hogy az emberi állapotot jeleníti meg. Címéül az 50. zsoltár kezdőszavát választotta. Az Izajás által megjövendölt Szenvető Szolga – a Mesiás előképe – is szeme előtt lebegett, amikor látta a háborút és az emberi nyomorúságot, sokfajta szenvedést. De Rouault hitt a feltámadásban is. Az együtt érző szeretet elvezette a hithez és a reménységhez. A nyomortól (*misère*) eljut az isteni irgalmassághoz (*Miséricorde*). „De a húsvét napja csak viharfelhős égen ragyog fel a pusztasággá vált világ felett. A Feltámadott megmutatja szenvedése sebhelyeit. (...) Mikor Rouault látja a vért és a könnyeket az emberi testeken, látja a vérrel verejtékező Krisztust is.” Társadalmi kritikája (*Père Ubu*, 1918–1919) metamorfózison esik át: Krisztus Király alakját ölti fel, a Fájdalmak Emberévé válik a *Miserere*-sorozatban. E titokzatos azonosításban megsejtjük a Megtestesülés csodáját: „nem tudni, hogy a festő mit ábrázol jobban, a szegény emberi lény divinizációját vagy Isten megalázkodását” – írja Morel, majd hozzáfűzi: „Mindenesetre, azon a módon, ahogy egyikről a másikra átment, és vissza, lemérhetjük a festő vallásosságának hitelességét és történelmi nagyságát. Vajon Rembrandt óta ki mutatta magát

² Georges Rouault, *Miserere*, Seuil, Paris, 1963. Képalbum Morel abbé bevezetőjével.

a képzőművészetben ennyire bensőséges módon, ennyire természetesen és szükségszerűen kereszténynek?”

A Maritain házaspár Rouault-ról

Jacques Maritain főleg a teremtő intuíció, a költői látomás szempontjából idézi több ízben Rouault festészetét.³ Olyan művészek, festők, zenészek, költők mellett emlegeti, mint Chagall, Debussy, Hopkins, Apollinaire, Reverdy, T. S. Eliot és főleg Baudelaire. Rouault sajátossága – és ez nem köti semmiféle iskolához – az, hogy a teremtő, költői intuíció révén a dolgok, létezők belsejébe hatolt (ez emlékeztet az intuíció bergsoni meghatározására), mindig valamilyen spirituális rend vonzotta, akkor is, amikor első szemlélői megbotránkoztak utcalányain, bohócain, kitaszítottjain.

Raïssa Maritain *Nagy barátságok* című könyvében külön fejezetet szentel kedves barátjuk jellemzé-

³ Jacques Maritain, *L'intuition créatrice dans l'art et dans la poésie*, Desclée de Br Paris, 1966, 70–71.

sének, lelki fejlődése bemutatásának.⁴ Ismeretes, hogy az orosz származású zsidó Raïssa leírta megterésük történetét. Ebben Péguy és Bergson fontos szerepet játszott, miként a magyar Dienes Valéria megtérésében is. Később a házaspár meudoni lakása a konvertita írók, művészek, filozófusok fontos találkozóhelye lett. Raïssa először Léon Bloy-nál találkozott Rouault-lal. Bloy, aki maga is megtért, mélyen vallásos gondolkodó és író volt, meghatározó befolyást gyakorolt Rouault-ra. Bloy 1907-ben ezt írta Rouault-nak: „Önt kizárólag a rút vonzza.” Rouault nem tagadta, hogy az alaki szépség keresését fel kellett áldoznia a „ritkaságszámba menő” téma érdekében, a festészetet meg kellett szabadítani a természet által rá erőszakolt formáktól – magyarázza Raïssa, majd hivatkozva Cézanne-ra és Rousseau-ra is, megjegyzi: „Rouault képes volt a deformálás, a ‘csúfság’ segítségével szépet alkotni, hála az öntudatának tetőpontjára érkezett művészet rendkívüli

érzékenységének, a költészet mennyei jelenlétének

– ez az életre keltő fellendítő, a költészet, már szinte teljesen elhagyta az akadémizmus szabályos formáit.”

Rouault mélyen vallásos volt. Fiatalkorában a konvertita író, *Huysmans* befolyása alá került, majd elhagyta őt és L. Bloy felé fordult, szoros barátságot kötött vele. Raïssa szerint e barátságot talán az magyarázza, hogy mindkettejüknek erős hite volt, művészi öntudatuk emelkedettsége és szigora játszhatta a fő szerepet. „A vallásos ihlet [Rouault] művének állandó tényezője, ennek ő teljesen tudatában van. Gyakran fültanúja voltam – írja Raïssa –, hogyan panaszkodott azok miatt, akik ezt nem akarták elismerni. Ihlete nemcsak témáiban nyilvánul meg, hanem érezzük, bármit csinál is, állandóan tekintettel van az emberi élet evangéliumi értékeire. Azt mondták, hogy Rouault az eredeti bűn festője. Ez igaz, sötét korszakának bírásával, örömlányaival, pojjácaival kapcsolatban, ez robban ki csodálatos és borzasztó Krisztusaiból, akik alig elviselhető erővel

⁴ Raïssa Maritain, *Nagy barátságok*, SZIT, Bp., 1986, 102–106.

emlékeztetnek bennünket arra, hogy Isten magára vette bűneinket, és cserébe mi vértől és könnytől eltorzult arcot adtunk neki. De nem hinném, hogy ez Rouault teljes életművére érvényes lenne.”

Jacques Maritain főleg Rouault művészetére gondolva írta meg *Művészet és skolasztika* című művét. A Maritain házaspár figyelemmel kísérte a festő fejlődését. „Szemmel kísértük, amint sötét korszakából fényesebbre lépett, folyamatosan fejlődve a derű, a festészeti anyag teljes uralása, vázlatainak tökéletes könnyedsége és szintetizáló ereje felé.” A modern művészet egyik törekvése volt a deformálás, amely főleg az emberi testet és arcot érintette; a tájkép megmenekült ettől. „Mindent egybevetve Rouault

tájképeinél nincs szebb. Egy Picasso fejlődése itt nagyon tanulságosnak tűnik: a teljesen tiszta formáktól indult, és az egyre jobban kihangsúlyozott deformálás, a természeti tényekkel való teljes elszakadás felé haladt. Úgy tűnik, hogy Rouault fejlődése ezzel ellentétes volt” – írja Raïssa, majd később L. Bloy Rouault-nak írt egyik levelét idézve („Ha ön imádkozna...”) így folytatja: „Néhány imádkozó ember kevés ahhoz, hogy a művészet újból kibékítse a szabadságot a forma szépségével, ehhez bizonyára egy teljes kor súlya szükséges, egy teljesen a hit által ihletett középkor vagy egy reneszánsz, amelynek oltárára a hit utolsó, legszebb virágait helyezi Rembrandt vagy Zurbaran.”

Bence Lajos

70 éves lenne a nemzetközi hírű lendvai grafikusművész

- **A természet dolgai jobban érdekelték, mint az ember**

Gálics István, nemzetközileg elismert grafikusművész, 1944-ben született Lendván. Tanárai már kora gyermekkorában felfigyeltek rajz tehetségére, majd a muraszombati általános gimnáziumban is komolyan készült a pályára. A ljubljanoi képzőművészeti akadémiát 1971-ben fejezte be, a grafikai mesterképzést pedig 1974-ben *Riko Debenjaknál*, a „ljubljanai grafikai iskola” egyik megteremtőjénél végezte el.

A ritkán megnyilatkozó, befelé forduló, kontempatív alkat pályája során a natura törvényeit figyelte, a fák és az erdő jelentette számára az életet, s ahogy *Göntér Endre* pályatársa, sohasem mintázott embert, kivételnek számít a kezdeti festői szakaszból néhány akt és egy önportré egyik késői fametszetének ki nem emelt részében. Ebből könnyen arra következtethetnénk, hogy a természetben elkövetett bűnökért maga az ember a felelős. Felelős és bűnhődnie kell(ene)! (E gondolatok „elküldésével” valódi forgószél keletkezik az íróasztalon, a róla készült monográfiák szárnyaszerűen felemelkednek, mintha beindult volna a „linken” keresztül a kommunikáció. Eddig csak szimpla, máskor színpompás lepkéivel nyugtázta a gondolat-levelet/kapcsolatot).

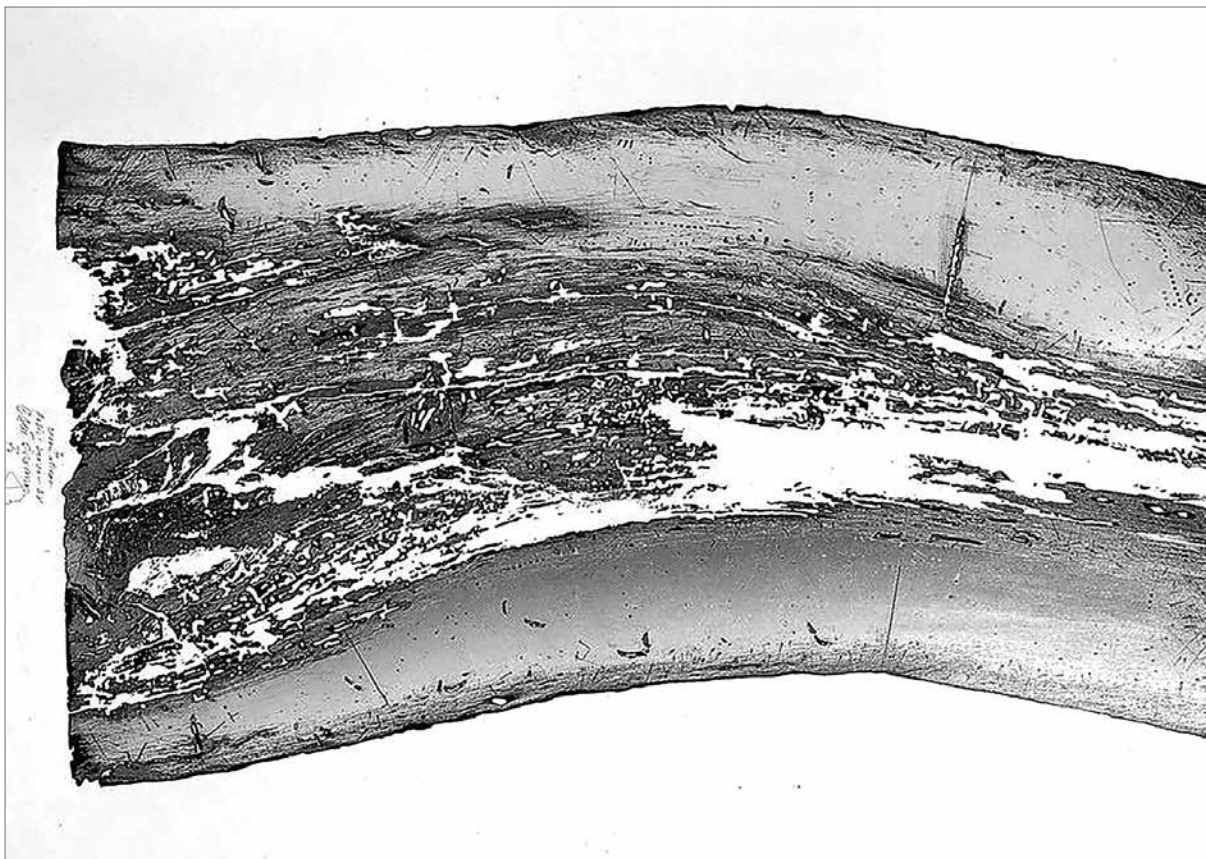
Jelek, jelzések, emlékek és levelek, „élmények” és élmények.

A róla készült monográfiák a fa-, a linómetszés nehézségeire figyelmeztetnek, a „művéségbe” fek-

tett munkára, valamint a motívum mögé rejtett talányok, a helyi hatás, valamint a származás közötti kapcsolat érdekelte a művészettörténészeket és a kritikát, s kevésbé a külsőségekként ezeken megjelenő gondolat, mely a művész műfaji kutatásainak fő hajtóereje, megélt/megtisztított végterméke, tulajdonképpen lényege.

Aleksander Bassini írja: Galič színes fametszetei tematikailag a „muravidékiségből” táplálkoznak, az itteni emberek érzelmi/hangulati állapotának a termékei, abból az emberi intimitásból fakadó nyugtalan, indulati állapotból, amely a jelen pillanat felnagyított idegesség-érzetével vállal rokonságot. A széttört a tájban elszórt hegedűk, hegedű-csonkok, majd a hegedűlapok visszatérése a formátlan fa állapotába, aktuálisan fájdalmas, szimbolikus jelentést hordoznak ma is. Az ökológiai tartalmak kifejtésére végrehajtott képbéli dekonstrukció tehát belső kényszer, a művész immanens, gondolati lejárásának eredménye. Ez az élmény a 70-es évek *Lepke* ciklusának (főleg a *Foglyul ejtett lepke* megannyi variációját tartalmazó fekete-fehér linómetszetein) érhető tetten, majd a „hegedű-temető”, széthulló világunk ábrázolásának talán legmarkánsabb képein/töredékein.

Milojka Kline pedig Gálicsról, a „színvarázslóról” írja: A korábbi formai meghatározók lassan a

homályba vesznek, helyettük az esztétikai kifejezés egyenrangú alakítójaként, a színek lépnek fel. Ezek egyébként az eddigiek folyamán is a fő kifejezőerőnek számítottak (Gálicsnál), most azonban egyszerűen a „virágkorukhoz” érkeztek el. Ez a színbeli gazdagság a gondos válogatás, kompozíciós felhasználás, a szín intenzitásának meghatározása, az intim világ színbeli kimunkálásának, a színbeli-szenzibilitás kiapadhatatlan forrását is jelenti. Ha a föntieket lefordítjuk a természet nyelvére, akkor talán azt is mondhatnánk, hogy túl sokáig tartott a „hernyólét” elemzése, s nagyon soká jutott el a kritika a lepke-állapot feltérképezéséhez, ha egyáltalán eljutott... Tény az, hogy ebben a stádiumban (1985-88 tájékán) már bizonyítottan a színskála multiplikációjához, a csillópor „lelki” színezékeivel-színtartalmaival is kibővített színskálákig, átfedésekig nyúlik a művész gondolati-technikai íve.

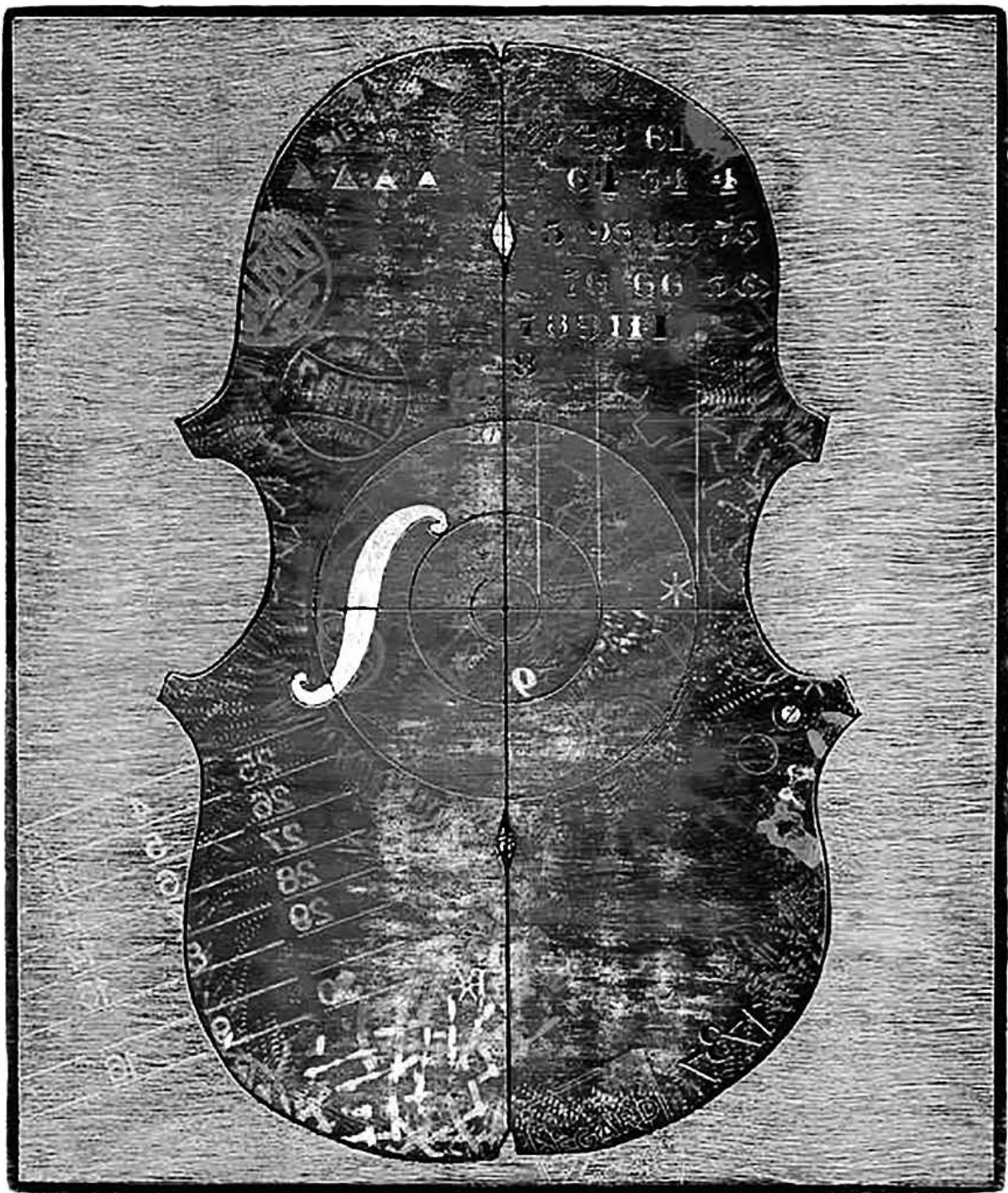
Ennek a témának a kifejtésére élete végén, egyik utolsó interjújában tett kísérletet, a rétegződés és a rész és mű-egész összhatásából kikövetkeztethető

tartalmi jegyek magyarázatával: „Grafikáimat két szempontból lehet vizsgálni: de hangsúlyozom, az egészről kell kiindulni, majd a részleteket olvasni. Ez utóbbiakban is rengeteg „apró” dolgot lehet felfedezni, amelyeknek formai-összetevő szerepük van, így részenként is, új réteggént olvashatók... Engem kezdetektől a nagy felület érdekelt, s az ezen belüli részletek, fragmentumok. A rész és egész vonatkozásában – mint a nagy sík terület által indukált egyensúlykényszerben – keletkeznek a vibrációk, amelyek a kis dolgok feleledését hozzák, amelyek aztán végső soron a képi mezőt, mint egészet is összefogják”. Itt találunk megjegyzést a grafikai lap alapszínére is, amely általában fehér volt.

A továbbiakban egy beszélgetésünket idézem fel.

– A fehérnek, illetve a „grafikai” fehérnek is fontos szerepe van a képsík teljességének kidolgozásában?

– A képsík végső kidolgozottságában, a kompozíciós-egészben, a nyomtatáshoz előkészített lapnak is fontos eleme a fehér grafikai tér, maga a nyomta-

tandó felület. Persze, ez nem zárja ki a szűznyomás előtti grafikai lap alapszínét. Ez lehet más szín is, így nyomtattam már pergamenre és fekete papírra is, és archív-színhatás kialakítása érdekében. Mi több, a grafikai felület és a grafikai lap közötti arányosság is nagy szerepet kap a „végtermék” illetőleg. Ez a kérdés már a *Feljegyzések* óta izgat, a *Fossziliák*ban pedig különösképpen előtérbe kerül.

A fehér foltok új formákat, újfajta látásmódot is feltételeznek. Így már az első lépésnél, a képi alap felállításánál megelőlegezem a kész alkotást. Itt minden véletlenszerű dolog kizárt! De...

„Be kell azonban vallanom, hogy azért vannak nálam is meglepetések. Ritkán, de akadnak: hogy a benső vízió nem esik egybe a külső képi megjelenéssel... S akkor még nem szóltunk a nyomó-

felület-dúc elkészítésétől, annak kiválasztásától, a megmunkálásig és a nyomtatásig terjedő, számomra mágikus alkotói folyamat feszített, de kontemplációval és az alkotás örömeivel/fájdalmával is megtűzdelte idő-egészben – áll a művész vallomásaiban”. (*Bassini-Balažic: Štefan Galič*, monog.)

A kezdeti, útkereséssel együtt járó problémák is hosszabb időt vettek igénybe, mint gondolnánk, hiszen a grafikai kísérletezés mellett még mindig a festészet tartotta fogva érdeklődését. A 2009-ben szervezett *Galič Štefan másként* című nagyszabású, Ljubljanában és Lendván párhuzamosan rendezett kiállítás kapcsán *Breda Škrjanec* művészettörténész kifejtette: 1970-ig tart az a lázas, sajátos „hangkeresés”, melyben végül is a nyomtatásos technika győzedelmeskedik, előbb a linó-, majd pedig a színes fametszet. Monográfiusa, Hagymás István e döntés mögött a lendvai nyomdász hagyomány folytatását véli felfedezni, melyet Hoffhalter Rudolf vándor nyomdász hagyományozott a távoli 1573-ból a lendvai művészre.

A grafika melletti végső döntés, melyet maga a művész egy késői beszélgetésben „alkotói varázslat”-ként emleget, magyarázatra szorul. Škrjanec állapítja meg, hogy a fametszettel s a grafika melletti elkötelezettségével, a neki megfelelő „médiüm” megtalálásával a ljubljanaui grafikai iskola eszmeiségével való szakítás is megtörtént. Sajátos paradoxona ennek az útnak, hogy a grafikában elfogadhatatlan hibalehetőségeket aknázza ki, ahogy a tobzódó színhatásokkal is ellentmond a grafika alapszabályainak.

Galič művészeti fejlődését ettől kezdve a nyomtatás és a formák variálásának, a sokszorosítási technika által nyújtott lehetőségeknek a modern szemlélete váltja fel. Igazi képzőművészeti kutatójává, majd mesterévé válik az általa alkalmazott grafikai kivitelezésnek. Több kritikusa is megállapította: a tartalom és forma iránt a korai szakaszában is nagy érdeklődést tanúsító művész számára a figurális alapokból kinövő, későbbi nagyszabású vállalkozásoknál a színek kezdik átvenni a vezető szerepet.

Ami a motívumokat illeti, három nagy, időben is jól körülhatárolható témát jár körül. 1974-től a lepkek kompozíciós struktúráiba Galič az életmű

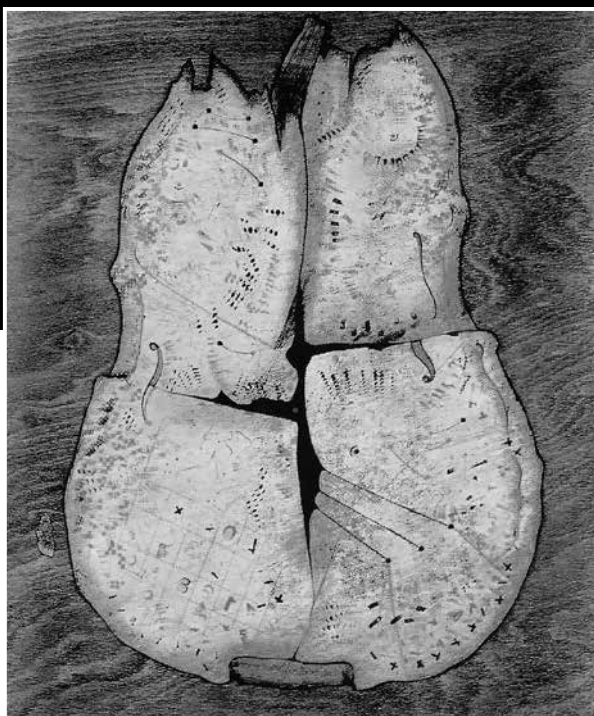
egészére is érvényes művészetfelfogás körvonalait is beleszővi. A motívum azonban nem csak az átváltozás lehetőségét, hanem a létezés körforgását is előrevetíti, mely az elmúlással lesz teljessé, az örökévalóságba való megérkezéssel.

A *Lepke*-ciklusban – mely nem rendeződött szigorú, zárt szabályszerűség szerint, inkább csak a tájban való „elhelyezés” volt fontos a kezdetekkor – nem nehéz kiismerni a Lendva-hegyi lankák kubisztikus tájképeiből kinövő formáit. Később a rongáltság jelei és a széthulló szellemi tájak formái közé zárt, kiutat kereső pillangó képe is feltűnik. Éppen úgy, ahogy a gyönyörű formájú, később megannyi metamorfózison „átesett” hegedűforma a dekonstrukció folyamatában. Hogy végül is a „történet” szemétdombján, a hegedűtemetőben kössön ki, visszatérve felismerhetetlen „síkfá” állapotába, amelyre új jeleket ír (*Feljegyzés* ciklus) egy láthatatlan kéz, később a művész maga.

A *Feljegyzések* sorozat valahogy logikusan követi a *Hegedűket*, amelyekben már utalás történik a fa struktúrájának (például évgyűrűk) a képzőművészet számára is sok izgalommal szolgáló művészeti kutatására... Ilyen értelemben a *Feljegyzések*, amelyek változataikban egyre inkább távolodnak a realitástól, köztes állomást jelentenek, és sok szempontból a *Fosszília*-ciklus előhírnökei, ahol már nem beszélhetünk természetutánzásról, sem a részletek átvételéről; itt Galič kifejezésével élve „a legtagabb értelemben vett absztraktról” van szó.

Az életmű utolsó szakaszának legtöbbet firtatott, a művészettörténet számára is legizgalmasabbnak ítélt motívuma az ásványi világba visszatérő növényi-állati őslény képében megfogalmazott *Fosszília*, mely minden eddiginél változatosabb, színskálán túli, metálós-aranyos-ezüstös túlvilági színekben tobzódó, látomásos formavilágot tükröztet.

Hagymás István az e gondolatkörben született könyvében, *Az alsólendvai csillag* előszavában írja: „A gálícsi életműben a magánmitológia szoros egységben jelenik meg az emberiség egyetemes mitológiájával, amelybe mesterünk új elemként becsempészi az archetípusi szintre emelt makrokozmoszt, ám mindennek előtt saját belső mikrokozmoszt tárja fel előttünk

meghatóan a különben szemérmes és rejtőzködő alkotó.” Hagymás szerint közvetlen kapcsolat van a késői fossziliáin elszaporodó fehér foltok (lukak) és a fehérvérűség, a gyors ütemben lefolyt, végzeteszerű leukémia állapota (1997) között.

Breda Ilich Klančnik a 2011-es kiállítás kapcsán a lepke- és kerámiagyűjtő Gálics „kerámiafestő korszakáról”, a dúcok nyomatként való felhasználásáról és azok kispasztikaként való kiállításáról elmondta: a művész „keramikus-kiruccanása” a vázafestésben és a grafikánál alkalmazott nyomástechnika, valamint a dúcok „fúró-faragó-lyuggató” megmunkálása közel áll a szobrászati tevékenységhez, a kerámia- és faszobrászattal rokon alkotási folyamat. Az 1993 nyarán a lendvai Keral kerámiagyárba készült vázák és edények absztrakt mintázata – kibővítve néhány tálcaalj-kerámialappal – a művész e korban készített grafikáinak színvilágához igazodik. A művész az edény legfeszítettebb részére fest mintát, játékos arabeszk formájában. Művészünk itt is, ahogy színes fametszeteinél megszokhattuk tőle, a távol-keleti mesterek nyomdokain halad, beépítve őket saját művészetébe, sajátos szín- és motívumvilággal ruházva fel őket.

Ezeknek a módszereknek a méret, illetve formátumváltogatáson túl, szigorúan a „rész-egész” fönt elmondott formai-aránybeli követelményei szerint a mini-grafikától a képeslap-grafikáig, valamint a

több részből összeálló óriás-grafikáig bezárólag lett volna a „fejlődési” íve. Ez azonban, a művész 1997-ben bekövetkezett halála miatt, csak részben valósulhatott meg. A dúcok „kerámiasított” változatainak a kimunkálása is nagyon kezdetleges szinten valósult meg. Gálics a fönt emlegetett interjúban maga is tanácstalan volt, hogyan is lehetne ezeket a kétdimenziós felületeket háromdimenzióssá tenni. Egy bizonyos: a Gálics alaptermészetéhez tartozó művészi alázat és türelem, valamint természetszeretet ezeken a kérdéseken is túlsegítette volna, ahogy *Tari István* költő a lepkegyűjtőről megállapította: „Aki lepkét gyűjt és preparál, aki lepkeszárnyakban gyönyörködik és lepkeszárnyakat vasal, annak határtalan türelme van, az érzékenységénél fogva kimondhatatlanul szereti a természetet, az életet...”. S már-már ontológiai távlatokba helyezve a gyűjtési szenvedélyt a grafikus-festői tevékenységgel:” mert a lepkék szárnyán minden szín a helyén van..., mindegyik szín az életet szolgálja. A fennmaradást!”. Ahogy Alsólendva Csillag-a (visszafelé olvasva: Galits), Gálics István is hűséges szolgálója volt a kis, őt kibocsátó közösségnek, öregbítve a Zala György városának nevét, amelyhez haláláig hűséges volt, a távoli Japánig (*Wakayama-Tokyo-Kanagawa*), ahol a hazai grafikai Grand Pix-ek mellett a legtöbb kitüntető elismerést kapta.

Kostyál László

Németh János, a Kossuth-díjas fazekas

Fazekasok ritkán, mondhatni csupán elvétve kapnak Kossuth-díjat. A Döntőbizottság – ha már művészt – többnyire a grand art képviselőit részesíti e tekintélyes kitüntetésben. Felvetődhet persze, hogy a most 80 éves *Németh János* is Munkácsy-díjas keramikus, számos köztéri monumentum alkotója, nemzetközi hírű iparművész, akadémikus, akinek az alap-munkaeszköz, vagyis a fazekaskorong megtartásán túl vajmi kevés köze van a fazekasmesterséghez. Igen ám, így azonban figyelmen kívül kellene hagyunk saját önmeghatározását: „Ki vagyok? Fazekas, keramikus, szobrász? Legyek csak mester, kézműves. Az utolsó fazekas!” Lelki habitusát, természetességét és egyszerűségét ez az ősi tradíciókat napjainkig őrző és továbbfejlesztő mesterség fejezi ki a leginkább,

amely alapvető célja szerint edényeket biztosít az embernek az életet adó víz összegyűjtésére, valamint a fáradozásához erőt adó ételének megfőzésére.

Zalaegerszegen, a Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum kiállítótermében, a *XI. Zalaegerszegi Országos Keramikus- és Fazekastalálkozó* keretében nyílt meg április 26-án a jubiláló Németh János korszából és tálaiból, tehát leghagyományosabb módon készült alkotásaiból válogatott kiállítás. Ez mintegy kiegészítette a művész néhány héttel korábban, a *Gönczi Galériában* rendezett, elsősorban grafikáira és kislasztikáira koncentrált tárlatát (a két kiállítást közös koncepció alapján rendeztük). Fogalmazhatunk akár úgy is, hogy ezúttal művészetének legarchaikusabb szelete került a közönség elé. A bemutatott reme-

NÉMETH
JÁNOS:
Szarvasos
tányér

kek formája is (egyetlen, szögletes butélia kivételével) kerek, nem csupán a részletek vagy díszítések állnak össze teljes, vagy éppen „szeletelt” forgástestekből, így a tárlat harmonikusan illeszkedett az ország különböző szegleteiből összegyülekezett gölöncsérek változatos alkotásaihoz.

Az anyag gerincét egy magángyűjteménynek a látogatók szélesebb rétege elé ritkán kerülő korszói képezték. E pompás, domborművekkel ékes alkotások ihletői egy, a művész által fél évszázaddal ezelőtt látott kiállítás céhkorszói voltak, melynek nyomán elhatározta, hogy hasonlókkal ő maga is megpróbálkozik. Keze alatt a tárgytypus elvesztette ugyan az adott iparos-közösséget reprezentáló szerepét, azonban Németh János jelképteremtő ereje felruházta egy más, voltaképpen hasonló, összetartozást szimbolizáló jelleggel. E korszokra mintázott reliefek, ha összességében tekintünk rájuk, a magyar, és azon belül is a zalai, a göcseji ember lelkének és világlátásának jelképei. Másképpen azok, mint az egyszerű fazekasok tájegységre jellemző népművészeti motívumokkal dekorált edényei, hiszen egy mára már elsüllyedt világot elevenítenek meg. Ebben a manapság egyre inkább egzotikusnak tűnő univerzumban nem válik el egymástól a legenda és a valóság, a bibliai történet és a mindennapi munka színtere. Jól megférnek egymás mellett a *történelem*, a *keresztény* és a *pogány mitológia* kézzelfoghatóan valóságossá formált, földre szállt, parasztosan vaskos szereplői. Felvonulásuk a nagy, pompás díztálakon is folytatódik, és minden egyes alkotás a régi göcseji emberek életének és szellemi világának újabb és újabb szegmensét jeleníti meg. Ehhez a szellemi világhoz egyaránt hozzátartozik a nemzeti identitásuk (*Csodaszarvas-monda*, *Emese álma*, *Vérszerződés*), keresztény hitük (*Betlehemi jelenet*, *Szent Ferenc*, *Krisztus vére*), mondaviláguk (*Cantata Profana*, *Attila-legenda*, *Életfa-monda*), valamint világlátásuk (nap és hold körforgása, évszakok váltakozása, ünnepkörök). Életterük, a borral harmatozó szőlősorok borította dombhátak, a kicsiny, hűvösséget és lelki

felüldülést egyaránt kínáló ősi templomok, az árnyas, patakoktól szabdalta, titokzatos fáik között szökellő szarvasoktól és repkedő madaraktól lakott erdők, a virágokkal ékes, napsütötte mezők kívánatos, paradicsomi környezetként tűnnek fel előttünk. Természetesnek mondható, hogy a kép idealizált. A cél nem is a mai szemmel mostoha körülményeknek, a földműves munka izzadságszagú fáradtságának, a szegénységnek vagy a helyhez kötöttségnek a hangsúlyozása. Meglehet, nem csekély nosztalgia is vegyül a hajdan élt egyszerű emberek életének megidézésébe, ugyanakkor iránymutatásra való törekvés is megbújik mögötte. Vajon miért nem lehet napjainkban is egyértelmű mind az igen, mind pedig a nem? Miért nem egyértelmű mindenki számára, hogy mi a jó, és mi a rossz? Miért nem lehet zsinórmércévé tenni egy, a hétköznapiánál magasabb rendű igazságot? Miért

NÉMETH
JÁNOS:
Göcsej
korszó

nem tudjuk megbecsülni ősapáink generációk hosszú során keresztül felhalmozott bölcsességét? Miért nem tudunk felelősséget vállalni saját életterünk és a benne élő többiek iránt? Ilyen, és ezekhez hasonló, nyugtalanító kérdések sorjázna Németh János kerámiáinak látszólag felhőtlenül békés relief-világa mögött. Olyan élet-alternatívát állít elénk, amelynek közvetlen működtető erői ebben a formában ugyan már nem léteznek, de világ- és értékrendjének életképességét évszázadokon keresztül bizonyította.

NÉMETH
JÁNOS:
Dionüszosz
korsó

Ilyen olvasatban a kéréseket feltevő nem kézműves mester, hanem értelmiségi művész, Németh mégsem akar többnek látszani egyszerű fazekasnál. Műveinek technikájával, formájával, képi világának szellemiségével, figura- és térfelfogásával makacsul ragaszkodik egy tőlünk egyre távolabb kerülő, egyre kevésbé érthető világhoz, de éppen a ragaszkodás e gesztusával provokálja a magát modernnek és tájékozottnak tartó, ugyanakkor lelkiileg-szellemileg mindinkább széthulló környezetét. „Negyven éve képtelen a továbblépésre” – bírálta őt egy jó nevű kiállítási kurátorunk a közelmúltban. Voltaképpen igaza

NÉMETH JÁNOS: Göcsej korsó és Szent Ferenc butélia

van, ha a mainstream művészet mindig képlékeny partvonalal bíró folyamának irányából tekintünk feléje, de véletlenül se gondoljuk, hogy ettől eltérő művészet-értelmezés nem létezhet. Emlékezzünk az egyszerű prédikátorra, aki, mikor szemére vetették, hogy – bár ragyogóan szövi a beszédét – mindig ugyanazokat az intéseket ismételt, csak ennyit válaszolt: „miért, már megfogadták őket?” Nem, sajnos még mindig nem fogadtuk meg. Sajnos még mindig nem mondhatjuk el, hogy csak a fürdővizet öntöttük ki, a babát viszont szépen bepólyáltuk. Ha pedig így van, Németh János művészetének – esztétikai és emocionális értékein túlmenően is – van létjogosultsága. Mert az egyre nyilvánvalóbbnak tűnik, hogy mai világunkban szinte semmi sem az, aminek látszik, hogy az értékek relativizálódása a szemünk előtt játszódik le, hogy amit jónak tartunk, sokszor büntetést, amit rossznak, jutalmat érdemel, hogy a jog és az igazság néha már kalapot sem emel

egymás előtt. Az olykor nyomasztóan ránk nehezedő káosszal szemben alternatívát egyedül a rend képviselhet, és éppen ez jelenik meg előttünk Németh – némelyek számára – archaikusnak ható alkotásain. Az interpretáció különböző szintjein fontosnak tarthatjuk a művész kiemelkedő szakmai kvalitását, formáinak harmonikus voltát, témáinak emberközeliségét és melegségét, figura- és térfelfogásának természetességét, szimbolikájának egyértelműségét és hozzánk való kötődését, a legmélyebb és legfontosabb szinten azonban ezek mögött húzódik meg. Ezen a szinten csak a rendet, és a kaotikusból rendezettet Teremtőbe vetett hitet látjuk. Meggyőződésem, hogy mindaz, ami miatt e karakteres művészetet alapvetően közel érezzük magunkhoz, e kettőn alapul. Olyan értékek, amellyel a művész kerámiáinak talán időszerűtlennek tűnő, régi korokat idéző megjelenése ellenére valós alternatívát kínál korunknak, olyat, amit mindannyiunknak érdemes megfontolnunk.

Péntek Imre

Közös dolgaink

● Lengyel-magyar művészeti párbeszéd a zalaegerszegi városi kiállítóteremben

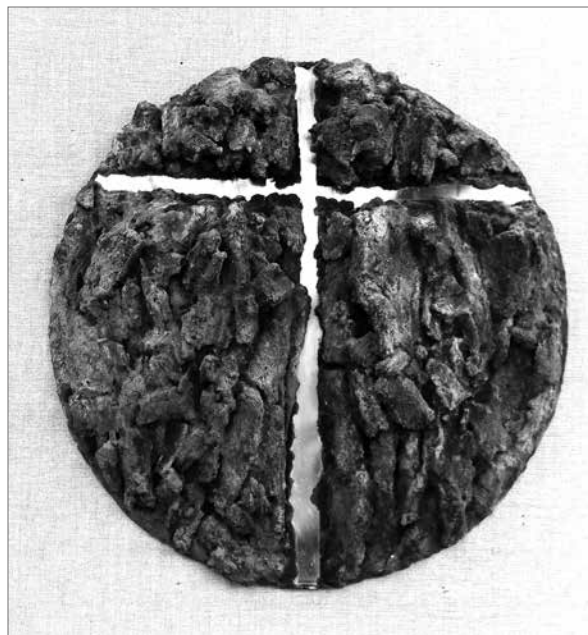
A testvérvárosi kapcsolatok akkor működnek igazán, ha minél szélesebb spektrumot ölelnek fel. Ha nem csak a politikusok protokolláris találkozóira kerül sor, hanem a kulturális szféra képviselői is képesek egymásra találni. Nos, e tekintetben a képzőművészet mérhetetlen előnnyel rendelkezik: nem kell lefordítani, a képek, szobrok, plasztikák „nyelve” mindenütt érthető. S talán nem is mindig használjuk ki az e téren kínáló lehetőségeket.

Nos, ebből a szempontból bizonyosan a jó kivételek közé tartozik Zalaegerszeg és Krosno kapcsolata. Évtizedek óta – elsősorban a múzeumok szervezésében – a két város művészei változatos kiállítási anyaggal mutatkoznak be egymás közönsége előtt.

Legutóbb művésztelepi és kiállítási meghívás is érkezett Krosnóból, amelyen *Horváth László* szobrászművész és *Frimmel Gyula* grafikusművész kapott részvételi lehetőséget. A tavalyi meghívást az idén májusban egy viszonzás követte: két krosnoi művész, *Piotr Burger* szobrász és *Mirosław Rymar* grafikus mutatkozott be, közös kiállításon Horváth Lászlóval és Frimmel Gyulával. Nos, szerencsés együttállás kerekedett ki e lengyel-magyar négyesből. Nyilván ebben nagy szerepe volt a magyar és a lengyel kurátornak, *dr. Kostyál László* művészettörténésznek és *Eva Mankowska* igazgatónőnek is; mindketten több alkalommal képviselték városukat a testvérvárosi rendezvényeken, és jól ismerik a két alkotói gárdát.

Így alakultak ki a „párosok”, a két grafikus és a két szobrász. A két-két művész alkotói gondolkodásában, szemléletében, anyaghasználatában, stílus-elkötelezettségében épp úgy karakteresek az azonoságok, mint az eltérések. Az is megfigyelhető, hogy a nemzetközi trendek mellett mindkét alkotói páros mennyire fontosnak tartja megőrizni a nemzeti jelleget, az identitásra utaló motívumokat.

Mirosław Rymar moziplakátjaiból hozott el reprezentatív válogatást. A rangos lengyel plakátművészet útját járva, lendületes, mozgalmas kompozíciókkal, friss színekkel, szellemes gegekkel, képi utalásokkal érzékelteti egy-egy film érdekességét, lényegét. Különösen emlékeztetéseket a számunkra is ismert filmek – mint a *Romeo és Júlia*, a *Trója*, vagy a *Dracula* – plakátjai. A két veronai szerelmes tragédiáját két egymásra fektetett koporsó közé szorult, hervadt rózsák jelképezi. A filmplakáttól elvárt hatásosság maximálisan érvényesül, de ízléssel, csinnel, a művészi kifejezés alázatával. S persze, bizonyos stilizáltság, nagyvonalúság, a részletek elhagyása az,

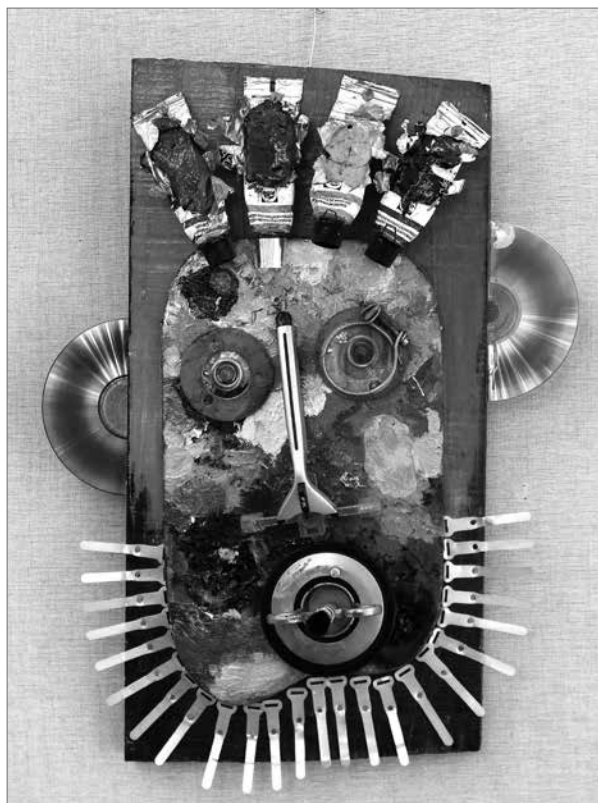

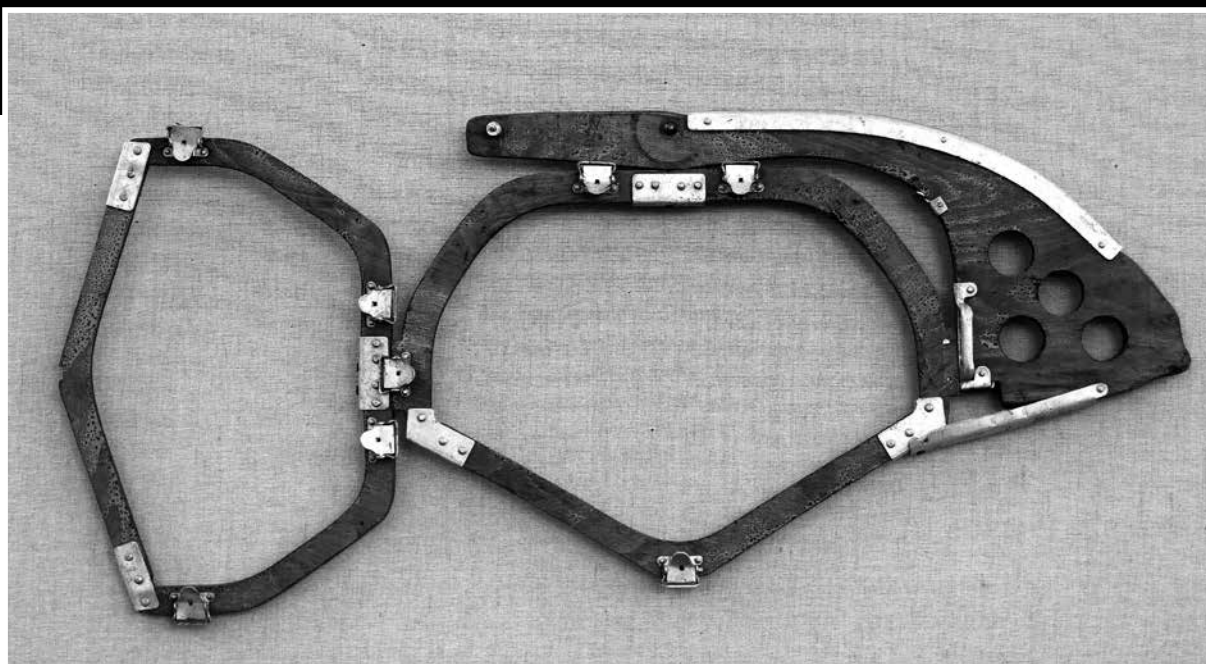
HORVÁTH
LÁSZLÓ:
Kereszt

ami az „utca művészetét” jellemzi. Magyar partnere, Frimmel Gyula művészetében pedig éppen a részletek finom, szinte precíz kidolgozottsága játszik kiemelkedő szerepet. Persze, a vonalak játékosága, a szürreális képzelet azért megteremti a két műcsoport közötti analógiát is. Frimmel Gyula kiállított művei közt láthattuk *Az ismeretlen birtok* című lapot, mely sejtelmes, titokzatos részleteivel hat, vagy a groteszk hármasságot, a *Jó, a Rossz, a Csúf* címmel, mely három üvegpalack antropomorf megjelenítése. A *Sziget* és a *Három ablak* szintén a realista részletek „önkéntes” összeállításával képes vizuális feszültséget teremteni.

A lengyel szobrász, Piotr Burger a rurális avantgárd képviselője, a rég elhasznált mezőgazdaság eszközök, szerszámok, mechanikus szerkezetek tárgyi világból (maradványaiból) merítő kompillátor, azaz összerakó, összeillesztő művész. Nem ismeretlen műfaj ez nálunk sem. A kőszegi *Kodolányi László*, a kanizsai *Kotnyek István*, vagy éppenséggel a Münchenből a kis zalai faluba, Márokföldre települt *Leclerc Ulrik* hasonló szenvedéllyel gyűjti és „alakítja” szerves lényekké az élettelen maradványokat, töredékeket. A József Attila-i és Tandori Dezső-i „talált tárgyak” – a művészek „belelátásának” következményeként – így válnak izgalmas és kifejező plasztikákká. Piotr Burger a megnyitón egy kis bemutató révén

PIOTR
BURGER:
Önarckép

PIOTR
BURGER:
Hal III.

avatott be alkotási módszerének rejtélyeibe. Egy bőröndöt nyitott fel, amelyben – a nézőknek látszólag – avított kacatok heverték. Ám néhány begyakorolt mozdulat segítségével a szemünk előtt alakult át a néhány „fa- és vasdarab” hallá. Az élőlény karakteres karikatúrájává. A hálnak több variációjával is találkozhattunk a nekünk, főként idősebbeknek oly ismerős tárgyakból kiformalódott kollekciónban. Láthattuk a *Sas*, a *Madár* totemisztikus megjelenítését, *Az utolsó békegalambot*, repesztöredékekkel a fejében. S e tárgy-töredékek – igaz, kis de-formálás után – kiadják a *Hit* (egy két tornyú templom) sziluettjét, s a *Kiszolgált* (fa)kereszt egyetlen motívumba sűrítve képes egy sorsot érzékeltetni. A művész kollázsolt, festett, bohókás önarcképe pedig gúny(or)os fintorral tekint a múlandóságba vetett világba.

Első látásra kitűnik, hogy Piotr Burger és Horváth László plasztikai törekvései hasonlóak. A múlt feltárása, megőrzése tárgyi rekvizitumai által, emlékeztetés, szimbólum-teremtés, az átváltoztatás, a megdolgozás változatos eszközeivel. Ám amíg a krosnoi művész mozaikos, vázlatos, nyílt szerkezeteket, struktúrákat alkot, addig Horváth László egyetlen tömbből formálja ki plasztikai alakzatait. Módszere a sűrítés, tömörítés, a minimális beavatkozással a maximális hatást érni el. A sejtető részletek, a „tört”, torzult, deformálódott elemek adják ki azt a vizuális

egészet, ami az eltűnt időre, megszenvedett múltra, a heroikus emberi erőfeszítések nagyszerűségére utal. Allúziókkal dolgozik, és szimbólumokat teremt. „Nyomrögzítésnek” nevezik ezt az irányzatot, de Horváth László tovább megy ennél. Nem csak feltár, nem csak a föld mélyének titkai kutatja, hanem képes az anyagban rejlő szellemi erőket is megidézni. Éppen súlyos jelképei által. A feltörhetetlen pecsétek, a sötét rétegeken átvilágító kereszt-formációk, a spirituális kapcsolatok sejtetése az a többlet, ami a metamorfózisok során ezt a plasztikai világot „megemeli.”

A lengyel-magyar „négyes” izgalmas szellemi-gondolati párhuzamokat kínált, a művészet egyetemes nyelvén adva át közlendőit. Láthattuk az alkalmazott grafika modern, szép megnyilatkozásait, valamint a magas mesterségbeli tudás bravúros kalandozását, térben és időben. És megbizonyosodhattunk arról is, hogy múlt szilánkjainak kegyeletes gyűjtögetése, kreatív – művészi átalakítása épp úgy értelmes tevékenység, mint az elsüllyedt emlékezet tömbjeinek érzékletes rekonstrukciója. A testvérvárosi kapcsolatok ápolása pedig – a kölcsönösség alapján – megtermékenyítően hathat a mindkét város kulturális életére, s a *közép-európaiság fogalmát új tartalmakkal* töltheti meg.

Tisztelet a „göcseji tulipánnak” Pécsi Gabriella emléktáblájának zalaegerszegi avatóján*

Jelenünk előbb-utóbb múlttá válik, s mi is részesei vagyunk ennek a folyamatnak. Azt is mondhatnám: szertartásnak. Emlékezünk, emlékjeleket állítunk, visszaidézzük az eltávozottakat. Ezt tettük május 7-én, amikor városunk jeles alkotója előtt tisztelgettünk.

Pécsi Gabi, az örök mosolygós, nőiességével és verseivel egyaránt hódító poetrina, Dukai Takáts Judit késői utóda, a „tűzveszélyes” viráglépő lány éppen ezen a napon lett volna 70 éves. Paksról, Pécsről érkezett Zalaegerszegre, és magáévá élte ezt a tájat. Tudta, milyen a „göcseji tulipán”, a lila-fehérkockás harangvirág, s kicsit önmagára gondolt, amikor verset írt róla, különlegességéről. Talán mert önmagát másnak, a költői szó varázserejével megvertnek-megáldottnak érezte. Szeretett volna egyszerűbb, szerethetőbb lenni, de az is feszült benne, hogy tehetségét ki kell teljesítenie. S az indulás, az első publikáció a *Tiszatáj*-ban, az ország egyik legjobb folyóiratában, a Pákolitz családot körülvevő irodalomár barátok, Kormos István és Fodor András szigorú, de féltő tekintete mind-mind azt ígérték, hogy sikerül... Ezt ígérte a Móra Kiadó *Kozmosz* sorozatában megjelent első kötet, melynek közösséget szólító merész kérdésével: *Ki népei vagytok?* igen nagy terhet is vett magára. Kiforrott hang és egyéniség szólt hozzánk, megejtően, női bűbájjal, de olykor nagyon is határozottan, kíméletlenül. A tehetség és elhivatottság öntudatával érkezett, kérdezett, ítélkezett.

A zalai irodalmi életben – de országosan is – sokan tanultunk tőle tartást, erkölcsi finnyáságot, hogyan lehet „halálig hófehér harisnyában sétálni a sárban”. Hogyan lehet megőrizni belső tartásunkat, a szellemileg nyomorító körülmények között is. Igen, költészetével hódítani akart, elbájosolni, magabizó kedvességgel, ami verseiből is áradt...

Ahogy a *Több, mint kétezer éve* című versében olvasható:

„Ember vagyok. Az egyetlen, a sosem volt, kinek sejtjei épp így rendeződtek, aki nem ismétlődik sohatöbbé... Szépséges mosolyú édesanyám s tiszta tekintetű apám tükre az arcom.. Élek, rám vár az egyik feladat, és senki sincs, ki helyettem megoldja. Ezt a kis kockát ama piramisba, ...én viszem, magam.”

És születtek a szebbnél-szebb versek. Szergej Jeszenyin és Francis Jammes költészetének csodálatos hangulata, természetimádata bujkált soraiban.

„Szép farkasok leselkednek,
Szerjózsa, fölfal a kék!
Vers, vodka, világ, búzatenger,
megannyi egyszerűség.”

S verssé, szépséggé transzponálta a legkeserűbb élményét a *Vane florescens – Hiába virágozó* ciklusában. „megáldottan nem teremtem / éveimmel megtörtetem” – sajdukt föl benne a dallamos fájdalom. A gyermektelenség drámáját nála kevesen fogalmazták lélekmarkolóbb keserűséggel a magyar irodalomban.

De persze, nem csak ezekre érdemes gondolni, ebben a szép és felemelő pillanatban, amikor a zalai irodalmi topográfia újabb helyszínét avatjuk. Felidézhetjük azokat a feledhetetlen élményeket, amikor a városban a fiatal irodalmárok körében ő is virult, élt, író-olvasó találkozókon vett részt, vagy éppen romantikus olvasótáborban próbálta átadni a kamasz lányoknak-fiúknak a versek és regények szeretetét.

Ki tudja pontosan mi történt, hogy megtört tehetségének lendülete a nyolcvanas évek elején? Hogy elbizonytalanodott? És ami a legfájóbb: egyre nehezebben írt. Nincs annál szörnyűbb állapot, mint ha a költőhöz hűtlenek lesznek a szavak, ahogy Babits Mihály írta. Ahogy köteteit forgattam, emléklapoktatására készülve, lelkiállapotának érzékletes megfogalmazásával találkoztam egyik versében: „Könyörtelen a saját némaságom”. Igen, egyszer majd újra el kell olvasni, talán másképp, mint eddig. Hiszen ő ismerte legjobban önmagát. Ő diagnosztizálta legjobban a bénultságot, nevezhetjük depresszióknak, vagy bármi másnak, amely a „mélyhűtött versek”, levelek közt kucorgó, rejtőzködő lényvé változtatta az egykor szabadsággal kacércodó, nyílt szívű teremtést.

Emlékszem, amikor megjelent a *Vadalmasortűz* 1983-ban. Különleges, ritka kötet akkoriban: a nyugat-dunántúli írócsoport és Zalaegerszeg város tanácsa jegyezte kiadóként. S aki annyi embert nem csak útnak indított, de akire mindig számítani lehetett, a hűségese természetű Fodor András szerkesztette-ktorálta. Vékony kis könyv, de telis teli jobbnál-jobb versekkel. De ezekben is ott a veszély, a védekezés. „Nem félhetek. A szárazföldön / kell majd az irhám menteni.” – írta a *Hajótörött* című versében. Volt ezekben a versekben valami felzaklató töredékesség, lázadás, dac és persze, beletörődés. „...rámdől az összezúzott ég is” – villan fel benne a félelem. Egyre inkább feltűnik az arca, „annak, aki lehettem volna”. Az elveszett, az elvesző lehetőségek siratása. De azért lehet élni „takaréklángon”. Meg lehet élni a kopo-

nyán átvonuló idő megismételhető kárhoztatát. Csak őszi kérdések villannak fel, amire nincs válasz.

Engem megrendítettek ezek a versek. S találkozásaink – melyek mindig kis ünnepnek számítottak – a könyvtárzugokban, a Tulipánban, a Bányában vagy az Írószövetség gyűlésein – nem adtak magyarázatot semmire. S aztán ritkábbak lettek a találkozások is. Pedig mindkettőnknek hiányoztak a baráti pletykálkodások, az irodalmi élet megannyi „fura kanyarjainak” megtárgyalása. Néha úgy éreztem, valamiféle védekező kört vont maga köré, amit lehetetlen áttörni. De barátságunk töretlennek bizonyult.

Amikor 2003-tól újra egymás közelében éltünk, már a betegség uralta testét-szellemét. S az is megrendítő volt, hogy látszott: nem akar terhelni bajával. Visszahúzódott otthonába, könyvei, emlékei közé. Ezt illet elfogadni. Voltak titkai, mint mindannyiunknak. Kevesen tudták, hogy fehér gerberákat és fréziákat szokott vinni halottak napján a szegény Yorick és a kidőlt Ezüstfenyő, Kormos István és Nagy László sírjára. (Pedig megírta.) És most itt állunk, ennél a szép, egykori lakóháza falán elhelyezett emlékjelnél, ami az alkotóereje teljében lévő, nőiességével is hódító lényt idézi fel. Farkas Ferenc szobrászművész hiteles, finoman mintázott domborműve által.

Egyik versében ezt találjuk:

„beteg vagyok már, s félő,
hogy senki sem sirat meg,

úgy kellett neked, élő,
maradtál volna veszteg.”

De nem így történt. Nem csak megsirattuk, de az életműnek is megadtuk, ami jár. Megjelent két posztumusz kötete, immár értékes és megbecsült művei a zalai és az egyetemes magyar irodalomnak. Örökbe fogadtuk, ahogy egyik versében kérte. S e szellemi örökbefogadás minket, zalai alkotókat is kötelez. S csak örülhetünk, hogy a Pannon Írók Társasága kezdeményezése megértésre talált a város vezetői előtt, s a zalaegerszegi irodalmi panteon újabb becses darabdal gazdagodott.

*A megnyitón elhangzott szöveg írott változata.

Szerzőinkről

- BENCE LAJOS** (1956; Lendva) Költő, kritikus, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötet: *Vallani*. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2011.
- CSÉBY GÉZA** (1947; Keszthely) Költő, műfordító, művelődéstörténész.
Legutóbbi kötet: *Vasárnap koncert / Niedzielny koncert*. 2014.
- FERENCZ GYÖZŐ** (1954; Budapest) Költő, műfordító, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötet: *Szakadás*. Sziget Kiadó, 2010.
- GELENCSÉR MILÁN** (1995; Budapest) Költő, egyetemi hallgató.
Versei, kritikái különböző folyóiratokban jelentek, jelennek meg.
- GÖNCZ LÁSZLÓ** (1960; Lendva) Prózairó, történész. Legutóbbi kötet: *Kálvária*. Pro Pannonia, 2011.
- GYIMESI LÁSZLÓ** (1948; Budapest) Költő, szerkesztő, kritikus.
Legutóbbi kötet: *Táviratok Na'Conxipánból*. Littera Nova, 2013.
- KARÁTH ANITA** (1978; Zalaegerszeg) Költő, tanár. Kötete: *Paneljazz*. Parnasszus Kiadó, 2011.
- KOSTYÁL LÁSZLÓ** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, számos kiállítás kurátora.
- MARCZINKA CSABA** (1967; Budapest) Költő, művészeti író.
Legutóbbi kötet: *Impériumváltás fazonigazítással*. Nap Alapítvány, 2009.
- MOLIÉRE** (Poquelin, Jean-Baptiste) (1622-1673) Francia drámaíró, színész, a modern komédia egyik megteremtője.
- N. PÁL JÓZSEF** (1957; Budapest) Irodalom- és sporttörténész, kritikus.
Legutóbbi könyve: *Magyar sport – magyar sors*. Kortárs Kiadó, 2009.
- PÉNTEK IMRE** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötet: *Hajtűkanyar*. Magyar Napló Kiadó, 2013.
- SÁNDOR ZOLTÁN** (1973; Szabadka) Prózairó, szerkesztő.
Legutóbbi kötet: *Emese*. Magyar Szó, Kilátó Könyvek, 2006.
- SOMOGYI ZOLTÁN** (1982; Keszthely) Prózairó, kritikus. Kötete: *Második fejek*. Underground Kiadó, 2011.
- SOÓS JÓZSEF** (1953; Lenti) Költő, legutóbbi kötet: *Holt kutak mélyéről*. Pannon Tükör Könyvek, 2011.
- SZABÓ FERENC SJ** (1931; Budapest) Költő, szerkesztő, teológus.
Legutóbbi kötet: *Paul Claudel és konvertita barátai*. Szent István Társulat, 2013.
- SZAKOLCZAY LAJOS** (1941; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötet: *Valóságlátomás*. Nap Kiadó, 2014.
- SZÁLINGER BALÁZS** (1978; Budapest) Költő, drámaíró. Legutóbbi kötet: *Köztársaság*. Magvető Kiadó, 2012.
- SZEMES BÉLA** (1955; Zalaegerszeg) Kritikus, tanár. Kötete: *Egerszegi színházi esték*. Pannon Tükör Könyvek, 2008.
- SZEMES PÉTER** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Kötete: *Művek felé*. Pannon Tükör Könyvek, 2012.
- SZÜCS KATALIN** (1962; Dublin) Író, költő. Debrecenben végezte tanulmányait. Itt kezdett publikálni. 2008-tól Írorszában él. 2013-ban már itt jelent meg *Garamila vízió* című spirituális családregénye. Az írországi magyarok ie. internetes oldalának *Cultur cafe* című rovatában jelennek meg versei, cikkei.
- TÓTH IMRE** (1966; Zalaegerszeg) Költő, könyvtáros. Legutóbbi kötet: *A lélek nulla foka*. Parnasszus Kiadó, 2009.
- TÖRÖK ÁDÁM** (1987; Budapest) Költő, egyetemi hallgató. Versei különböző folyóiratokban jelentek, jelennek meg.
- VILLÁNYI G. ANDRÁS** (1958; Budapest) Költő, műfordító. Legutóbbi kötet: *Tükröződések*. Scolar Kiadó, 2011.
- ZÁGOREC-CSUKA JUDIT** (1967; Kapca) Költő, könyvtáros.
Legutóbbi kötet: *Új horizontok*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2013.

Következő számaink tartalmából:

I. világháborús összeállítás (Kiss Benedek, H. Hadabás Ildikó, Lángi Péter, Péntek Imre, Gelencsér Milán versei; korabeli hadinaplók, Sarusi Mihály prózája, Kiss Gy. Csaba, Göncz László, Gyöngyösi András, Benedek Katalin, Legédy Péter, Egly Tibor tanulmánya)